Koronázási Emlékkönyv

1867.

Junius 8.

Koronázási Emlékkönyv
1867.
Ha szeretet környezi minden veszély ellen védve a koronát.
A koronát legerősb védfala a nép.
Justitia regnorum fundamentum
Viribus unitis
RUSZ K.

KORONÁZÁSI EMLÉKKÖNYV.

1867. Junius 8.

Természet után rajzolt 20 illustráczióval

Kolarz, Kriehuber, Katzler és **Jankótól.**

A szöveget irták: **Falk Miksa** tudor és **Dux Adolf.**

Kiadják:

Deutsch testvérek, Pesten.

KOLLÉGIUM könyvtára

Ő Császári
Királyi Apostoli
FELSÉGÉNEK,

Ferencz József

ausztriai császár, Magyarország királya
Cseh; Horvát;
Dalmátországok, Slavónia, Galicia és Lodomeria,
Illyria királya,
Erdély nagyfejedelme s.t.b-nek
és

Ő FELSÉGÉNEK,

Erzsébet

AUSZTRIAI CSÁSZÁRNÉ
s MAGYARORSZÁG KIRÁLYNÉJÁNAK

legmélyebb hódoló tisztelet jeléül
ajánlják
a kiadók.

Majd ha a remények, miket a magyar nemzet mai napság a jövő iránt táplál — beteljesülendettek és a történetiró egykoron ezen uj korszak kiindulási pontját kutatandja: a látbatár távol pereméről a királyi pár megkoronáztatása fog azon ragyogó bajnali csillagként feléje tündöklöni, mely hosszan tartó sötétség után végre a viditó nap derültét jelzé. Az ujból előcsillámló nap ezen első köszöntését a nemzet emlékében megörökiteni: — célja a jelen lapoknak. Azon körökben, hol az emlékezet jelesül szózat és képhez tapad, ujra meg ujra visszavarázsolják ama lélekemelő percet, midőn a koronа a király és a királyné fejéről szerte hintette sugarait, az örömtől áradozó ország fölé; és majd ha a nemzedék, mely ma még könnyü léptekkel halad életpályája kezdetén, — megérett: idézzék majd e lapok képzelete elé minden, a legapróbb részletét is ama örökre emlékezetessé vált napnak, amidőn a király ünnepélyes esküje határt szabott egy átkos, ingadozás- s epedésteljes állapotnak. Meg a szó szorosb értelmében vett nép embere is csekély áldozattal tehessen szert ama pere nagyfontosságához méltó emlékeztetőjelre s ezen emlék segitségével folytonmegifjuljon lelkében a hazánk sorsában beállott boldogitó fordulat öröme; — mindenek fölött ezen föladat az, melyet a „Koronázási-emlékkönyv" kiadói maguk elé tüztek.

De legyen egyszersmind tisztelet- s örömteljes hódolat is, melyet Guttenberg halhatatlan művészete rak le a felséges uralkodópár lábaihoz. Amit csak felmutatni birt az ország a föld, valamint a nemzeti ipar nagybecsü termékeiből, mindazt a háladatos nép a koronázási ünnepélyre egybegyüjteni szerénykedett, hogy, ami tulboldoggá tevé, a királyi párnak nyujtsa. A hazai művészet örömest csatlakozik szintén e hódolati menethez és mint e hazai művészet egyik, a szellemi művelődésre oly nagy fontosságu ágának képviselői közeledtek az „Emlékkönyv" kiadói is hálájuk e szerény jelével a trónhoz, tulboldogan a kegyesség folytán, melynélfogva Ő Felségeik ezen emléklapok ajánlatát elfogadni méltóztattak.

Önző cél nem fért azon kutforrásokhoz, melyből e mü kiadása eredt; mindazon áldozatok, mikbe a fényes kiállitás került, csakis egyedül a kiadókat terhelik, holott azok jókora részével az összjövedelemnek szivük mélyéből járulnak a haza oltárához, hogy részükről is elősegitsék a nemzet legforróbb vágyai egyikének megvalósulását:

hogy t. i. az Eszterházy herceg ritka becsü képtára a nemzet tulajdonául megszereztessék.*) Báró Eötvös József vallás- és közoktatásügyi miniszter ő excja, a magy. tud. Akademia elnöke, hatbatós ajánlatával erélyesen támogatta a kiadókat e szándékukban és a máris remélhető szép siker arra a várakozásra jogosit, miszerint a magasztos nemzeti célra tetemes összeget lehet majd forditni.

Imé tehát világgá kerülnek e lapok, kisérve a kiadók azon reményteljes várakozásától, miszerint a „Koronázási emlékkönyv" megfeleleud hármas céljának, s csakugyanaz a lesz, a minek a kiadók rendelték:

Hódolat a koronás királyi párnak,

Becsület a hazai művészetre,

Áldozat-fillér a magyar nemzet egyik magasztos céljának eléréséhez.

*) *Azon esetre, ha a képtár netalán eladatnék, Báró Eötvös József ő excja. tetszésére bizzuk, az e végre járandó összegeket azoknak juttatni, kiknek elméje egyedül segitette Guttenberg művészetét azon jelentőségre, melyre e föld összes népeire nézve emelkedett, — az íróknak. Nevezett esetben tehát a szóban forgott összegeket az irói segélyegyletnek szántuk.*

Deutsch testvérek,

mint kiadók.

A magyar király koronázása.

Dr. Falk Miksától. [1])

I.

A koronázás államjogi jelentősége.

Talán még soha nemzet küléletében intézmény, annak belső jelentőségét tekintve, oly különféleképen el nem torzittatott és a pártoktól saját egyéni czéljaikra ki nem zsákmányoltatott, mint Magyarhonban a koronázás. Némelyek pusztán egyházi szertartást láttak benne, minden politikai jelentőség nélkül; a trónöröködés, mondák ezek, világos törvények által van megállapitva és a trónralépés jogosultsága ennélfogva semmiesetre sem lehet minden uralkodó-változásnál vita tárgyává; a koronázás tehát nem egyéb, mint fényes ünnepély, mely az uj fejedelmet mindjárt uralkodása kezdetén külfénynyel övedzi; de jogai az által ép oly kevéssé emeltetnek, mint ezen ünnepély lassankinti elmaradása által csökkenthetők volnának. Mások ellenben ezen nézetet pártolják: a magyar trónutód öröködési joga csak akkor lesz „szentesitett", midőn feje sz. István koronájával diszittetett föl; a koronázás tehát föltétlenül szükséges, hogy a nemzet uj fejedelmében valódi törvényes és nem csupán tényleges uralkodót lásson. Ezen kérdés fölött egész irodalom van, a mely föképen első tizedében a mult-, és első negyedében a jelen századnak csaknem ijesztő magasságra nőtt fel, és már e körülmény határozottan bizonyit azon nézet ellen, melynélfogva a koronázás pusztán egyházi szertartás és semmi egyéb. Minő észszerű ok indithatott volna egyes fejedelmeket arra, hogy a koronázást száz alázatos toll által is ugy állittassák elő, mint minden politikai jelentőség nélküli puszta egyházi szertartást, ha ezen nézet a nélkül is minden kétségen kivül lett volna? Miért nem kisértette még meg Magyarország egy fejedelme sem, az ügyet egyedül egyházi tekintélyekkel hozni tisztába, a kiknek pedig pusztán egyházi szertartások végrehajtására kizárólagos joguk van? Miért nem fogadta még soha magyar trónörökös szent István koronáját egyszerüen „az ur asztaláról," hanem azt szerényen ott hagyni kénytelenittetett, ha a nemzet azt fejére tenni nem akarta? Miért nem tön még trónutód legkisebb ellenmondást sem, ha a nemzet meg nem koronázott elődjéről törvénykönyvében semmi említést sem tett, mint például Mária Theréziáról rögtön II. Lipótra ugrik át, mintha II. József nevü fejedelem nem is létezett volna.

A koronázás a szó legszorosabb értelmében mindenesetre csak egyházi szertartás, mint a minő a házasságra adott papi áldás; de valamint ezen áldás külső jele egyszersmind valamely megkötött polgári egyezménynek és a beszentelés csak erre képesit, ugy a magyar király koronázása is, külső és látható jele a fejedelem s nép között létrejött kiegyezkedésnek a kölcsönös jogok s kötelmek fölött, áldás, melyet az egyház az ujonnan megerősitett államjogi szövetségre ad. Valamint vannak államok, melyekben a házasság érvényességére elég a polgári egyezmény és az egyház közreműködése nélkülözhetőnek tartatik, ugy volna gondolható Magyarhonban is a nép és uj fejedelem között kiegyezkedés azon feltételek iránt, melyek alatt ez a kormányra lép, anélkül, hogy a koronázás által szentesittetnék; de valamint az egyháznak semmiféle házasságot megszentelni nem szabad, anélkül, hogy mindkét fél az általuk megkötendő uj viszony polgári oldala felől meg nem egyezett, és beleegyezését világos szavakkal ki nem fejezte, ugy fejedelem magát Magyarország törvényes királyává meg nem koronáztathatja, ha azt a fejedelem és nép közt létrejött államjogi kiegyezkedés meg nem előzte és az határozottan meg nem állapittatott. A hasonlatosság annyira nagy, hogy — ép ugy, mint az esketési szertartásnál — azon időben, midőn Magyarhon még választófejedelemség volt, a koronázásnál azon pillanatban, midőn a király az oltár legfelsőbb lépcsőjén letérdelt, hogy a koronát a primás és nádor által fejére tétesse, ez utóbbi ezen kérdéssel fordult az összegyült nép felé: „Akarjátok, hogy N. N. királylyá koronáztassék?" a mely kérdésre közönségesen felkiáltással válaszoltak: „Akarjuk; éljen, éljen, éljen a király!" Királylyá koronáztatás tehát Magyarhonban előrebocsátott államjogi egyezkedés nélkül nem gondolható, és ily módon, azaz mint kizárólag egyházi ünnepély, Magyarországon nem is hajtatott végre. Ennélfogva könnyelmü állitás, ha a fontosságot, melyet Magyarország a koronázásnak tulajdonit, tulzottnak nevezik, ha a nemzet kegyeletét szent István koronája iránt gyermekesnek találják és abban nem látnak egyebet, mint egy korunkhoz többé nem illő ragaszkodást tiszteletreméltó, de elavult hagyományokhoz. Mély értelem van ezen látszólag „gyermekes játék"-ban. Századokon át tartatott a nép nagy része részint müveltségi foka által, részint a nemességtől kizárólag élvezett szabadalmak által, távol a politikai ügyektől, a nélkül, hogy annak egyes változatait értette volna, vagy fel lett volna jogositva annak menetében közvetlenül részt venni. Midőn tehát a nép nagy tömegének kellett

1) „Oesterr. Revue."

tudomására juttatni, hogy az egyezkedés a fejedelemmel létrejött oly módon, mely az ország jogait és szabadságát megvédi — és a nép egyszerü emberére nézve végre is csak ezen eredmény volt nagy fontosságu — annak külső jele volt a koronázás ma is, és csak a magyar alkotmány fejlődésével kapcsolatban méltatható eléggé a magyar koronázás jelentősége.

Mielőtt a magyarok a mai hazába bejöttek, s Árpád atyja, Álmos kezéből a fővezérséget átvette, a hét törzs fejei, mely törzsek együttesen képezék a magyar-nomád népet, egyezményre léptek, mely egyezmény öt pontját a következőleg adja elő Béla névtelen jegyzője: „1. Az ő s utódaik fejedeleme mindig az Árpádházból legyen. 2. A közös erővel szerzett javakból osztályrészt kapjanak. 3. Miután Árpád szabad akaratból választott fejedelmük, se ők, se utódaik a fejedelem tanácsából s az ország kormányzásából ki ne zárattassanak. 4. Ha valamely utódjuk a fejedelemhez hűtlen lenne, avagy viszályt támasztana közte s vérei között (a véreskü következtében mindnyájan rokonok levén) ömöljék annak vére, mint ömlött az övék, midőn Árpádnak felesküdtek. 5. Ha Árpád valamely utódja vagy más vezér az egyezmény eskü által megerősitett pontjait megszegi, legyen átkozott s örökre számüzött."

Ezen egyezmény határzataiból világosan foly, hogy a magyarok Európában hazát akartak alapitani, s tudták azt, hogy egy erősebb szövetséget kelle kötniök, mint minő a nomád népeket egymáshoz csatolja, s az állam biztosságának az egységes legfelsőbb hatalom lehet csak szilárd alapja. Ezen hatalmat azon törzsre ruházták, melyről a névtelen jegyző igy szól: „Királyi vér s bátor a harczban (clariores genere et potentiores in bello); egyedül csak arra voltak első pillanattól fogva féltékenyek, hogy jogaik meg ne csonkittassanak, a mint épen e czél elérésére elkerülhetlen szükséges volt. Fejedelmüknek mindig Árpád véréből kelle származnia — a család meg volt határozva, de abból szabadságukban állt választani, kit akartak; a fejedelmi trónra nézve nem volt megállapitva az elsőszülöttségi jog, de még az sem, hogy a fejedelmi utód Árpád *férfi ágából* való legyen — mert e föltét is korlátolta volna a szabad választást. Tehát nem a születés esetlegességének, de a nemzet *szabad* akaratának kelle a fölött dönteni, a kitüntetett család *melyik* tagja legyen méltó a nagy hivatalra. Hogy azonban a szabadon megválasztott fejedelem hatalmával, jogával a nemzet hátrányára vissza ne éljen — hozatott törvényül a már ismert egyezmény ötödik pontja. Anonymus igy irja azt: „Ut, si quis de posteris ducis Almi et aliarum personarum principalium juramentum statuta ipsorum infringere voluerit, *anathemati* subjaceat in perpetuum." A pogány magyaroknak az „anathemáról" semmi esetre nem volt tudalmuk. A névtelen jegyző, ki munkájának előszavából itélve kétség kivül pap volt — mint más krónikások is teszik, a törvényhozó pogány magyarok ajkaira az ő korabeli szót adott, s bizonyára azt akarta mondani, *hogy esküszegő fejedelem és az ország között a jogos kapocs szétszakadt*. A fejedelmi méltóságot tehát az Árpádok a nemzet szabad odaadó akarata folytán *nyertek*, csak azért, hogy az alapszerződvény fenntartása mellett *ellenőrködjenek*. Árpád kevéssel halála előtt azáltal is elismerte a nemzet szabadválasztási jogát, hogy, habár csak egyetlen fia volt, neki biztositandó a fejedelmi hatalmat, magát a nemzet nagyjainak s vitézeinek ujonnan letett esküje által biztositotta. Hogy a fiatal herczeg a nemzet jogait érvényükben megtartani igérte volna, arról schol sem tétetik említés, de hiszen a dolog magában érthető, mert az alapszerződvény által gondoskodva volt, hogy az esküszegő fejdelem méltóságától megfosztassék.

997. évben halt meg Geyza, az utolsó magyar vezér, herczeg. A kereszténység elterjedése, a hadviselések mind összébb hozták Magyarországot a többi hatalmas államokkal, s Istvánban, Geyza fiában természetszerüleg kelle megszületni amaz ohajnak, hogy birodalmát külsőleg a többi europai államok rangjára emelje. Magyarország fejedelmének nem volt szabad a szomszéd fejedelmektől elhomályositatni, s az idő szelleméhez képest rajta kellett lennie, hogy az egyházi területeken a kereszténység megszilárditására szükségesnek látszó előkészületek mielőbb megtörténjenek. Ennek folytán határozá el magát István 1000. évben II. Sylvester pápától koronát kérni, s a pápa ez óhajának örömest tett eleget. Megküldte Istvánnak a kért koronát, az apostoli kettős keresztet, s egy bullát, mely azon jogokat foglalja magában, melyek szerint az egyházat Magyarországon a király szervezze.

A történelmi kutforrásokban semmi említés sem tétetik arról, hogy *mielőtt szent István a koronát kérte, közte s a nép között bármily egyezmény jött volna létre*, a minek pedig okvetlenül meg kellet volna történnie, ha amaz alapszerződésen bármit *változtatott* volna is azon lépése Istvánnak, melynél fogva ő Magyarországon a főhatalmat gyakorlá. Midőn azonban a pápától nyert korona Magyarhonba érkezett, István azzal 1000-ik évben, aug. 15-én Esztergamban megkoronáztatott, és pedig, mint Hartwig mondja, „a főpapok, a papság, az országnagyok s a nép ujjongása közt." Bizonyos, hogy mindez semmiesetre sem volt látványosság, hanem hogy azon alkalommal egyszersmind nemzetgyülés tartatott, a mely előtt István ujolag és ünnepélyesen biztositá a nemzet jogait[1]). Sajnos, hogy az erre vonatkozó oklevelek már csak töredékben vannak meg, melyek gyakran István más határzataira vonatkoznak, melyeket mi nem ismerünk s megismerni is nehezen fogunk. A corpus juris keveset mond István idejéről s azt sem a legfontosabbat, teljes valószinüséggel állithatjuk azonban, hogy oly időben, midőn a törvényhozás aránylag csekélyebb fontosságú tárgyakkal is foglalkozott, bizonyára a király s nemzet jogai is szóba jöttek és határozottan szabályoztattak

A mostani érteményben vett alkotmányra itt nem is gondolhatunk, és Kováchich bizonyára igen sokat mond, midőn állitja: „a magyar állam megalakulása óta már szokásban voltak a koronázási hitlevelek, csakhogy azon kor szelleméhez mérten azok egyszerübbek, rövidebbek s kevésbé ünnepélyes szinezetüek voltak". Még merészebben hangzik Potkonitzky állitása: „a koronázási hitlevél használata már Álmos vezér korában vette kezdetét", és a tudós Pray is tévedett, midőn mondja, „a koronázási hitlevelek használata már az Árpádházi királyok alatt is szokásban volt". Az arany bulla kibocsátásáig II. Endre király alatt (1222) a koronázási hitlevél aligha használtatott. Ellenben igen valószinü, hogy, miként Árpád, ugy utódai is esküvel kötelezték magukat az uralom átvételekor, hogy az alapszerződésben megállapitott föltételeket szigoruan megtartják. „Már István király ideje óta — mondja Rosenmann[2]) — szokásban van, hogy a magyar királyok a kormány ünnepélyes átvételénél az ország és nép jogait és szabadságainak megtartását s megvédését megigérni s ezen igéretüket esküvel megerősitni kötelezvék." II. András királynak 1214-ben IV. Incze pápához intézett egyik levelében világosan említés történik amaz eskűről, melyet a király az esztergami érsek kezébe tesz le, sőt ezen levélből az is kitünik, hogy a koronázásnál a *királyné* is hasonló esküt tőn. Hasonló eskünek nyoma feltalálható a többi között Gergely pápának a fiatal IV. Béla királyhoz intézett levelének eme szavaiból: „cum teneatur et in *coronatione sua juraverit* etiam jura regni et honorem coronae illibata servare." A nép ősi jogai és szabadalmai, melyek az állam tovább fejlődésével a névtelen jegyző által közlött alapszerződésben a kezdetleges előadás által aligha vannak kimeritőleg leirva, az akkori kor

1) Hartvicus, c. 10: „ . . . subscriptione federis non peruntis posteris suis reliquit stabilitum . ." „Post acceptum regalis excellentie signum, qualis vite vir et discretionis fuerit, cum episcopis et primatibus Hungarie statutum a se decretum manifestum fecit." Kovachich, Vestigia comitiorum, p. 12.

2) A magyar királyság államjoga. Bécs, 1792. 53 l.

szelleméhez mérten természetesen nincsenek irott emlékben fentartva, hanem csupán a szokás és a hagyományból merítvék. De már azon körülmény is, hogy azok valódisága és értelmezése fölött számtalan kétely támadt, mely a királyok és az országos rendek közt gyakran félreértésekre és kellemetlenségekre szolgáltatott alkalmat,[1]) eléggé bizonyitja, hogy a királyok hatalma nem volt korlátlan, hanem bizonyos feltételekhez kötött, és hogy a királyok a hatalom átvételénél ezen föltételeket megtartani kötelezték magukat; különben nem intethettek volna oly hatályosan, hogy azokat megtartsák.

II András király, hogy ilyen viszályoknak mindenkorra véget vessen, 1222 az ország alaptörvényeit összegyüjteté, a rendek kiváltságait szabályozta, és azokat egy külön oklevélben (mely a rajta függő királyi pecséttől arany bullának neveztetett) királyi szavával megerősitette, s eme nagy szabadságlevél végén épen azt nevezi az ország alaptörvényének.[2]) András király ezen alaptörvényét minden utóda megerősité.[3]) Vajjon ez mindig a koronázással egy időben, vagy előtte történt-e? mindenesetre nehezen határozható meg. Batthyán püspök, Katona, Kovachich fölhozzák azon pontokat, melyekre I Károly, az Anjou családból származott első király, harmadik koronázásakor (1309) esküdött. I. Lajos 1351-ben tette le az esküt, tehát kilencz évre koronázása után és leánya, Mária kormánya harmadik évében 1384 tette le azt. Albert király csak a koronázása után 1439-ben tartott országgyülésen nejének beleegyezésével[4]) erősité meg a nemzet törvényeit, a minek ellenében a rendek azon sajátos igéretet tették, hogy sem a királyt, sem a királynét uj törvények feltalálásával és uj jogok követelésével zaklatni nem fogják[5]).

Vajjon Cilli Ulrik — mint Hormayr az osztrák Plutarchban mondja — IV. László, Albert fia, és Erzsébet nevében, erősitett-e meg koronázási hitlevelet, mellőzzük, annyi bizonyos, hogy László az első országgyülésen megeskűdött, miszerint az ország és lakói jogait, kiváltságait, törvényeit és szokásait Zsigmond és Albert példája szerint megtartja. Csupán Ulászlónak, Albert és Erzsébet unokájának trónraléptekor oszlik el azon homály, mely mindaddig azon kötelezettség alakját övedzi, melyet a magyar királyoknak trónraléptök alkalmával magukra kellett vállalniok. Csak annyi bizonyos, hogy az az ország jogai és törvényei megtartására vonatkozott. Sőt azon Verbőczy által is határozottan állitott tény, hogy András király arany bullájára leteendő volt az eskü, több irótól, különösen Gustermanntól kétségbe vonatott. Ulászló király elé mindamellett valódi törvényczikkely tétetett, melyet ő „in verbo regio ac fide christiana mediante et sub honore“ megtartani igért. Ezen igéretét ismételte a király fia II. Lajos nevében,[6]) midőn az még atyja életében megkoronáztatott; a rendek mindamellett kikötötték, hogy Lajos, mihelyt nagykoruvá lesz, esküdjék meg ujolag az ország kiváltságainak megtartására, és hogy csak ezen eskületétel után élhessen a király minden jogaival. Az Ulászló által aláirt oklevél — az első valóságos koronázási hitlevél — még megvan, és végén mindazon egyházi és világi méltóságok, melyek a koronázásnál, mint tanuk jelenvoltak, névleg soroltatnak elő. Lajos teljesité atyja igéretét (az oklevelet Pray közli) és teljes bizonyossággal állithatjuk, hogy a királyok, kik Ulászlót a trónon követték, az ünnepélyes koronázás előtt inaugurale diploma-t erősítettek meg és azután a koronázásnál esküt is tettek rá. I. Ferdinándnak, az osztrák házból származott első magyar királynak esküje, mely a Mossóczy-féle oklevélgyüjteményben közöltetik, már oly pontokat is tartalmaz, melyek a mai koronázási hitlevélben is előfordulnak.

Magyarország, mint tudva van, választófejedelemség volt 1687-ig, habár a királyválasztás joga bizonyos határok közé volt is szoritva. Ilyen körülmények közt a koronázási hitlevél és a koronázási eskü semmiesetre sem jogfeladás, mint azt Schwartner állitja; hanem a nemzetnek mindig meg volt ama kiváltsága, hogy az egyenjoguak közt azt emelte a királyi trónra; aki az eléje tett föltételeket megtartani leginkább kész volt. Másrészről fönállott az arany bulla 31-ik törvényczikkelye, mely igy szól: „Ha mindamellett mi vagy bárki utódaink közől bármikor ezen rendeletünk ellen cselekednénk, ezen levél erejénél fogva szabad, a nélkül, hogy felségsértést, (nota infidelitatis) követne el, a püspököknek, szintugy az ország főnemesei- és nemeseinek, együttesen és egyedül, most és mindenkor, nekünk és utódainknak ellenállni és ellenmondani (resistendi et contradicendi).“ Az 1687-ki országgyülési határzatok által ezen viszony tökéletesen megváltozott. Az arany bulla 31-ik törvényczikkének emlitett záradéka eltörültetett és ezután a Habsburgház fi-ága az elsőszülötti jog szerint öröklé a magyar trónt. Az ország tehát korlátok közt sem választhatá többé uralkodóját tetszés szerint, és ép oly kevéssé tagadhatja meg törvényes uton az engedelmességet oly uralkodó iránt, ki a nemzet jogait megsérti. A nemzet egyedüli biztositékát ezután a koronázás, vagyis inkább annak államjogi jelentősége képezte, mely a koronázási tényben foglaltatott. A trónöröködés az első szülötti jog szerint megállapittatott; ellenben annál nagyobb sulyt kelle arra fektetni, hogy a különösen II. Mátyás óta fennállott szokás, mely abban állott, hogy a király és a rendek megegyezése szerint koronázási hitlevél készittetett és törvénybe igtattatott, alaptörvénynyé emeltessék.

Az „inaugurale diploma“ tehát nem egyéb, mint a királytól a nemzetnek nyujtott biztositék, mely által kötelezi magát a királyság alaptörvényeit s az országgyülés beleegyezésével alkotott törvényczikkelyeket megvédeni s megtartani. Az oklevél, mely azóta kevés változtatáson ment át, következő pontokat foglal magában:

1) Megdönthetlen bizonyitékot nyujtanak erre nézve II. András király arany bullájának ezen szavai: 2. §. Quoniam libertas tam nobilium regni nostri, quam etiam aliorum, institutaa S. Stephano Rege, per aliquorum potentiam, ulciscentium aliquando iram propriam, aliquando etiam attendentium consilia falsa hominum iniquorum, vel petentium propria lucra, fuerat in quam plurimis partibus diminuta: multoties ipsi nobiles nostri, Serenitatem nostram et praedecessorum nostrorum, Regum suorum aures, precibus et instantiis multis pulsaverunt super reformatione regni nostri; — §. 3. Nos igitur eorum petitioni satisfacere cupientes in omnibus uti tenemur; praesertim quia inter Nos et Eos occasione hac jam saepius ad amaritudines non modicas est processum, quod ut Regia honorificentia plenius conservetur, convenit evitare — concedimus tam eis, quam aliis hominibus regni nostri, libertatem a S. Rege concessam s. t. b.

2) A teljes tartalom feltalálható Szalay Magyarország történelmének első kötetében. A bulla hét példányban lett kiállitva; egyiket kapta a pápa, a másodikat a Johanniták, a harmadikat a templomosok, a negyediket a király, az ötödiket az esztergami-, a hatodikat a kalocsai káptalan s a hetediket a nádor, „hogy az oklevelet mindig szem előtt tartván, mind ő maga a benne foglalt pontok áthágásától óvakodjék, mind a királyt, a nemeseket és másokat abban meggátoljon; hogy egyszersmind ők kiváltságaikat élvezvén hozzánk és utódainkhoz mindig hűk maradjanak és a királyi koronának a hűséget meg ne tagadják.“ A bulla záradéka, a mely a rendek ellenállását a kötelességéről megfeledkezett király ellen helybenhagyja, semmi egyéb, mint korszerübb és világosabb kifejezése a névtelen jegyző által közlött alapszerződésnek 5-ik pontjában foglalt „anathemati subjaceat“-nak.

3) Cuncti Reges sacro priusquam diademate coronarentur, super observando decreto ac constitutionibus ejusdem Domini Andreae Regis Praelatis ac Baronibus et Magnatibus Proceribusque et Nobilibus Regni hujus juramentum praestare consueverunt.“ Verbőczy, Tripartitum II. 14. §. 12.

4) Ex consensu, et beneplacita voluntate serenissimae principis Dominae Elisabeth Reginae Conthoralis — Dominae nostrae naturalis s. t. b. L. 1439-ki oklevél záradékát a Vestig. comit.-ban 229 l. Mert a Mossóczy-féle oklevélgyüjteményben ezen végzésnek sem eleje, sem záradéka nincs meg.

5) Super nunc obtenta concessione per omnia contenti, promittimus de caetero, et per amplius ullo unquam tempore Dominum nostrum regem, et Dominam Reginam, per quarumcunque novarum adinventionem leges praeter praemissas concessas nobis dari petendas inquietare, aut qualescunque imposterum concessiones, quae, se ultra praemissorum contenta protenderent, nobis tradi, seu in consuetudinem, aut legem adscribi nolle, nec debere. a. a. O. I. p. 230.

6) Promittimus pro nobis, et filio nostro, universisque haeredibus, et successoribus nostris, praescripta decreta et alias omnes libertates per nos concessas nos observaturos, a Vestig. comit.-ban 548. l.

„Először: Mi szilárdan és szentül megtartjuk és sértetlenül megtartatjuk az ősi öröködési formán kivül ép ugy az 1791-ki 3-ik törvényczikkely értelmében vett koronázást, mint Magyarország s a hozzá tartozó részek szabadságait, kiváltságait, szabályait, jogait, törvényeit és szokásait, melyek dicső elődeinktől, a magyar királyoktól mostanig adományoztattak, vagy megerősittettek, sőt azokat is, melyeket mi jövőben adományozni vagy megerősitni fogunk (a mely emlitett rendekre a boldog emlékü fenséges I. Ferdinánd által kibocsátott oklevél bevezetésében foglalt esküforma kiterjesztetik és megállapittattik), mindazonáltal kivéve a II. András király által 1222-ben kibocsátott oklevél 31-ik törvényczikkelyének záradékát ezen szavaktól kezdve: De ha mi (quod si vero Nos) ezen szavakig: Mindenkorra engedélyt adunk (in perpetuum facultatem); bizonyitjuk továbbá, hogy a törvények alkalmazása és értelmezése (azon hozzátétellel azonban, hogy az 1741-ki nyolczadik törvényczikkely és minden, a mi onnan kitörültetett,[1]) érvényben maradjon) a király és a rendek közmegegyezésével országgyülésileg fog elhatároztatni és eldöntetni.

Másodszor: a szent koronát, a régi szokás szerint és az ország törvényénél fogva Magyarországban, a rendek kebeléből azok beleegyezésével, minden vallásküloubség nélkül választott világi személyek által fogjuk őriztetni.

Harmadszor: mi ezen királyság és koronatartományainak részeit, melyeket eddig visszafoglaltunk, vagy jövőben visszafoglalunk, a diplomaticus esküforma szerint az emlitett királyságba s annak mellékországaiba beolvasztjuk.

Negyedszer: hogy azon esetben, (mitől a mindenható őrizzen), ha az osztrák ház uralkodó törzse férfi és női ágon, és pedig először: hatodik Károly, aztán első József s végre első Lipót római császár és magyar király uralkodó családja kihalna, az 1723. évben hozott törvények első cikke értelmében a királyválasztás és koronázás az emlitett rendekre, és pedig az előbbi módon vissza esik; s a törvény-szentesitette szokás ugy e királyságban, mint a koronatartományokban érintetlenül marad.

Ötödször: mint már fennebb emlittetett, valahányszor előjő a jövő századokban, hogy uj királyt kell a trónra ültetni, s a szokott országgyülés összeül, mindannyiszor örököseink s utódaink, mint ujonnan koronázandó fejedelmek kötelezvék, az időszerinti diplomatiai biztositék megerősitéséről gondoskodni s erről a szokott esküt letenni.“ [2])

Ama kérdés: van-e joga a nemzetnek az ujonnan koronázandó királytól egy más, mint az eddig divó koronázási hitlevelet követelni, éveken át tudományos és heves vita tárgya volt, nevezetesen Gustermann az ő magyar államjogról irt munkájában ép oly nagy tudománynyal, mint éles észjárással bizonyitgatja, hogy a koronázási hitlevél megmásitása nem állhat fenn, még azon esetben sem, ha a nemzet e kivánata a királyéval találkozik, a menynyiben ez által a király jogköre szélesbittetnék, mert ugyanannak csonkitásához minden következő utódjának beleegyezése volna szükséges. Világos, hogy Gustermann tullőtt a célon, mert azon esetben a törvényhozó hatalom a király s a nemzet képviseletén kivül még egy harmadik tényezőtől is függne: a következő utódoktól, kik igy nemcsak a koronázási hitlevelet, de minden hozott törvényt kényük szerint vizsgálhatnának meg — ha vajjon nincs-e azáltal a király jogköre szükebb térre szoritva. Ezt tehát nem szükséges erősb indokok által megdönteni. Elenben, a mi véleményünk szerint — csakis a nemzet képviselete lehet arra jogositva, hogy a koronázási hitlevelen változtasson. Azonban itt a formaság soh'sem jő tekintetbe,

1) Ezen törvényczikk, mely megállapitja, hogy az alaptörvények, (minő p. o. a nemesség adómentessége) még mindkét törvényhozói tényező beleegyezésével sem változtathatók meg, 1848 előtt is már annyira megrongáltatott, hogy az mai nap már teljesen értéktelennek tekinthető.

2) A legujabb, Ferdinand császár és király által elfogadott koronázási hitlevél eredetije igy hangzik: „Nos Ferdinandus etc. etc. Genitori nostro charissimo perpetuaque filiali pietate et venerationis obsequio colendissimo, pro singulari Suo in avitam haereditarii percharique sibi Regni Hungariae, et partium eidem adnexarum, Constitutionem, uti eam a Divis Majoribus accepit, in Posteros quoque illibate transmittendam studio, immensaque erga nos, tamquam primogenitum suum filium, et a fatis suis — quae Deus ter optimus maximus procul avertere velit — immediatum ex asse haeredem, ac in hoc quoque Regno Hungariae, et Partibus eidem adnexis, virtute Articulorum 1 mi et 2 di Diaetae 1723 conclusae, legalem Successorem Gratia et Amore plus quam paterno, hisque juncto eo desiderio, ut nos eadem, quod sibi, dum vita suppetet, charissimum erit fiduciae et amoris in generosam ac conservandae avitae ejusdem Constitutionis Sacramento obstrictos cernat, benigne constituere visum fuisset, ut quam cum sanguine ab Eodem in nos propagatam fovemus Status et Ordines, omnesque Regnicolas antedicti Regni Hungariae, et Partium eidem adnexarum n suis immunitatibus et libertatibus, juribus, legibus et privilegiis, ac in antiquis, bonis et approbatis consuetudinibus semper conservandi sincera voluntatem, hanc ad explenda quoque benignissimi Sui in illos animi, repositaeque in Nobis spei Suae solatia, per Regiam nostram, vita adhuc sua comite — quam in longissima tempora incolumem precamur — Inaugurationem, Coronationemque ritu legali peragendam, et diploma Regium, in conformitate Articulorum 2 : 1715, nec non 1 et 2 : 1741, uti et 1 et 2 : 1791, ac denique 1 et 2 : 1792, Statibus et Ordinibus Regni dandum, et Juramentum quoque in ea, qua per se, Divosque Majores nostros depositum fuit, forma praesentandum adfirmaremus, supremae et praesertim Titulis 4to et 9no Imae operis Decreti tripartiti declaratae potestatis, privilegiorum item collationis et aliorum Jurium Majestaticorum exercitio penes Suam Majestatem Sacratissimam manente, Articuli item 3 : 1791 circa Inaugurationem, Coronationemque Regiam, secus intra Semestre a die obitus defuncti Regis computandum spatium, inomisse suscipiendam, dispositione porro etiam salva, atque altissimae huic menti cohaerenter pro felici atque faustissimis votis Deo ter optimo maximo auxiliante instauranda Inauguratione nostro, universis Inclyti Regni Hungariae et Partium eidem adnexarum statibus et ordinibus conventum seu Diaetam, intra idem Regnum Hungariae, utpote in Regiam Liberamque Civitatem Posoniensem pro feria 4ta quae Dominicam 14tam post Pentecosten sequitur, seu festo Nativitatis Beatae Mariae Virginis, hoc est 8 Septembris anni modo labentis infrascripti, indixisset, promulgasset, eidemque in sacra Persona Sua praefuisset; universi Domini Praelati, Barones, Magnates et Nobiles, ceterique Status et Ordines meationati Inclyti Regni Hungariae, Partiumque eidem adnexarum ad praefatam Diaetam pleno et frequenstisimo numero comparentes praeattactarumque diaetalium Constitutionum haud immemores, et pro hac vere paterna Suae Majestatis Sacratissimae in eos animi teneritudine homagialem, intimamque devotionem testati, desiderioque auspicandae felicissimae Inaugurationis nostrae ducti, demisse rogaverunt: ut, innuentibus praecitatis constitutionibus, omnino ante adhuc faustissimam Coronationem nostram, nos infrascriptos Articulos, ac singula in iisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, nostrumque Consensum illis praebentes, benigne acceptare, auctoritate nostra approbare et confirmare, ac tam Nos ipsi benigne observare, quam per alios, quorum interest, firmiter observare facere dignaremur. — Quorum quidem Articulorum tenor sequitur in hunc modum: Primo: Quod praeter ab antiquo deductam haereditariam Regiam secessionem, tam Coronationem ad mentem Articuli 3. Diaetae anni 1791, quam reliquas universas et singulas communes istius Regni Hungariae, Partiumque eidem adnexarum libertates, immunitates, privilegia statuta, communia jura, leges et consuetudines, a Divis quondam Hungariae Regibus, et gloriosissimae memoriae Praedecessoribus nostris hactenus concessas et confirmatas, in futurumque concedendas et per Nos confirmandas (ad quas et quae dicti Status et Ordines formulam quoque Juramenti, ad initium Decretorum Serenissimi olim Principis Domini Ferdinandi Primi, gloriosae reminiscentiae Antecessoris nostri positam, extensam et reductam habent) exclusa tamen et semota Articuli Decreti Divi Andreae Regis secundi de anno 1222 clausula, incipiente: „Quodsi vero nos“ usque ad verba: „in perpetuum facultatem“ in omnibus suis punctis, articulis, et clausulis, prout super eorumdem usu et intellectu (salva tamen semper quoad ea, quae per Articulum 8 : 1741 excepta sunt, ejusdem legis dispositione) Regio et communi Statuum consensu diaetaliter conventum fuerit, firmiter et sancte observabimus, per aliosque omnes et singulos inviolabiliter observari faciemus. Secundo: Sacram Regni Coronam, juxta veterem consuetudinem ipsorum Regnicolarum, Legesque patrias, per certas de eorum medio unanimiter sine discrimine religionis, ad hocdelectas et deputatas personas seculares in hoc Regno conservabimus. Tertio: Hactenus recuperata et expost Deo adjuvante recuperanda quaevis hujus Regni, Partiumque ei adnexarum tenuta et partes, ad mentem etiam Juramentalis formulae, praenotato Regno et eidem adnexis Partibus de toto reincorporabimus. Quarto: Quod in casu — quem Deus procul avertere velit — defectus utriusque sexus Archi-Ducum Austriae, praeprimis quidem, a gloriosae reminiscentiae Abavo Nostro Carolo VI. dein in hujus defectu a Divo olim Josepho I. his quoque deficientibus, ex lumbis Divi olim Leopoldi I. Imperatorum et Regum Hungariae descendentium, juxta etiam dictamen praecitatorum 1 mi et 2di Articulorum praefatae Diaetae Anni 1723 praerogativa Regiae electionis, Coronationisque antefatorum Statuum et Ordinum in pristinum vigorem, statumque redibit, et penes hoc Regnum Hungariae et praedictas Partes, ejusdemque antiquam consuetudinem illibate remanebit. Quinto: Ut supra puncto 1 mo praemissum est, toties quoties ejusmodi Inauguratio Regia intra ambitum saepefati Regni Hungariae successivis temporibus diaetaliter instauranda erit, toties haeredes et Successores nostri, futuri neocoronandi haereditarii Reges, praemittendam habebunt praesentis diplomaticae assecurationis acceptationem, deponendumque superinde Juramentum. — Nos itaque praedicta universorum Statuum et Ordinum Regni Hungariae et Partium eidem adnexarum Instantia benigne admissa, pro benigna Animi nostri propensione, ipsisque benigne gratificandi, voluntate praeinsertos universos Articulos, ac omnia et singula in iisdem contenta, rata, grata et accepta habentes, eisdem nostrum consensum benevolum, pariter et assensum praebuimus et illos ac quaevis in eis contenta clementer acceptavimus, approbavimus, ratificavimus et confirmavimus, promittentes et assecurantes Status et Ordines in verbo Nostro Regio: quod praemissa omniatam nos Ipsi observabimus, quam per alios fideles subditos nostros, cujuscunque status et conditionis existant, observari faciemus, uti vigore hujus Diplomatis Nostri acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus atque promittimus. In cujus Fidem et testimonium Literas has manu propria subscripsimus et sigilli nostri appensione muniri fecimus. Datum in Libera Regiaque Civitate Posoniensi. Die 25ta Septembris Anno Domini Millesimo Octingentesimo Trigesimo.

A magyar korona jelvényei, és azoknak ábrázolatjai, akiktől azok származnak.

Hiteles minták után rajzolta Katzler Vincze.

mert ily esetben könnyen megegyeznék mindkét tényező: a nemzet — s a király. Ellenben, ha lényeges változtatásnak kell létre jönnie, mely változást okoz a korona és a nemzet között a törvényes viszonyokra nézve, az ily változtatás a törvényhozás mezejére kerül, mi aztán szükséges feltétellé teszi, hogy abba mindkét fél, azaz tényező beleegyezzék.

Eme viszály II. Lipót trónraléptekor gyakorlati jelentőséget nyert; ugyanis egy huszonnégy pontból álló uj koronázási hitlevelet adtak elé a rendek (megjelent a szerző nevének aláírása nélkül szerkesztett „Ninivé“ cimü röpiratban.) Hogy csak egy példát hozzunk, az utolsó pontnak tartalma a következő. „E hitlevél ugy a király s utódai, mint az ország részéről örök időkre biztositva legyen, kezeskedjenek mellette a külhatalmak is, továbbá eszközöljék ki a király és a nemzet a római sz. szék jótállását s azon hatalmakét, kik a bécsi és linci békében jóttállotak, hogy igy a hitlevélre leteendő esküt, az eskü netaláni megszegését, s a népek jogának eshető megsértését magukra vállalják.“ Lipót nem adta beleegyezését a diploma aláirására s az e fölött évek során áthuzódó viták azzal végződtek, hogy elvégre az országgyülés beleegyezett, miszerint az azelőtt gyakorlatban volt hitlevelet ismét elfogadta a király kezéből, mely tényből ama kérdés merült fel: hogy vajjon megmaradt volna-e Lipót ellentmondó makacsságában továbbra is, s lett volna-e az országgyülés oly odaadó, ha e közben a külviszonyok Lipótra nézve megnyugasztók, s Magyarországra nézve kedvezőkre fordultak volna? A beleegyezést Lipótnak azon nyomós felvilágositó válasza kisérte: hogy ő csak a Károly s Therézia-féle koronázási hitlevelet fogadhatja el, mint a melyeken az ő trónra való következése az örökösödés jogszerinti egyezmény szerint, nyugszik. [1]) Ezen diplomában a nemzet törvényeinek, jogának s szabadalmainak szigoru megtartása nyiltan áll, valamint (eltekintve a magyar államjognak minden más mozzanatától, bizonyitékától) Lipót nyilatkozatában azon beleegyezés is, hogy ő minden ünnepélyesség nélkül kimondja, miszerint Magyarországon erőszakos hatalom igen, de jogos uralom sohasem képzelhető.

Lipót utódai szintén az ősi koronázási hitlevelet fogadták el, szigoruan ragaszkodva annak szószerintiségéhez „Haeredes, et successores nostri praemittendam habebant praesentis diplomaticae assecurationis acceptionem. etc.“ Hogy egyébiránt a király és az országgyülés kölcsönös beleegyezése folytán a hitlevelen változtatni lehete, az elősorolt okokon kivül bizonyitja azon tény, hogy Ferencz császár abba három nem épen jelentéktelen szót csusztatott be a rendek kivánatára. A hitlevél elején igéri a király mindjárt az első pontban, praeter ab antiquo deductam haereditariam successionem, coronationemque in reliquo universas libertates observabimus, etc; de első Ferencz császár igérte: quod praeter haereditariam successionem — tam coronationem ad mentem art. 3: 1791 (vagyis hat hónapi időközön belül a trónra lépés után) quam reliquas universas etc. Ezáltal megnyerte Ferencz a rendek odaadó ragaszkodását — mint Schwartner megjegyzi II. R. 33. l. minek elég hatalmas bizonyitéka az, hogy 4 millió forintot s 5000 ujonczot adtak neki önkényt (6 törvénycz. 1792.)

Vessünk most pár pillanatot a koronázási hitlevél tartalmára — s azt találjuk, hogy abban csak kötelezettségek vannak a király részéről, a nélkül, hogy volna benne szó jogok biztositásáról. Ha II. Lipót a nemzet s a király közti viszonyt „egyezményszerünek“ nevezte, ugy magától érthető, hogy a koronázási-hitlevélben elvállalt kötelezettségek bizonyos jogokkal állnak szemközt — mely jogokat csak a koronázás magasztos ténye által nyerhetni. S ez tényleg is igy áll, s a logicai összefüggés az, hogy bizonyos uralkodói jogokat csak a koronázás által lehet nyerni, de a koronázás nem történhetik meg, mig a király a koronázási hitlevelet el nem fogadja, s az abból folyó kötelezettségek megtartására ünnepélyesen meg nem esküszik. S igy egyes irók mély elkeseredéssel vitt azon tollharcára, hogy szükségtelen-e a koronázás elkerülhetlenül, felelni feleslegesnek tartjuk; haszontalan ama vita, mert az 1701. 3. törvczik világosan mondja, hogy az ünnepélyes királylyá-avatás s koronázás tényének a trónra lépés utáni hat hó tartama alatt meg kell történnie, ez elég világosan s határozottan van mondva; de meg azért is haszontalan, mert a koronázás jelentékenyen tágit az uralkodó jogkörén s igy a megkoronáztatás főképp neki van érdekében. Először is a koronázás adja a hatalmat a király kezébe, hogy szabadalmakat osztogasson, de meg a királyi ajándokok (donatio regia), czimek s méltóságok adományzásának sincs érvénye, ha azok meg nem koronázott fejedelemtől adatnak. [2]) Legfontosabb azonban ama körülmény, mely az 1701 évi 12. törvczikkből merithető, hol az áll, miszerint érvényes törvényeket alkotni vagy megszüntetni a létezőket, csak törvényesen megkoronázott királynak az országgyülésseli kölcsönös kiegyezkedése folytán van joga.

A királylyá avatás s koronázás tehát egy ünnepélyes tény, mely a nemzet jogait megrősiti — tágabb értelemben pedig tágitás a király jogkörén. Az ország törvényeit, jogait, szabadalmait, csonkitani sem a megkoronázott, sem a korona nélküli fejedelemnek nincs joga, ennélfogva, mint egy publicista találóan megjegyzi „nem célja a koronázásnak a királyt képesebbé tenni az alkotmány csonkitására, nyirbálására, de azáltal kell őt épen az iránt hajlékonyabb akaratuvá tenni. Ezen, ha ugy nevezhetjük, tárgyi okhoz a törvény sérthetlenségére nézve, mely sérthetlenségnek a koronázás előtt is meg kell lennie, még egy alanyi ok is járul. A király necsak elődei szavát tartsa szem előtt, de érezze öntudatának nemes szavát is, és bármi törvényszegési vágya azon gondolat által korlátoltassék, hogy minden törvényellenes tett nemcsak az alkotmányt sérti, de ama eskü szentségét is, melyet az ur oltára előtt, ország-világ láttára annak biztositására letett. A politikai s vallási öntudatnak együtt kell működnie, s ellenállnia minden legkisebbnek, mely a törvény hatalmas gátját átléphetné. — Mindenha ugyan e gát sem áthághatlan; a hatalommali lelkiismeretlen visszaélés ellen a koronázás sem nyujt csalhatatlan biztositékot, mert ilyen egyáltalában nem létezik, és nem is fog létezni soha, azonban a mit csak az emberi lélek kigondolhat: hogy egyrészről a fejedelmet jogainak biztonságában megtartsa — más részről, hogy a nemzet jogait minden erőszak ellen megvédje, mind erről a magyar alkotmány előre intézkedett, különféle formákban, a szerint, a mint a kor előhaladó szelleme s a nemzet emelkedő lelkülete megkivánta, lényegében azonban szigoruan ragaszkodva ama alapgondolathoz, mely ezer év előtt a hét vezér erét megnyitotta, hogy nem egy legio rabszolga az, mely föltétlenül hajlik alá a hatalom kezének, de a szabadok ezrei, kik az időszerinti jogok s kötelezettségek mellett fejedelmükkel megegyeznek — azon gondolathoz, melynek jelképe a pogány őskorban azon urna volt, melybe őseink vére csurgott s a melynek jelképe, ez évezred kezdete óta, a kereszténység világát meggyujtá — mind e mai napig szent István koronája.

1) Országgyülési napló 1791. lásd 145 l.

2) Egy sok szellemmel irt czikk van a „Pesti hirnök“ 1866 folyamának 114. számában, mely e kérdést tárgyalja: Nevezhet-e ki meg nem koronázott király püspököket? A czikk ismeretlen szerzője — mint mi hiszszük — szintén meg nem koronázott királytól kinevezve, igennel dönti el a kérdést; azonban — adhuc sub judice lis est.

II.

A koronázási jelvények.

Szent István koronája

lényegileg két főrészből áll. Az alsó, homlokot záró része, mely egyik főrész, 20—21 centimeter-nyi átmérőjü. A koronának már ezen köralakja egyszerű s mégis művészi és drága diszével a fejdisz hagyományos alakjára emlékeztet, mint valamely igénytelen homlokot övező karikának, vagy gyűrűnek alakjára, mely a fő övezésére vagy megkoronázására szolgál. Ezen fejdisznek csupán előrésze van hét csúcs alaku fej-ékkel megkoronázva, a mely öntött diszmunkákkal van ékitve. Ezen fejékek (pinnae, areoli), melyek hátul hiányzanak, szintoly egyszerűek, mint a homloköv, melyhez, mint alaphoz erősitve vannak. Ezen homlokövön nagy csiszolatlan zaphirkövekkel nyolcz különféle szinü zománczozott alak és szent-kép váltakozik. Közepén nagy szivalaku zaphir látható; ezen drágakő mellett jobbra van: 1. Mihály arkangyal képe, ezen röviditett fölirással: *Ὁ Α*Ρ Μ*Ι*, azaz *ὁ Ἀρχαγγελος Μιχαηλ* (Mihály arkangyal). Balra van 2. Gábor arkangyal képe, e röviditett fölirással: *Ὁ ΑΡ ΓΑΒΡΙΗΛ* azaz *ὁ Ἀρχαγγελος Γαβριηλ* (Gábor arkangyal), azután ismét jobbra Mihály arkangyal után 3. Szent György vértanu, e fölirattal: *Ὁ ΓΕΩΡΓΙΟC*, azaz *ὁ Γεωργιος* (György); balra, Gábor arkangyal után 4. Szent Demeter vértanu e fölirással; *Ο ΔΗΜΙΤΡΙΟC* azaz: *Δημιτριος* (Demeter); mindezen szentek ábrázolva is vannak. Ezen képek után egymással megegyező drágakövek láthatók s a következő képek: jobbra 5. Szent Demjén, e fölirattal: *Ὁ ΔΑΜΙΑΝΟC*, azaz *ὁ Δαμιανος* (Demjén), balra 6. Szent Kozma e fölirattal: *Ὁ ΚΟCΜΑC* azaz *ὁ Κοσμας* (Kozma). Ezen képeken Mihály és Gábor arkangyalok, egészen egyforma, sarkig érő köpenynyel és aranyövezte fej-ékkel vannak ábrázolva; mindketten királyi trónon ülnek, Mihály baljában, Gábor jobbjában tart királyi jogart. György és Demeter szintén egyenlő, sarkig érő felöltönynyel és aranynyal övezett fejékkel birnak, mindegyik hosszu nyelü lándzsát tart kezében.

A középső zaphir fölött, mint kiálló homlokdiszitmény, a fejéken, mint főrészen, egy középnagyságu kisebbszerű kerek paizs alaku mező emelkedik, a mely a dicsőség trónján ülő üdvözitő zománczozott képével, a mint áldását adja, van diszitve, a ki, jobbjának mutató ujját ég felé tartja, s baljában zárt könyvet, kétség kivül a szent evangeliumot tartja. Fejét dicsfény övezi és mindkét oldalán neve ezüst kerek pajzsokra igy van följegyezve: *IC. XC.*, azaz *Ιησους Χριστος* (Krisztus Jézus). Ezen képek föliratai arany lapra fekete görög betükkel vanak följegyezve és minden kép minden oldalán egymástól elkülönitve homloksorokban vannak leirva.

A korona hátulsó felének alsó részén két byzanczi császár és egy magyar király látható. Az első biborban született Constantin, e fölirattal *ΚΩΝ ΒΑCΙΛΕΥC ΡΩΜΑΙΩΝ Ὁ ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΝΗΤΟC* azaz *Κων (Κωνσταντινος) Βασιλευς Ρωμαιων ὁ Πορφυρογεννητος*. Ezen fölirat a kép mindkét részén lefelé huzódik, és a többitől eltérőleg, vörös betükkel van irva A császár képe egy fiatal, még szakáltalan ifjut tábrázol; dicsfény veszi körül, fejét arany, egészen zárt fej-ék veszi körül, melyen három kis torony emelkedik. Jobbjában byzanczi királyi jogart tart, baljában pedig bibor szövetből készült s folddel megtöltött zacskót. A magy. király képe ezen fölirással bir: *ΓΕΩΒΙΤΖ Α—C ΠΙCΤΟC ΚΡΑΛΗC ΤΟΥΡΚΙΑ(*, azaz *Γεωβιτζ* (Geowitz) *Ας (Δεσπότης) πιστος κραλης Τουρκιας* [1]) Ezen fölirat fekete, nem pedig vörös, mint az előbbi. A kép szakállas fiatal embert ábrázol, a ki jobbjában hosszu görög keresztet tart, vagy mint királyi jogart vagy mint a keresztény hit körül szerzett érdemeinek jelét és a keresztény tudomány jelvényét; balkezében egy kis, kezéből alig kilátszó keresztet tart. Ezen magyar király feje nem nimbusszal, hanem, a mint látszik, egészen köralaku, fekete bársonyból készült fej-ékkel van körül övezve, melynek alsó arany kerülete különféle szinekkel van diszitve.

A másik görög császár-kép Dukas Mihály képe s consuli pompával és szakállal van ábrázolva. Dicsfénynyel körülvett fejét egészen zárt fej-ék födi, a melynek alsó csikja a halánték körül különféle szineket játszik; a homloktól a fej hátulsó részéig egy félkör terjed, melynek tetején egy kis gömb és egy kereszt látható. Jobbjában Mihály királyi jogart tart, baljában egy kis keresztet. A kép mindkét oldalán következő biborszinü betükkel irt fölirás olvasható *Μ*Ι ΕΝ ΧΩ ΠΙCΤΟC ΒΑCΙΛΕΥ ΡΩΜΑΙΩΝ Ὁ ΔΥΚ.* azaz *Μιχαηλ ἐν Χοιστω πιστος βασιλευς Ρωμαιων ὁ Δουκας*: Dukas Mihály Krisztusban hü királya a rómaiknak. A röviditet *Μ*Ι Μιχαηλ* helyett épen ugy van irva, mint Mihály arkangyalnál. Hogy *ΕΝ ΧΩ ἐν Χριστ-* nak olvasandó, számos hasonló görög feliratok bizonyitják a későbbi byzanczi császárok képein Ducange- és Bandurinál. Hogy *πιστος* igaz hitüt jelent már fönebb emlitetett. *Βασιλευς Ρωμαιων* annyit jelent, mint rómaiak királya, mert igy nevezték magukat a byzanczi császárok. *Δυκ* röviditve van *Δουκας* (Dukas) helyett, mivel Mihály császár a 11-ik században Konstantinápolyban uralkodó s a Comnenekkel rokon Dukas csa-

1) Ezen fölirást igy magyarázza Paúr: A „Geowitz" név annyit jelent, mint „Gesowitz" vagy „Geysowitz", vagy szláv nyelven „Géza fia". A szláv nyelvekben ugyanis a „vitz" vagy „vitsch"-re végződő tulajdonnevek patronymicumokat kivéve, idő folytán maradandó családnevekké alakulnak, p. Joannovics, Petrovics stb. A császár vagy más uralkodók „vitz-" vagy „vitsch"-re végződő tulajdonnevei mindig Patronymicum és a fiu halálával elvész, p. Alexiewitsch Péter, Petrowitsch Pál, Pawlovitsch Sándor stb. A Geowitz név végszótaga, a „vitz" tehát azt bizonyitja, hogy az eredetileg patronymicum, Géyza- vagy Gézától eredve, s hogy annak tulajdonképen „Gesowitz"-nak kellett volna iratni, csakhogy a görögök vagy a könynyebb kiejtés miatt hagyták ki az „s"-t, vagy az esetleg a fölirásból kimaradt. A röviditett *Α—ς* annyit jelent, mint *Δεσποτης* azaz úr, fejedelem. Némely értekezésben a magyar korona fölött ugyan azt állitják, hogy *Α—ς* tulajdonképen *δουλος* (rabszolga, szolga) jelent, a mely ezen szerzők véleménye szerint a következő tulajdonnév *πιστο-* (hü) által is megerősittetik, mig e czimek *Δεσποτης* és *κραλης* nem igen illenek egymáshoz; azonban a későbbi byzanczi császárok is viselték a *Δεσποτης* nevét, mint azt különféle Ducange-nál es Banduri-nál talált érmek bizonyitják. *Πιστος* (Pistos) hűt, igaz hitüt jelent, azaz (Koller helyes megjegyzése szerint) Dukas Mihálylyal ugyanazon hitet vallót, ugyanazon egyház tagját. *Κραλης* „király"-t jelent. Igy nevezték egyátalán a byzanczi történetirók a magyar királyokat. Szent István maga is „Kral"-nak nevezi magát ama görög okmányban, melyet a Veszprémben alakitott görög apáczákhoz intézett. Sőt a 14-ik században is „gral"- vagy „chral"-nak nevezi Hornek Ottokar a magyar királyokat. *Τουρκια* (Turkia) a byzanczi iróknál annyit jelent, mint Magyarország. Az egész fölirás tehát annyit jelent, mint „Geowitz vagy Geysowitz (Geysowitsch, Géza fia), igazhitü uralkodó (ur, fejedelem), Magyarország királya. (Paúr archäolog. visszapilantások, Török „Magyarország primásá"-ban.)

Gróf Andrássy Gyula, miniszter-elnök.

Borsos és Doktor által eszközölt fénykép után rajzolta K o l a r z Ferencz.

ládból származott. Az *EN* szóban az *N* betü meg van csonkitva, a *Βασιλευς* szóban pedig a ς majdnem egészen elmosódott s azért fönnebb sincs kiirva.

A korona párkányzatán, mint megjegyeztük, magas csucsok emelkednek váltakozva félkör alaku lemezekkel; ezek kis gyöngyökkel vannak kirakva és a csucsokon nagyobbrészt nagy hosszu gyöngyök vannak alkalmazva. A hátulsó részen semmi ilyen domborulat sem vehető észre, de a párkány köröskörül nagy gyöngyökkel van körülvéve.

Ez a korona alsó része, a mely görög szent föliratai miatt g ö r ö g koronának neveztetett.

Ezen eredeti korona, ezen ősi fej-ék fölé, diszitményeivel egy második diszitmény emelkedik. A fejék fölött ugyanis egy kettős iv emelkedik, a melyek egymást keresztülmetszik és azon ponton, melyen egymást keresztülmetszik, egy latin keresztben végződnek. Az egymást keresztülmetsző ivek szélessége 6 centimeter s 2 millimeter, melyeken nyolcz képben láthatók az apostolok, a kik zománczozva derékszögü aranylemezen vannak ábrázolva, és pedig oly felfogás-és oly kivitettel, mely világos jellegét hordja magán a görög alakoknak s egyáltalán a byzanczi művészetnek. Az apostolok ábrái csinos sodronyműszélekkel vannak körülvéve, melyekbe kisebb gyöngyök és rubinok vannak foglalva. Azon pont, melyben ezen ivek egymást metszik, összeesik egy négyszögü sodronyműszélekkel ellátott paizszsal, a mely arany lemezen a trónon ülő üdvözitőt „email translucide"-ben láttatja. Az üdvözitő ezen képletes előállitása közepén, hol kezét áldásra nyujtja ki, gömbölyü nyilás van, a melyhez a tetőn levő kereszt vékony arany lemezekkel van csatolva és csak lazán van megerősitve. A korona ezen kettős ive nem igen művészileg van megerősitve aranysodronynyal a korona föntebb leirt alsó részéhez.

A korona ezen felső részén (a mely a latin feliratok miatt rendesen l a t i n n a k neveztetik) feltalálható képeket igy irja le Paúr:[1]) az üdvözitő képe ülő helyzetben. Mindkét részén van egy fa, melynek csucsa görbe kupalaku. Az üdvözitő feje körül egy kör látható, mely, mint az üdvözitő képeinél szokásos, keresztalaku kötelék által van keresztül vágva. Jobbra a nap, balra pedig a hold látható. Erre következnek az apostolok képei latin föliratokkal, és pedig az első oldalon az üdvözitő képe alatt. 2. $\overline{\text{SCS}}$ JOHS, azaz Sanctus Johannes. Ez alatt 3. ARTHOLO, Bartholomaeus helyett; a B valószinüleg egy bevert szeg miatt nem látható. Bizonyára hasonló okból a $\overline{\text{SCS}}$ (Sanctus) sem látható. A jobb iven, az üdvözitő képe alatt 4. SCS PETRUS, azaz Sanctus Petrus (kulcscsal és könyvvel), alatta 5. $\overline{\text{SCS}}$ ANDREAS, azaz Sanctus Andreas. A bal iven, az üdvözitő képe alatt $\overline{\text{SCS}}$ PAULUS, azaz Sanctus Paulus (csupán könyvvel) ezalatt 7. $\overline{\text{SCS}}$ PHILIPPUS, azaz Sanctus Philippus. A másik oldalon, az üdvözitő képe alatt. 8. $\overline{\text{SCS}}$ JACOBUS vagyis Sanctus Jacobus (kereszttel és könyvvel), ezalatt 9. $\overline{\text{SCS}}$ LHOMAS (a művész hibája) Thomas helyett, tehát Sanctus Thomas. Bertalan, András, Fülöp és Tamás s a többi apostolok képei Paúr véleménye szerint a görög korona által vannak elfödve. Az alsó párkányzat széléről kilencz arany láncz függ le, jobbra balra a fülek mellett négy-négy és hátul a középen egy. E lánczok egyszerü arany gyürükből állanak és egy-egy virágban végződnek, a mely három, nagyobbrészt vörös kőből áll. A korona arany, himzett bélése Mária Thereziától származik.

A szent korona sulyát, minőségét és a rajta található drágaköveket iróink a III. Frigyes által Erzsébet részére kiállitott záloglevél szerint, mely Hainburgban 1440 augustus 3-ikán[1]) kelt, ugy irják le, hogy 9 márkát és 6 latot nyom és 53 zaphir van rajta, továbbá: 56 rubin, s smaragd (a mely azonban már jelenleg nincs meg; azt sem tudjuk, mikor veszett el; Révay koronaőr legalább ugy szól, hogy az ő idejében még megvolt) és 338 gyöngy. „Az emlitett záloglevél — jegyzi meg erre Paúr — mindenesetre igy adja elő sulyát, minőségét és a drágakövek mennyiségét, de vajjon határozottan állithatjuk-e, hogy ez a szent koronára vonatkozik, mai korban már kétes, a mennyiben ujabb történelmi kutatások szerint, Erzsébet Frigyesnél h á z i koronáját zálogositá el és a szent koronát fiával együtt csak őrizete alá adta, mig a záloglevél röviden csak koronárúl szól." Ellenben mégis meg kell jegyezni, hogy Gustermann nyiltan kimondja, (lásd a jegyzetet a 18-ik lapon) miszerint: „a császár a királynénak a m a g y a r koronára kölcsönzött stb," Különben Paúr amaz óhajában osztozunk, hogy érdemes volna, a szent István koronáját ujból megmérni és a drágakövek számát s értékét meghatároztatni.

Hogy a korona két különböző részből áll, azt nemcsak az azon lévő görög s latin aláirásu képekből lehet megtudni. A latin koronának aranyszine feltünően eltér a görögtől. A képeken látható művészet s a nemes kövek minősége szintén feltünően különböző. A latin korona képein kevésbé látszik a művészi tapintat, mert a művészet napja nyugaton hamarább elhomályosult, mint keleten. A görög betük szintén határozottan kisebbek, mint a latin betük. A latin korona nemeskövei igen kicsinyek, mig a görögéi azokhoz képest feltünően nagyok, még a korona előrészén is. Ehhez jő még, hogy egy görög iratban nyomát leljük a koronák későbbi időben való összekapcsolásának. Már a Dukás Mihály képe körüli felirásban észrevettük, hogy ezen szóban ***EN*** az *N* betü hiányos, s e szóban *Βασιλευς*, a ς betü egészen elmosódott, épen igy hiányzik Bartholomaeus apostol nevéből a B, aztán SCS betük; ugy látszik, hogy mind a négy betü helyén szegek voltak beverve. Ezenkivül a négy apostol képe, egyes feliratok, nemes kövek, gyöngyök, miket a művész, ki a latin koronát készité, bizonyosan láttatni akart, a görög koronarész által egészen fedvék. Mindebből Koller s néhány ujabb buvár, azt következtetik, hogy a latin koronának az egymást szelő két iven kivül egy alsó karika-övvel is kellett birnia, mely most a görög korona alá van rejtve, s hogy igy a latin koronán nemcsak Bertalan, Fülöp, András és Tamás apostolok egész képeit, de más apostolok, angyalok s szentek nemes kövekkel, gyöngyökkel ékitett képeit is kelle találni. Nincs kétség a fölött, mint Paúr találóan megjegyzi, hogy a koronák mindkét készitője külön készité azokat el, nem számitva egyik sem arra, hogy művéhez más is fog csatoltatni. Ezenkivül a két korona közt művészi arány nincs, a drága kövek nem illenek össze — kivéve azt, hogy a görög korona nyilt s széles levén, abba a szükebb s zárt latin korona beilleszthető volt. Mi pedig, mivel ma már az minden kétség fölött áll, h a t á r o z o t t a n k i m o n d j u k, hogy a sz. korona két részből van összetoldva.

1) Kollar oklevele Analect. monument. Vindobonens. II. column. 844, melyben Fridrik bizonyitja, hogy ő „dritthalbtausend guter newer vngarischer Guldein habe gelichen, dafür sie (Erzsébet császárné) vns in vnser Gewalt geben und geantwurtt hat ain guldeine Coron mit drein und funfzig Saphyrn: funfzig Palaysen (sápadt rubinok) ainen Smaragd, vnd mit dreinhundert vnd acht und dreissig Perlein, vnd wiegt dieselb Coron mit sampt demselben edelngestain, Perlain vnd dem seydein Hewlein, das darine ist, newn Markh vnd sechs lot." A korona a békekötés után visszaadatott. A szerződésben a bér nincs kitéve; de Gerard Roo, Hist. Austr. lib. 7. mondja, a magyarok a császárnak 60.000 arany forintot fizettek; Bonfin, decad. III. libr. 17. ugyanily összeget emlit. Azonban ez talán a királyné egész tartozását magában foglalta, melyet Gustermann (Magyar államjog Bécs 1818) igy foglal össze: 1. A császár a királynénak a m a g y a r k o r o n á r a két évre 2500 uj magyar arany forintot kölcsönzött (1440 augustus 3-ki oklevél, Pozsony; Kollár Analect. monument. column. 842 művében a titkos házi levéltárból) 2. Azután ismét 5000-et, melyet Austria jövedelméből kellet kifizetni; (1440 augustus 23-ki egyezmény, Haimburg a. a. O.) 3. 1440 deczember 2-ki oklevélben bizonyitja Erzsébet, hogy Fridrik kölcsönzött neki: „zweytausend Gulden Vnger, vnd Ducaten, die gut an Gold vnd swer genug an Gewichte sein; ohne Pfand." 4. Még 5000 arany forintot kért évenkint fia számára; Pray, histor. II. 316. 5. Mások részére 9000 „guter Gulden Vngarischer, vnd Ducaten," és 6. ismét 8000-et „guter ungarischer Guldein gerecht an Guld vnd swer genug an Gewicht, welche ihr der Kaiser yecz berait zu ihren, und ihres Suns merkliche Nothdürften des Kunigreich Hungern" nehány oszták uradalmat és Sopron városát zálogositá el.

Alakjáról, egyátalán külsőjéről nem lehet megtudni, mikor létetett a koronára ama vertarany kereszt, mely a két iv összejöveténél emelkedik, a mennyiben egészen sima, és semmiféle ékités nincs rajt, melyből valami korra lehetne következtetni. Bizonyos csak annyi, hogy az minden organikus összeköttetés nélkül, de sőt erőszakkal illesztetett be az egymást szelő kettős iv csucsába, a mennyiben, hogy szükség esetére elég erős legyen, az áldó üdvözitőnek alakján egy kerek nyilás vágatott, minek folytán a beolvasztott alak felsőrésze egészen összetör. Az utólag odaerőszakolt kereszt alján megerősités tekintetéből egyes aranylemezek ágaznak szét.

Egy erősebb külhatás, vagy valami szerencsétlen eset következtében, milyet a magyar szent korona eleget állhatott ki, évszázadokon keresztül, nem lehete a keresztet eredeti irányában megőrizni, s igy történt, hogy elvesztve függélyes irányát, most ferdén áll, s könnyen mozog. Csakis igy hozható világosságrá a tény, miért áll ferdén, s miért mozog. Mivel az elődök a meggörbült keresztnek régi irányát visszaadni elmulasztották, sokak szemében oly jelentőségre emelkedett, mely történelmileg nem állhat fenn, mert kik azt oda helyezék, semmiesetre sem volt czéljuk, azt oly helyzetbe tenni, mint jelenleg van.[1])

A magyar korona két része közötti feltünő külömbség eredetéről vitatott kérdés könnyen megoldható. Caraffa pápai nuntius (II. Ferdinánd udvarában igen meghitt ember) mondja[2]); „VII. Benedek pápa (975—983). Miesico herczegnek koronát készittetett, de azt a magyarok fejedelmének küldé.“ Eme előadás nyomán, melyre több bel- s külföldi iró támaszkodik,[3]) Horányi kegyesrendi áldozár 1790-ben megjelent könyvében[4]) határozottan a mellett áll, hogy a magyar koronát VII. Benedek pápa a tizedik század utolsó évtizedében a magyarok fejedelmének, Geyzának küldte, kitől azt fia, István örökölte. Ennek a trónra léptekor lábrakapó harczok nem engedték, hogy magát ünnepélyesen megkoronáztassa. Miután azonban ellenségein fényes diadalt aratott, a nyitott görög koronát Sylveszter pápához küldte, hogy adja rá áldását. A pápa örömest tett eleget István kérelmének s ugyanakkor a nyitott koronát az egymást metsző ivvel, melyet mi latin koronának neveztünk, befedette. „Auctor Coronae, Constantinus Porphyrogenitus; possessor Geysa, Haeres Stephanus; amplificator dignitatis promotor regiae voluntatis ac liberalis magna ex parte patronus Sylvester II. P. M.“ Ez az eredmény, mihez Horányi okoskodása utján jut. Eme nézet igazságát már Katona alaposan megczáfolta[5]) de különben mint fogható az fel, hogy a koronán, a XI. század végén uralkodó Dukás Mihály, és Geyza képei legyenek oly koronán, melynek latin része 1000. évből, görög része pedig még előbbi korból származik.

Sok megtámadás harcolt az ellen is, ha vajjon a magyar szent korona II. Sylvester Istvánnak adott ajándoka legyen-e, mely véleményre az első hangot Hartwich adta szt. Istvánról szóló életiratában (lásd Schwandtner 417 l.) E nézet főkép azon alapra van épitve, hogy egy, az esztergomi káptalanban talált pecséten, melyen az érsek egy királyt koronáz, s az egészet egy nyugott liliom-koszoru veszi körül, továbbá azon alapra, hogy Henrik császár a magyar koronát egy lándzsával együtt Rómába küldte, hol az még 1074. évben csakugyan volt.[6]) Pray is feltünőnek találja, hogy a magyar királyok pecsétein sehol sem a mai korona másolata, de a liliomkoszoru szerepel.

A kutatás jelen állásánál nagy valószinüség van a mellett, hogy Dukás Mihály, ki 1041-től 1078-ig ült a bizanczi trónon és kit a képek és feliratok a korona alsórészének eredeti birtokosának vallanak, ajándékozta légyen azt a későbben királylyá lett Geyzának, csupa tiszteletből, mint ki a csatározásokban elfogott görögökkel, különösen pedig a görög vezérrel, Niketással igen lovagiasan bánt. Mielőtt azonban Geyza e koronát kapta, Magyarországon egy más ősi koronával koronáztak. A korona másik része, ama két egymást metsző iv latin művészetre mutat, s idősebb kort árul el, mint ama byzanczi diadem, s meglehetős bizonyossággal állithatjuk, hogy az csak kiegészitő része ama koronának, melyet II. Sylvester pápa 1000. évben Istvánnak áldásával küldött, s melyet ő koronázásakor viselt. Hogy azonban mikor kapcsoltatott össze a két korona, mint már mondtuk, sajnos, nem tudjuk meghatározni. Azonban mindenkor a latin rész tekintetett a főrésznek a magyar szent koronában. Ettől veszi az egész nevét, hogy sacra (mert a pápa ajándéka) apostolica, (mely cimmel Sylvester a magyar királyokat felruházta)[7]) és angelica (mert monda szerint II. Sylvesternek álmában angyal jelent meg, ki őt arra készté, hogy a koronát a magyarok fejedelmének küldje.)

A magyar nemzet a szt. koronát mindig mint legnagyobb kincset tisztelte.[8]) Ha a koronát válság érte, az egész nemzet részvéte támadt fel; s mindenkit szomoruság fogott el, ha e kincs idegen kézbe került; ilyenkor mindent elkövetett a nemzet, hogy ismét visszakerüljön; s nem ismert nagy áldozatot, hogy azt visszaváltsa, — s ha visszaváltották, ifju s öreg vitték elé a tisztelet tömjénét. Ezen határtalan tiszteletnek köszönjük azt, hogy a korona története századokon keresztül hiven jutott el hozzánk. Csupán a fölött van kétségünk, hogy valóban István koronája volt-e az, melyet III. Henrik Aba-Sámuel felett nyert győzelme után (1044) Rómába küldött, mely a VIII. Gergely emlitett irata szerint 1074-ben még ott volt. Ezen időköz alatt szintén koronáztak Magyarországon; kérdés, minő koronát használtak ez időközben, s kérdés, hogy a Rómában lévő korona mikor hozatott vissza honunkba? A korona a tizenharmadik évszázadban valóban Rómában volt. Midőn Imre király 1205. évben meghalt s szellemdus testvérét, Andrást, a gyermek László gyámjának nevezte ki, Constantia, Imre özvegye megfutott gyermekével Lipóthoz, az osztrák herczeghez, elvivén magával a koronát a hozzátartozó országos kincseket is, mert András már korán elárulta, hogy a trónra törekszik. A gyermek László halála véget vetett a viszálynak, s Lipót vissza adá a már uralkodó Andrásnak a koronát s a többi kincset.

Ezután százévig maradt az országban a korona. E közben az Árpád-vér férfiága kihalt, s cseh Wenczel lőn a magyar király, de II. Róbert Károly követelte tőle a koronát. A pápa az utóbbi részén állott, s Albert császár szövetséget kötött Róberttel Wenczel ellen, kinek követői mindig kisebb számra olvadtak. Ekkor Wenczel atyja, a cseh király, seregével Budáig hatolt, hova, fia egész

1) Bock „die Klenodien des heil. Reiches deutscher Nation“. Wien 1864.

2) De Germania sacra restaurata pag. 220 edit. Colon. anno MDCXXXIX.

3) Martinus de Seguino, Albert kormányának vázában: Bern. Pez.-thesaur. anecdot. novis. tom. VI. pag. 236; Dlugosz Hist. Polon. lib. II. pag. 121; azután Bonfinban Dec. II. lib. Istvánfy L. I. pag. 6. Péter de Reva Schwandtnernél tom II. pag. 438 Nadányi Flor. hung. lib. II. cap. II.

4) De sacra corona Hungariae ac de regibus eadem, redemitis commentarius Pestini 1790. pag. 65.

5) Katona, Diss. critica in commentarium Alexii Horányi de s. Corona Hung. Budae 1790.

6) „Praetera Henricus III. ad honorem. B. Petri regnum illud Hungariae expugnans victo rege Samuele ad corpus B. Petri lanceam coronamque transmisit.“ Epistol. Gregorii VII. de anno 1574 Baroniusnál (ann. eccl.) ad 1574 num. 82. Hogy a nevezett kincsek, csak a korona s a koronához tartozók voltak, melyekkel a koronázás történt — nem pedig a Sámuelé is — az legkevésbé sincs bebizonyitva.

7) A bulla, melynek eredetisége sok oldalról megtámadtatott, s Szalay s Horváthtól oly erősen megvédetett — eredetileg a Fejér codexében van megirva (l. 274) továbbá megvan német forditásban „Szalay's Geschichte von Ungarn“ (Wögerer 1866) l. 86. lap.

8) Révay de S. cor. comment. Inhoffer hist. eccl. Hung. p. 267. azon erőt tulajdonitja neki, hogy csupán érintése által is, minden különben gyógyithatlan bajtól megment. Országh nádornak Bonfin hist. dec. IV. lib. 3. és Pethő chron. Hung. ad. a 1471. munkáikban ajkára e szavakat adják a korona iránti ragaszkodó tiszteletről „Quemcunque sacra corona coronatum videris, etiam si bos fuerit, adorato, et pro sancto sancto Rege ducito et observato.“ Pálma, Bél, Pray nyilatkozatai is túlerősek, dagályosak. Helyesebb az 1340 évben Fejérváron tartott Inaugural-Conventben kimondott nyilatkozata az egybegyült rendeknek, „Considerantes quod efficacia et virtus coronae in regnicolarum approbatione consistit.“ etc.

Beust báró, birodalmi kanczellár.

Dr. Heidt Bécsben eszközölte fénykép után rajzolta Kolarz Ferencz.

királyi diszben eléje ment. A cseh király fiastul, koronástul s ennek ékeivel hazájába ment. A magyarok most bajor Ottót választák meg királyokul (1304), de csak azon feltét alatt, ha a koronát Wenczeltől visszaszerzi a többi klenodiumokkal együtt. Ottó elfogadta a feltételt s megoldása szerencsésen sikerülvén, utban volt Magyarország felé. Megtudva azonban, hogy Rudolf s Károly seregei ellene ólálkodnak, cselhez folyamodott, s kereskedői álruhában jött, elkerülve minden veszélyt. Midőn Fischamendnél hajóra szállt, vette észre, hogy a faedény, melybe a korona rejtve volt, a kocsiról eltünt. Egy kisérője visszaszáguldott, s szerencsésen megtalálta azt egy pocsolyában; egy faedényt ki venne szemügyre! Thuróczy e dologban bizonyos csodaszerüt vél találni.[1]) Otto szerencsésen elért Fehérvárra s a veszprémi s csanádi püspökök jelenlétében megkoronáztatta magát. Ellenfeleinek száma naponkint növekedett, s ő trónja biztositására László, az erdélyi vajda támogatását ohajtván birni — nőül kérte meg annak leányát. A vajda kivánata volt, hogy a király személyesen jöjjön hozzá menyasszonyáért. Ottó, mint az akkor a királyoknál szokásban volt, a koronát Erdélybe is magával vitte, László vajda azonban leendő vejét elzáratta, s tőle a koronát erőszakosan elvette, s csak egy év multával, midőn az a koronáról lemondott, adta azt át ránézve előnyős feltételek mellett Róbert Károlynak (1308).

Körülbelül harmincz éven át volt most a nemzet eme nagy kincse az országban, miközben II. Albret császár (mint magyar király I. Albert) meghalt s nejét várandos állapotban hagyta. Erzsébet a koronát a királyné koronájával együtt először a királyi lakban, majd aztán Visegrádon őriztette. A következő 1440. évben tartott hongyülésen elhatározták, hogy királyokul a 15 éves Ulászlót, a lengyelek királyát választják meg, kinek aztán a 30 éves Erzsébetet kellendett nőül vennie. Erzsébet eme határozatban csak azon esetre egyezett meg, ha azon idő alatt, mig a követség Ulászlóért elmegy, fiut nem szül. Mindamellett is titokban szándoka volt Cillei Ulrik gróf közremüködésével a koronát kézhez keriteni s azzal, ha fiut szülne, azt megkoronáztatni. E tervét szerencsésen keresztül is vitte [2]); fiut szült s őt 1440 május 16. Székes-Fehérváron megkoronáztatta. Azonban a lengyel Ulászló pártja napról napra erősbült, s Erzsébet jónak látta gyermekével Austriába menekülni. Elvitte oda — a gyermek bölcsőjébe rejtve — a magyar koronát is, melyet még ugyanazon évben III. Frigyes császárnak elzálogositott, s melyet csak huszonhárom év után sikerült a magyaroknak nagy váltságdijfizetés mellett visszanyerni.[3]) A koronának távolléte alatt a magyar királyokat a szent István koporsóján levő koronával koronázták, miközben III. Frigyes császár az igazi sz. koronát Bécs-Ujhelyben magának fejére tétette. Végre a Korvin Mátyással kötött egyezmény folytán a korona ismét visszakerült, s már az 1464. évben összeült honatyák törvénynyé emeltették ama határzatot, hogy ezután a korona biztos helyen, méltó személyekkel őriztettessék; ugyanezen gyülésen sajnosan emelték ki, minő „irrecuperabilia damna et indicibilia spolia et multas incommoditates“ szenvedett a haza az által, hogy a szent ereklye távol, külföldön volt.

Corvin Mátyás halála után a trónt annak természetes fia, János akarta megszerezni. — Mivel pedig látta, hogy Mátyás özvegye, Beatrix ellene törekszik, Érsek Mátyás segitségével a koronát birtokába keritette, s azzal Tótországba futott; ellenei ott is üldözték, embereit szétverték, s a kincseket tőle elvették; s csak János futhatott meg a koronával, melyet azonban később kedvező igéretek folytán kiadott. Az 1493-ban hozott törvények 3. czikkelye szerint elrendeltetett most, hogy a korona, mint már ezelőtt is gyakorlatban volt, Visegrádon őriztessék egy, későbbi, (1498) határozat szerint két koronaőr felügyelete alatt. Sajátságos benyomást tesz a laconicus rövidség, mely e törvényt előadja: „Quod sacram Coronam hujus Regni Domini Praelati non teneant, sed solummodo Domini Barones et Saeculares!“ [4]) A korona a törvény határozta helyen ezután 1526-ig maradt. A gyászos emlékü Mohácsi csata után Perényi Péter koronaőr azt Zápolya János kezére játszotta. Az ügyes jártas ember, a haszonleső Perényi visszavette Zápolyától azt kevés idő mulva s Ferdinánd osztrák császárnak adta, ki is magát azzal Székes-Fehérváron megkoronáztatta, de nem levén benne elég elővigyázat, Perényi kezén keresztül a korona ismét Zápolya birtokába, honnan később ama szerencsétlen korban török kézre került; Ferdinánd csak Zápolya özvegyétől kapta azt vissza, de saját kárán okulva, a rendek legnagyobb ellenzése, a fennálló törvények daczára azt, miután fiát, Miksát azzal megkoronáztatta, Prágába vitte. Itt volt ezután az ötvenhat éven keresztül, s csak Rudolf koronázásakor hozatott állandólag vissza.

A koronának emez ötvenhatévi távolléte volt a legsulyosb rosz az országra nézve. A bécsi egyezmény negyedik pontjában a rendek kérve kérték (supplicantes) Rudolfot, hogy a koronát küldje az országba vissza, mely kivánat csak akkor emelkedett érvényre, midőn Rudolf testvére, Mátyás javára az uralkodásról lemondott. Szegedi mondja, hogy „Mátyás, felhasználandó a nemzeti kegyeletet, a korona visszahozatalának emlékére érempénzt veretett, melynek egyik oldalán a királyi koronás fő volt látható; a többi királyok által veretett érmeken a magyar czimer, rajt koronával, volt szemlélhető“ [5]) Az 1608. évben hozott törvényczikkek negyedike ismét azt hozta határzatul, hogy a korona (okulva a török foglaláson) Pozsonyban őriztessék; csak tizenegy évvel később csalta magához Bethlen Gábor, Erdély felkelő fejedelme Forgách Zsigmond nádort, s kényszerité őt, hogy Pozsonyt a koronával együtt neki átadja. (1619) A nemzet legszentebb ereklyéje a nikolsburgi béke folytán került csak vissza annak kezébe. Az 1622. évben hozott 4. törvényczikk ismét Pozsonyt tüzé ki helyül, hol az őriztessék; még pedig száz magyar, száz német katona őrizete alatt, de az utóbbiaknak szintén

1) „Quid est, quid a nullo inventa, sed ab ipsis qui portabant? nisi quod ne Pannonia data sibi ab angelo corona privaretur. Schwandtnerben I. 157 lap.

2) Hogy mi módon vitetett végre e vakmerő tény, arra nézve igen érdekes adatokat lelhetni kéziratokból a bécsi udvari könyvtárban. (Nr. 2920) E kéziratok Kottauner Illona emlékiratai (kiadta Endlicher, azonfelül történelmében felhasználta Majláth s fontos tartalmánál fogva ismét szinre került a „Magyar Világ“ lap 1866 márczius 21-ki számában). Ez eszélyes asszony, Erzsébet herczegnő ápolónője vitte véghez a tényt, ki Visegrádról Komáromba utaztában a királyné koronáját vitte; ez után kevés időre kelle neki a sz. István koronáját is magával vinnie. Kottaunerné állitólag azon megbizással ment Visegrádra, hogy onnan a még ott levő „nőcseléd-személyzetet“ Komáromba szállitsa; Vele ment Visegrádra egy a királynéhoz hiven ragaszkodó magyar, ki első ruhája alatt lakatot s reszelőket vitt. A királyné pecsétgyürüje, s a három előterem kulcsai Kottaunernél voltak. Visegrádon a zárat s reszelőket a kandalló előtt levő fa közé rejtették, hol azonban a gyanus eszközök felfedeztetvén, azokat más helyre kelle rejteniök. Még a gyertyát is, mit Kottaunerné azon czélra vett magához, hogy világánál a magyar dolgozhasson, valaki ellopta. Midőn azonban minden lecsendesült, előhitta Kottaunerné a magyart és szolgáját, más gyergyát hozott elő, átadta nekik a lakatokat, melyeket ismét feltenniök kellett, átadta a kulcsokat, át a királyné pecsétjét — s buzditá őket a dologra. A kalapálás és reszelés nagyon hangzott ugyan, de az őröket elnyomta az álom. Hogy minő aggodalommal küzdött Kottaunerné, kiviláglik abból, hogy zarándoklást fogadott Mária-Zellbe, hogy szombaton éjjel soha többé puha tollon nem alszik, meg hogy Mária tiszteletére minden vasárnap külön imát mond. Végre megnyiltak az ajtók, azonban az edény, miben a korona volt, nem engedett a reszelésnek — azért meggyujták; az égés nagyonterjedő szaga Kottaunernét majd kétségségbeejté. Midőn a korona birtokában volt, rátették az ajtókra behozott lakatokat, rá a királyné pecsétjét, s vissza helyeztek mindent, mint találtak. A magyar elővett egy vörös bársony vánkost, kibontotta azt, kivett a tollból s bele tette a koronát; az összevarrás sikerült. Utaztában hű szolgájának vállára tette a vánkost, „befedte egy borju bőrével, melynek hosszu farka a földön huzódott, s mindenki megkacagta őt.“ A vánkost szánra tették azután, Kottaunerné ráült s mikor fogadóba értek, azt az asztalra mindig maga elé helyezé. Az erősen befagyott Dunán utaztukban a szán feldült, s Kottaunerné azt hitte, hogy már már elvész a koronával együtt — de ez nem történt, mert épen akkor éjre ért urnőjéhez, midőn az gyermekét, ki a keresztségben László nevet nyert, megszülte (1440 február 21.)

3) Lásd a 18. laphozi jegyzést.

4) Mindannak daczára kétszer választottak püspököt is (Révai Péter. Schwandtner II. 457). de a 35. czik 1681-ben a kamara elnökőt kizárja a korona őri hivatalból, de eme czikk határzata az 1715 évben hozott 38 czikk által ismét megszüntetetett.

5) In Rubricis jur. hung. III. lásd 9. l.

fel kelle esküdni a magyar koronára. A nikolsburgi békétől II. József koráig maradt a nevezett őrizet mellett mindig Pozsonyban a korona. 1715. évben az országgyülés törvényeinek 38. czikkelye több rendeletet adott a koronaőrzés tekintetében s különösen kiemelte, hogy a korona Pozsonyból csk külről jövő veszély esetében távolitandó el.

II. József, kiről tudjuk, hogy nem akará magát magyar királylyá koronáztatni, s ki a magyar ősi törvényeket, szokásokat mind megsemmisiteni akarta, a magyar helytartótanács minden ellenzése daczára Bécsbe vitette sz. István koronáját. Az önkénynek emez erős nyilatkozatára a nemzet hallgatással felelt, de annál jobban ujjongott örömében, midőn nyolcz évvel később, miután József minden törvényellenes rendeletét egy tollvonással megsemmisité, az vissza hozatott[1]) sz. István országába. Az 1791 évi törvényczikkek hatodika a koronának állandó letéthelyül Budát jelölé ki; a hol az bántatlanul is volt mindaddig, mig 1848. évben Windischgrätz herczeg közeledtével Kossuth hatalmába nem keritette. Kossuth a koronát Debreczenbe vitte magával, azonban a szabadságharcz után nyom nélkül eltünt. A nép viskóiban ama sajátságos monda kapott lábra, hogy angyal adta a koronát Istvánnak, angyal is vitte el egy éjjel utódjától, és azt Árpád sirjába rejtette; azonban még él egy fi Árpád véréből; e férfi Kinizsy kardjával övezve megnyitja a sirt, fejére teszi a koronát, s Magyarországnak ismét törvényes királya leend. Ez időtájban a korona Ó-Orsovától egy órányira, az Állionhegy tövében feküdt elásva, az uton mely Oláhországba visz.[2]) Kossuth, sokkal jobban tisztelte a szent ereklyét, semhogy a bujdosás veszélyeinek azt kitette volna, azért honunk határain belül hagyta. S midőn 1853. évben értesült arról, hogy a Duna a helyen, hol a korona letéve van, kiöntött, embereket küldött oda, hogy kivéve, biztosabb helyre tegyék, de terve felfedeztetett, s a német küldöttek, hamaráb érve a pontosan meghatározott helyre, a koronát felvették. 1853 september 20-án ért a korona Bécsbe, 21-én pedig Budára, hol jelen napjainkig volt, addig, mig harmincznégy év után a nemzet törvényes uralkodójának fejéről szórta sugárait.

A többi koronázási jelvény.[3])

1) A koronázási palást (palludamentum vagy pallium regale) eredeti állapotában nem jutott el a mostani korig, hanem az előbbi casula, a mely a testet, mint egy harang, vette körül, a kisebb előrészek kivágatása által nyitott köpenyeggé, a mai püspöki köpenyhez hasonlóvá, alakittatott. Miután a palludamentum regale elveszett, Mária Therézia koronázásánál 1741-ben, mint vélik, az 1543 [4]) óta a bécsi kincstárban őrzött misemondó ruha, melynek föliratai világosan bizonyitják, hogy az Gizellának, szent István

1) Nem állhatunk ellent annak, hogy itt egy már meglehetősen ritka könyvből (politisch kirchliches Manch Haermäon von den Reformen des Kaisers Josef überhaupt, vorzüglich in Ungarn u. s.w. gedruckt mit Vörczböczyschen Schriften (!) 1799), következő helyet ne idézzünk, a mely daczára a benfoglalt naiv szőrszálhasogatásnak, bizonyitékul szolgál ama lelkesedésről, mely Magyarországban a korona visszahozatalánál a népnél látható volt: „Beide Kronen — die ungarische und die böhmische — wollte Kaiser Joseph gerne zu Wien in seiner Schatzkammer haben. — Warum? — Die Regenten haben viele und oft auch keine Antworten auf ein Warum. Genug Joseph hatte gewiss seine Ursachen. Er forderte also die böhmische Krone den Ständen ab. Sie antworteten recht gründlich — sie sagten: der König müsste, sollte da sein, wo die Krone ist, und nicht vice versa, und was sie sonst noch sagten. Endlich sahen sie den bestimmten Willen des Kaisers und schickten sie nach Wien. In Ansehung der ungarischen Krone wandte er sich an die Stände nicht, er trug es nur den Grafen B. und K. als Kronhütern auf, die Krone, die in Pressburg aufbewahrt war, nach Wien zu bringen. Der eine der Kronhüter stellte es dem Kaiser vor: die Gesetze forderten es, dass die Krone im Lande bleibe u. s. w. Mein lieber Graf, war die Antwort, ich hätte nicht geglaubt, dass er auch an dem Vorurtheil hängt! Dies vermochte die beiden Grafen, die Krone aus dem Pressburger Schloss — wie man sich's erzählt, unter Donnerschlägen aus lichten Wolken — dem Aberglauben ein böses Omen — nach Wien abschicken zu lassen. Seitdem war nun — sagt ein altes Mütterchen, das die Krone für eine Bundeslade hält — kein Segen im Land. Aufrichtig — ein grosser Theil des Volkes murrte darüber, gestimmt von abergläubischen Rittern und Mönchen. Der Kaiser achtete des Murrens nicht: er behielt den heiligen Schatz — in Wien. Eine gewisse Gährung, die im Oktober 1789 begonnen hat und bis jetzt Ende März 1790 unter dem Adel in Ungarn fortdauert, vorzüglich aber die tödtliche Krankheit Joseph's — in Krankheiten denkt man — kleinmüthig oder ernsthaft — was man will — bewog den Kaiser auf das noch immer anhaltende Bitten der Landständetafeln die Krone aus ihrer Gefangenschaft — so sagt man — zu entlassen. Den Jubel, den lärmenden Jubel, mit welchem sie der Adel, schon an der Grenze und noch mehr in Ofen empfangen hat, kann ich nicht beschreiben. So was muss man sehen, — und ich Armer, der ich in Wien bleiben musste — konnte das nicht. Nur aus Briefen meiner Freunde und einigen Bewillkommnungsgedichten und Reden weiss ich's, dass der Adel im Pester Comitate eine Art von einem uniformirten und berittenen Corps (man heisst es hier Palatinal-Banderium) errichtete und der Krone entgegenzog; dass die Pester und Ofner Bürgerschaft, das General-Seminarium, die drei übrigen Facultäten der Universität u. dgl. m. aufziehen mussten; dass man am 21. Februar wenigstens 500 Schüsse aus Kanonen that; den 22., ohngeachtet die Nachricht von Joseph's Tod schon in Ofen sein musste, das Te Deum laudamus stattfand, wobei der Cardinal-Erzbischof von Gran mit vielem Gepränge das Amt hielt; dass die Stadt illuminirt wurde; dass man bei dem Rathhause in Ofen Wein rinnen liess; dass die blosse Nachricht von der Ankunft der Krone über den Adel einen gewissen Nationalgeist ausgoss; dass die Damen ihre französische Tracht wegwarfen, zum Theil verbrannten; jeder adelige Jüngling einen Husarensäbel sich machen liess; auf alle Verordnungen Joseph's schimpfte — und dass ein Comitat, von Einem weiss ich's gewiss, die Schriften, welche einst zur Grundlage des physiokratischen Systems dienen sollten, verbrannt hat. — dass — — dass — — — doch es ist genug. Ich lobe mir's, wenn eine Nation durch ihren Nationalgeist sich auszeichnen will. Nur müssten die Aeusserungen desselben einen bestimmten Grund, Absicht und Mass haben. Hier nichts von alledem. Es war und ist eine Art von Fieber. Den Ausgang desselben will ich abwarten und diesen sehr kranken Staatskörper, wie ich ihn nach dem Paroxysme finden werde, in der Fortsetzung des Manch Hermäons, wozu ich mich wirklich anheischig mache, schildern. — Das Benehmen der Böhmen ist von ganz anderer Art. Der Kaiser klein — weil er krank war, trug ihnen die Krone an. Nein! sagten sie: Böhmen ist von jeher mit Oesterreich innigst verbunden; — die Krone wäre in guten Händen; — sie sollte auch ferner in Wien bleiben. Das Wollen der Könige hat seine eigene Art. Die Krone muss aus der Schatzkammer in Wien nach Prag wandern. Sie ist dahin gebracht worden, ohne dass man aus dem Fenster guckte! — Servitus Bohemica — — wird man sagen. Nein! Böhmen war gross und berühmt, als Ungarn, für das Volk genommen, noch nichts war. Sittlichen, moralischen Grund eurer Constitution, ihr Ungarn; so wird euch eure Krone als ein unbedeutendes Klümpchen Gold erscheinen!“ Merev ellentétet képez ezen néha cynikus kitöréssel két óda, az egyik magyar a másik latin, (mindkettő közölve van Horányi de sacra hungariae commentarius művében.) a melyek dagályos szavakban ecsetelik a magyar nemzet örömét a koronázási jelvények visszaérkezése fölött. De mit mondjunk, ha Horányi ezen alkalmat megragadja, hogy a legnemesebb uralkodóról, a nagy lelkü „Schätzer der Menschheit“-ról még maga ezeket mondja: „Utinam illius (Mariae Theresiae) vestigia pressisset Josephus, II. huius nominis Imperator, qui hactenus insolita, et inaudita regiminis forma, contemtis, et ad suum arbitrium humanis ac Divinis legibus definitis, spretis pactis, conventibus testamentis, immo ipso iure naturae ac gentium pronus ad omnem licentiam consiliis adulatorum confirmatus, novem annis, duobus mensibus et XXII. diebus implacabili bonorum omnium odio Regnum usurpavit, cuius tyrannidem paucorum hominum dolore, ac plurimarum provinciarum gaudio (!) fatalis omnibus necessitas abrupit, non tamen sine aliquo poenitudinis indicio, postquam Corona Hungariae reddita, scripto publico iniquitatem detestatus, Regni decreta, et nobilium praerogativas, ac libertatem ceterasque consvetudines confirmasset ac praeterea potestatem legum condendarum Regnum inter et Principem, utpote ab incunabilis Imperii consuetam et florentem recognovisset anno MDCCXC. Non coronatus inter Reges Hungariae locum non habet.“ Joggal emliti meg Schwartner statistikájában (1798) „A főtisztelendő úr bizonyosan nem volt eszén mikor ezeket irta.“ De mi mégis kérdezzük: vajjon Horányi, a szerzetes csak azért itélt igy II. Józsefről, mert az a magyar koronát az országból kivitte és azzal magát meg nem koronáztatta?

2) Ezen helynek érdekes leirását találhatjuk Bock „Klenodien des heil. römischen Reiches deutscher Nation“ czimü művének függelékében, a hol a nem csekély károk, melyeket a koronázási jelvények távolléte alatt szenedtek, közelebbről kivannak jelölve.

3) A koronázásra lényegesen csak a korona szükséges, és nem a következő sorokban leirt jelvények is. Midőn a magyar érsekek és püspökök 1809-ben arról szóltak, hogy mi szükséges a magyar király törvényes koronázásához, nem emlitették a jelvényeket, csupán szent István koronáját. Mindamellett ezek is nagy tiszteletben tartattak már rég óta és az I. Ulászló pártján levő rendek egy különös oklevélben utószülött (IV.) László koronáztatását érvénytelennek nyilvánitották; mert absentibus etiam omnibus paramentorum Sacris nec non gladio, sceptro, pomo et cruce legationis Sanctissimi Stephani primi Regis nostri“ koronáztatott meg, de I. Ulászlónál ez nem igy történt, mert a korona Fridrik kezében volt. (L. Paur „Archaeolog. Visszapillantások), kit mi a koronázási palást lelkiismeretes leirásában követtünk; részben felhasználtuk Bock leirását. „Mittheilungen der k. k. Centralkommission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale“ és „Reichsklenodien des heil. röm. Reiches deutscher Nation“ czimü műveiből.

4) Ezen évben adta meg magát Székesfehérvár, a hol a casula mindaddig a Mária templomban volt; a törökök a keresztényeknek szabad kivonulást engedtek javaikkal együtt és hihetőleg akkor vitetett el amaz ereklye is. Révai Péter, a ki maga is koronaőr volt, kétkedik a koronázási palást régisége fölött és azt véli, hogy az „nec vetustate admirabile.“ (L. különben Frölich: „Imago et expositio casulae Sti Stephani“, czimü művét 27. l.)

Simor János, Magyarország herczeg-primása.

Eredeti rajz Kolarz Ferencztől. Metszette Pollak.

nejének, ajándéka és műve, a nagyobb kényelem végett olyanná alakittatott, mint a minő most. Hogy a redős casula vecsernye-öltöny formájára alakittatott át, bizonyitják a kis maradékokon kivül, melyek ma is láthatók az öltönyön, a kettévágott szentek alakjai a megszakitott legendariummal együtt. Ép oly bizonyitékul szolgál ama kis diszitmény, mely ma gyengén felvarrva a köpenyegen látható és a melynek a gömbölyü capucium helyét kellett volna elfoglalnia a mostani koronázási palástón, hogy a diszöltöny misemondó ruha volt, a mennyiben ezen rész mint készület a misét mondó többi szereihez tartozott. Ezen négyszögü hosszukás himzés ugyanis a „plaga"-t vagy is „parura"-t „humerale"-vá alakitá át, melynek diszitett része a misemondó ruha felöltése után mint egy gallér simult a nyakhoz és igy eltakarta a kivágást, mely a casulán a nyaknál van. A többi négy parura, mely a középkori alba-n mint rá alkalmazott diszitmény volt látható, szintén nem maradt fönn, épen oly kevéssé, mint a stola és a manipulum, a melyet Gizella királyné mindenesetre elkészitett, mint kiegészitő részét a misemondó készletnek, a casula-val együtt.

A koronázási palást mostani állapotában, melyet azonban — mert annyi már bizonyos — szent István soha sem viselt, égszin kék, de most már zöldbe játszó selyemből készült; az alakok és képek aranyból, csupán az adományozó nevét és az adomány-évét kijelölő fölirás van zöld szálakból szöve. A gallértól le végeig hossza $4\frac{1}{4}$ bécsi láb, széle, ha kiterjesztetik, 14 láb, a gallér hossza 1 láb, 2 hüvelyk, szélessége pedig 8 hüvelyk. Az egésznek sulya $8\frac{1}{8}$ font. A gallértól lefelé az egész hátulsó részén $4\frac{1}{4}$ láb és 3 hüvelyk szélességü csik huzódik végig, mely aranynyal van kivarrva és gyöngyökkel szorgosan kirakva. A gallér előrészén, mely nem készült el egészen, van egy zsinór, mely a már elveszett csattal a köpeny összecsatolására szolgált. A gallér hét egymás melletti ivre van felosztva, melyekben állatok, virágok és pontok láthatók. A köpeny nem hosszában, hanem széltében 4 részre van osztva. Az első részen, mindjárt a gallér alatt, van három kép. A középső, egyszersmind legnagyobb, az üdvözitőt ábrázolja hosszu felöltöny-ben, jobb lábával oroszlánnak, bal lábával pedig egy sárkánynak fejét tiporva. Fejét dicsfény övezi; arcza barátságos, szakálla két részre van osztva; jobb kezében keresztet tart, baljában a világgömböt. A tojásdad alaku körülirás ez: HOSTIBUS EN XPISTUS PROSTRATIS EMICAT ALT, (azaz Altus). Feltünő, hogy a Krisztus szóban ezen két első betü áll XP, CHR helyett. Jobbra az üdvözitő képétől van Mária sugárkoszoruval (nimbus), kezeit imára kulcsolva össze. A fölirás ez: EMICAT IN CELO (coelo helyett SANCTAE GENITRICIS IMAEO. (A himző vagy himzőnő tévedése folytán i m a g o helyett.) A kép mindkét részén egy-egy szárnyas angyal áll, lábainál szintén egy-egy szárnyas angyal térdel. A képen kivül alant és fönn mindkét részről egy-egy állat van himezve; a jobb kéz fölött lévő állat nagy részét elfedi a gallér, a balkéz fölötti állat sas, alant van egy oroszlán, a másik kutya, némelyek szerint azonban, mint ez valószinübb, a négy állat jelvénye a négy evangelistának. A harmadik, az üdvözitőtől balra, János evangelista képe. Fejét fénysugár veszi körül, mint az rendesen csak az üdvözitő képénél látható. Egyenes állásban jobbját kinyujtja, mintha szólna, bal kezében könyvet tart. Ezen kép körül is láthatók az angyalok és állatok, mint a szent szüz képénél. A fölirás igy hangzik: DAT SUMMO REGI FAMULATUM CONCIO CELI. A szent szüz és szent János képe közt levő vonalon egy repülő sas látható.

Az első részt a másodikkal egy $1\frac{1}{2}$ hüvelyknyi csik köti össze, a mely tizenöt körben ugyanannyi angyalt láttat, kik dicsőség fényével vannak körülvéve. A kép a tizenhat ótestamentomi prophetát ábrázolja, ugyanis a négy nagy s a tizenkét kis prophetát, jobb kezöket felemelve, baljukat ellenben könyvön tartva, egymás mellett álló helyzetben. Ezen részt a gallértól talpig érő előbb emlitett csik két részre osztja. Mindegyik felén van kilencz kép, nyolcz prophetát ábrázol és köztük középen van Krisztus képe, a ki áldást oszt és feje a dicsőség fényével van körülvéve. Jobb felé bal kezében könyvet tart, a fölirás ez PRINCIPIUM ET FINIS. Bal felé a világgömböt tartja, ugyanazon felirással, csakhogy az itt e görög betük A, és Ω által van kifejezve. Az üdvözitő mellett, mind-két részén két nagy propheta áll, jobbra Ezechiel és Dániel, balra Jeremias és Jozias. A propheták neveinek betüi, kivéve az elsőt, Sophoniast és az utolsót, Hozeast, melyeknél nincs fölirás, egymás fölött függélyesen állnak és mindegyik alatt e betük vannak: PR azaz propheta. A propheták igy következnek egymás után: 2. HABACUC PR.; 3. NATAM (Nahum helyett); 4. HIEZECHIEL PR.; 5. az üdvözitő e felirással PRINCIPIUM ET FINIS; 6. DANINEL (Daniel helyett); 7. AGGEVS PR.; 8. ZACHARIAS PR; 9. MALACHIAS PR.: a másik felén: 10. MICHEAS PR.; 11. JONAS PR.; 12. ABDIAS PR.; 13. HIEREMIAS PR.; 14. Krisztus e betükkel A, és Ω; 15. ESAIAS PR.; 16. JOHEC PR. 17. AMOS PR. 18. Az utolsónak, valószinüleg Hoseasnak neve nincs kitéve. Hoseas mellett a szélen észrevehető egy áldó alak fél tojásdad alaku képével, melyen ezen csonkitott felirás van: BR. ET OB UMBRA, de a palást tulsó oldalán, hol a kép kiegészitését sejtjük, csak egy mellkép van.

A harmadik legszélesebb és legtarkább rész egy hüvelyknyi vonallal van összekötve. Ezen vonalon zöld betükkel ezen szavak vannak irva: EGINA CASULA HEC (haec helyett) OPERATA ET DATA ECCLESIAE SANCTAE MARIAE SITAE IN CIVITATE ALBA: ANNO INCARNATIONIS XPI (görög modorban Chri helyett) M. XXXI. INDICCIONE XIII. A STEPHANO REGE ET GISLA R.... Itt az irás meg van csonkitva, az utolsó R betüt tehát az első szó elé kell tennünk, hogy „Regina"-t lehessen belőle kiolvasni. Ezen harmadik rész közepén az üdvözitő egy széken ül, a melyből azonban csak egy rész látható; fején sugárkoszoruval van ábrázolva, kezét föltartja és térdén könyv van. Alatta ez van irva: SESSIO REGNANTEM NOTAS (notat helyett) ET XRM (CHM helyett azaz Christum) DOMINANTEM. Az üdvözitő két oldalán ül a tizenkét apostol (minden oldalon hat), mindegyik külön, toronynyal és különféleképen épitett falakkal ellátott épületben. A tornyok közt az épületen három kis alakot látunk, nagyobbrészt harczosokat, kik közül nehányan keresztbe tett lábakkal ülnek, mások mennek vagy futnak, sőt egyik ugy látszik, mintha repülni vagy a toronyról akarna leugorni. Néhányan kérő, mások fenyegető állást foglalnak el, el vannak látva különféle fegyverekkel, karddal, dárdával, nyillal és vérttel. Egyik még keresztet is tart kezében. Majd födetlen fővel, majd pedig a legkülönfélébb fövegekkel ábrázoltatnak. Mindez talán az apostolok élettörténetére vonatkozik. Az apostolok az itt leirt épületekben a legkülönfélébb helyzeteket foglalják el, csodálatos székeken, melyek szintén tornyokkal ellátott falakat ábrázolnak; néhány előtt, p. János, Mátyás és Judás előtt iróasztalok vannak, kezökben pedig toll. Jobbról balra ily sorban követ-keznek egymásután: 1. PETRUS APLS (azaz Apostolus, mely röviditès minden apostolnál, Judást és Andrást kivéve, előfordul;) 2. PAULUS APLS., mindegyik szokásos jelzője nélkül; 3. JOHANNES APLS;, előtte egy alapfalon egy madár, jobbjában toll, baljában könyv. 4. THOMAS APLS., balján egy könyv, melyre jobb kezének mutató ujjával utasit; 5. JACOBUS APLS.; 6. PHILIP-PUS APLS,; mindkét kezével könyvet tartva; 7. BARTHOLOMEUS APLS., könyvvel bal kezében; 8. MATHEVS APLS; tollal jobbjában; 9. JVDAS szintén toll és könyvvel; 10. SIMON APLS.; 11. TADEUS APLS; 12. ANDREAS, ez utóbbi szintén könyvvel. A dicsfényen kivül mindegyiknek külön fövege van, Péternek körül sugárzott a fövege, János és Thaddeus, egy s ugyan azon személy, itt kettőnek van véve; ellenben hiányzik Jakab és Mátyás, kiknek helyét a tizenkét apostolhoz nem tartozó Pál pótolja.

A negyedik legalsó rész a harmadiktól 1½ hüvelyknyi csik által van elkülönitve, a mely virágokkal van diszitve és keresztvonások által részekre van osztva, melyek mindegyike fölcserélve, vagy arabesk alaku virágokat, vagy vadászó kutyát, vagy nyulat ábrázol. Ezen rész is ketté metszetik a gallértól az egész paláston végig huzódó csik által, és a csik közepén egy ifju födetlen fővel látható. Ezen ifju bizonyosan szent Imre, szent István és Gizella fia, a kiknek képe közt az övé is látható. A többi képek több vértanut ábrázolnak, kik háromszögletü három liliommal diszitett kalapokkal vannak ellátva, alakjuk csak térdig látható, jobbjukban és baljukban lándzsát és világgömböt tartanak. Az elsőnek neve elmosódott, a többié függélyesen van kihimezve: 2. COSMAS, 3. PANTALION, 4. GEORGIUS, 5. VINCENCIUS, 6. GISLA REGINA, jobb kezét mellén, balkezét egy templomrajzon tartva (képletesen állitván elő a székesfehérvári templom alapitását), 7. STEPHANUS REX, 8. STEPHANUS (martyr), 9. CLEMENS, 10: SIXTUS 11. CORNELIVS 12. LAVRENTIUS, mellén az üdvözitő képével, a mely majdnem egész testét eltakarja. Az ezen képek között levő meglehetős közök csinos virágokkal vannak kitöltve és mindegyik kép oldalánál két sas van fentartott fővel. Ezen rész szegélyén e felirás olvasható: O SPES CERTA SALV (salutis helyett) SIGNUM CRVCIS, mely felirás mellett, mint már Révay véli, talán az üdvözitő képe volt.

Ez a „koronázási palást," mely a régi koronázásoknál világosan mint „szent István palástja" emlittetik. Bonfin is megemliti II. Ulászló koronázásánál: „Rex in sacrarium relatus, deposito Palludamento Regali, Divi Stephani habitu" etc. Ellenben 1608-ban II. Mátyás koronázásánál a koronázási palástról nem történik említés. Egyik iratában, melyet a prágai táborban 1608 jun. 20-án Bécsbe a választott titkos tanácsosokhoz irt (csász. kir. belügyministerium oklevéltára) csak annyit mond Mátyás, hogy neki a II. Rudolffal kötött békés egyezmény folytán tegnap átadatott „die Hungarische Cron sammt anderen zugehörigen Clenodien in einer Truchen verwahrt." És a koronázás leirásánál csak az emlittetik, hogy a király szép magyar ruhában jelent meg. Ellenben II. Ferdinand koronázásánál 1680 („Ordo coronationis sereniss. Ferdinandi II. Posonii," az emlitett oklevéltárban) ismét van szó a palástról: „Mensa ad partem altaris summi praeparanda, ubi Palludamentum Regis et altera indumenta ponentur." (Meynert „Krönungsceremoniel in Ungarn.")

A magyar jogar[1]) két főrészből áll: a nyelet helyettesitő pálczából (fistulus, stylus) és a rajta levő gömbből, mely hegyi jegőcz, s melynek átmérője 7 centimeter. A gömbölyü pálcza alaku nyél sodronyművekkel van diszitve, melyek római lapot képezve négy sorba vannak beosztva, meglehetősen kidomborodnak és egy sima aranylemezen nyugosznak. A pálcza alant golyóalaku gömbben végződik. A sodronyművekkel diszitett pálczán látszik, a „pomum crystallinum," meglehetős nagyságu hegyi-jegőczből álló (crystal de roche), gömb mely három kör által három részre van osztva. Ezen három körben látszik egy ülő kutyának háromszoros, kevésbé művészi kivitelü képe, valószinüleg mint jelvénye az éberségnek és hűségnek. Alant és fönn a golyó sarkainál vannak aranylemezből készitett tizenkét levelü rózsák sodronymű hajtásokkal, melyek a központ felé hajlanak. Ezen, nagyobbrészt épitészeti diszitések belsejében szalagcsokor látható sodronyból. Minden sodronyműi diszités, a vésett képletes ábrák jellege a kemény hegyi jegőczben, feltüntetik a 12-ik század jellegét, a mely korból származott hihetőleg ezen „virga". Sajátságos alakot nyer a jogar azáltal, hogy a felső sodronymű által diszitett aranylemezekről több, mint tiz kis láncz (catenuli) függ le, a melyeken kis arany golyók vannak. Ezen kis „bullae", azonkivül, hogy diszitik a jogart, arra is szolgálhatnak a zörgés által, melyet a jogar vitelénél okoznak, hogy a király közeledését hirdessék. Egyátalán a jogarnak inkább buzogány alakja van, valószinüleg a nemzet harczias jellemének kifejezésére.

Hogy mely időben készült ezen jogar, ma már meg nem határozható. Hartwich, Thuróczi, Bonfin, sőt Révay Péter is hallgatnak erről. Különbözik ezen jogar a királyaink pecsétjein és érmein látható királyi jogartól, a mely szent István 1001-ki, IV. Béla 1. Károly stb. pecsétjén, ugy szintén ezen királyok érmein liliomban végződik. [2]) II. András pénzein a király jobbjában egy kis, baljában a királyi jogar helyett, egy nagyobb keresztet tart; V. István pénzein a király jobb kezében királyi jogar látható, melynek végén kereszt van, (Corvin) Mátyás pecsétjén ellenben kettős kereszt. [3])

3. Az ország almája sima, belül üres almából áll, megaranyozott ezüst lemezből készült; átmérője 9 centimeter. Az almán kettős patriarchai kereszt van (a felső szár rövidebb az alsónál, mint az I. Károly és I. Lajos pénzein, hasonlóképen IV. Béla és I. Károly pecsétjén látható)[4]), a mely 8 centimeter magas, 4 millimeter széles, mindkét részen sima, minden drágakő és sodronyműdiszités nélkül. Az egyedüli disz, mely rajta mai nap látható, egy kis czimer, mely hihetőleg a 14-ik század elején készült. Ezen 1 centimeter és 8 millimeternyi czimer négy részt tüntet fel, és pedig az egymással szemközt levő részeken kék alapon aranyozott liliom látható, a másik két részen pedig balról jobbra fekvő gerendák aranyozott zománczu alapon. A liliom után itélve ezen czimer az Anjou-ház uralkodása alatt készittethetett. Egy másik czimer is volt az ország almáján, de, mivel a forrasztás gyenge volt, hihetőleg a koronázási jelvények legutóbbi elhurczoltatásánál elmosódott.

4. A kard. Habár általánosan szent István kardjának neveztetik, mindamellett nem tulajdonithatunk neki régi kort és legkevésbé vihető vissza eredete ama szent király koronájára. Már a külső alak (a magyar kard mindig görbe volt, mig ez egyenes német kard), még inkább ama kis diszitmény, a mely a kard felső széles részén van bevésve, ugy szintén maga a kard markolatja, a széleken arany lemezekkel, melyek egyikén JHS azaz Hesus vagy Jesus és hátulján. MAR azaz Maria szép, nagy betükkel kiirva olvasható, továbbá az anyag, bizonyitékul szolgálnak, hogy a kard egyszerű lovagkardnak tekintendő, a mely a renaissance kezdetével származhatott. A kard pengéjének egész hossza mintegy 72 centimeter és mint a tőr, csucsban végződik. A penge felső részén, hol legszélesebb, látható egy egyszerű metszés, melyet azonban a rozsda már erősen megemésztett s melyen az előbbi aranyozás már alig látható. A kard hüvelye és a keresztmarkolatot födő sötét-vörös bársony ujabb időből származik; ez utóbbi azonban a koronázási jelvények ujabb időben történt elásatásánál igen sokat szenvedett a nedves földben s majdnem egészen elrohadt.

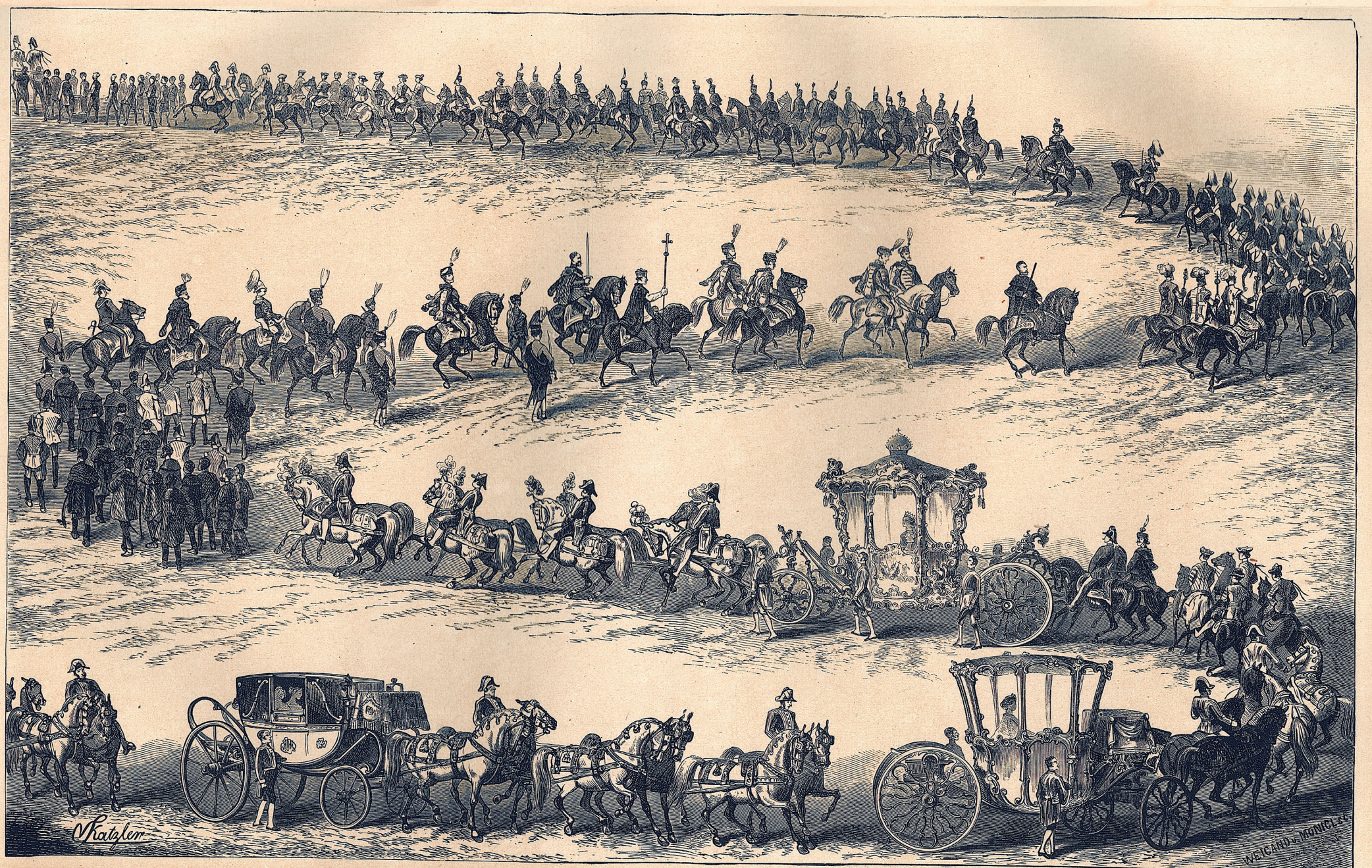
Horváth, talán csak tréfából, csudálkozik (Bibl. ictor. munkájában), hogy a magyarok nem állitják, miszerint „az az Attila kardja." Ellenben Szászky Tomka (Commentar. de comitiis) egész komolyan mondja; ezen kard Marsnak volt szentelve, de

1) Bock Mittheilungen der Centralkomission für Baudenkmale czimü művében, Schmeizel Mart. De insignibus vulgo clenodiis regni Hung. pag. 502.

2) Pray de sigill. pag. 58 és a Széchényi-féle pénzgyüjtemény 1 r. 8. l.

3) Mellen Jakab Series reg. Hung. ex nummis aureis, num. 15.

4) Ezen kereszt a régibb érmeken egyszerű, de később Imre, III. András, I. Károly, Ulászló pecsétein az országalmája kettős kereszttel látható. Schmeizel (de insignibus regni Hung.) bizonyára téved, midőn mondja, hogy Mátyás volt az első, és talán az egyedüli, a ki aranypénzeire az ország almáját kettős kereszttel tétette. A Széchényi-féle pénzgyüjteményben vannak 1609—1613-ból való pénzek, a melyeknél az almán csak egyszerü kereszt van; ugyanezt tanusitják II. Ferdinand pénzei, és igy látszik, hogy ezen tekintetben legalább egy ideig szabad tér engedtetett a művész önkényének.

Deutsch testvérek müintézetéből Pesten.

A koronázási menet a budavári plébánia-templomba.

Természet után rajzolta Katzler Vincze. Metszette Veigand és Moniegl.

Minden módon történő többszörösítés törvényesen fenntartatott

később elveszett; Attila alatt ismét megtaláltatott és a magyarok által mint ereklye őriztetett, a táborban és országgyülésen közszemlére tétetett ki, tehát I. István koronázásánál ezt használta és igy utódai is Salamonig, kinek anyja azt 1306-ban Otto bajor herczegnek ajándékozta, a kitől a merseburgi őrgrófhoz került." Ez bizonyára, mint Gustermann is megjegyzi, csak mese; mert a magyaroknak a hunnokhoz s Attilához semmi közük. Valószinűbb Bél véleménye, hogy ezen kard az, melyet I. István felkötött, midőn Kupa lázadó ellen sikra kelt; a dicső győzelem, e fölött a tisztelet, melylyel a magyarok nagy királyuk iránt viseltetnek, mindent, mi tőle származik, oly tiszteletreméltóvá tesz, hogy a magyarok ezen kardot is az ország kincsei közt megőrizték; ezen nézetet azonban Bock legkevésbé sem pártolja. [1])

5. Az oltárkereszt, mely az esztergami székes egyházban őriztetik, mindenesetre az Árpádok korából [2]) származik, ez egy ugynevezett hosszu kereszt, melyen a munkát minden szakértő őszintén csodálja. Paúr valódi lelkesedéssel szól ezen mesteri műről és Bocknak majdnem rosz néven veszi, hogy az csodálkozását nem fejezi ki oly lelkes szavakban. E sodronymű által gazdagon diszitett kereszt, melyen a drága s művészi kiállitás a koronázási jogarra emlékeztet, aranylemezkékből készült, egész hossza 27 centimeter, mig szélessége majd 22 centimeternyi, és latin kereszt alaku. Sulya az esztergami kincstár rovatai szerint 92¼ lat, vagyis 462 darab körmöczi aranyé, a mihez a sok drágakő és gyöngy számitva nincs. Egészben van 4 amethyst (ezek közt egyik különös szépségü, a mely több izben braziliainak neveztetett, de hihetőleg Selmeczből származik, mivel a kereszt hihetőleg Amerika felfedezése előtt készült), 4 zaphir, 4 kis kereszt, mely négy-nyégy csiszolt lapból áll, egy nagy gyémánt, igazi különféle nagyságu gyöngy, összesen 69 darab, e mellett még sok drágakő az idő folyama alatt elveszhetett. A mesteri munkát Bock igy irja le: A kereszt négy végén a művészet római korában közönségesen divott szokás szerint lóher alaku diszitmény van, továbbá ékiti a széleken egy félkör alaku nyujtvány, mely ott van, a hol a lóher alaku ékitmény veszi kezdetét, a harmadik levél azután ismét három kis levélre van osztva. Az egyenlő hosszuságu keresztszárak metszéspontjánál ismét egy négy levelü rózsa van sodronymű által határolva, a negyedik levelet egy sodronymivű kereszt, melynek szárai egyenlő hosszuak, tölti be és az egy kristály sikkal van kapcsolatban, a melyben valószinüleg ereklyék vannak. Egy későbbi kéz a négy térközt, mely a négy levél s a rajta levő kereszt által képeztetik, arany lemezekkel födte be, a melyeken csekélyebb tarka zománczu diszitmények láthatók. Ezen zománczozott arany lemezek elfödik a regibb sondronymű-ékitményeket, melyek alattok vannak; épen igy, a mint látszik, csatoltatott hozzá a 16-ik század végével egy styl-ellenes talapzat, szintén értéktelen aranyban kivitt zománcz-diszitményekkel.

Hogy a kereszt mint pacificale, melylyel a magyar királyok a koronázási esküt letették, azelőtt szintén el volt látva talapzattal és a kereszthez illő technicus diszitményekkel, bizonyitja a szélén hozzáfüggesztett három hosszukás lap, melyek sodronymű- és gyöngy által gazdagon diszitvék.

A kereszt előrésze nem csupán a csinos sodronymunkák által tünik ki a hátulsó rész fölött, hanem a legszebb drágakövek által is; az előrészen minden sodronymű meglehetős szabadon és magasan van. Az arany lemezekbe forrasztott sodronymű szárát képezi kis rózsáknak, gyümölcs fürtöknek és leveleknek, melyek igen finomul vannak aranyba forrasztva. A négy rózsalevél közepét hosszukás zaphir disziti, a mely durva arany keretbe van erősitve. Ezt négy, egész öt nagyobb keleti gyöngy veszi körül, a melyek sodronymű által körvonalozvák. A levelen a rózsa kezdeténél alkalmazott amethystek nem tétettek bele a kereszt készittetésénél; épen igy tétettek később a smaragdok a középső, négy levelü rózsán látható sodronymű-keresztre. Továbbá későbbi kezek által tétetett a kereszt homlokzatára ama fönnebb emlitett négy kis kristály kereszt, melyek a keresztszárak négy lapjára alkalmazvák.

A pacificale hátsó része egyszerű, szépen kigyózó sodronyművekkel van diszitve és nincs rajta sem drágakő, sem gyöngy. A négy szár rózsaalaku végződésénél meglehetősen kiálló négy kup van, melyek átmérője 33 centimeter; a kupok felnyithatók s nyilván arra használtattak fel, hogy mint szekrényekbe, az ereklyéket elzárják. A szárak metszésénél (a mely, a hol legszélesebb 8 centimeternyi) levő négy levelü rózsa, a mely az előrészen levő hasonló négy levelü rózsának felel meg, itt is egy későbbi átalakitás folytán az előbbihez hasonló aranylemez által van elfödve, a melynek belsejében van a menny királynőjének kivert szobra, amint áll a holdon és körül van véve a nap által, ezen kék zománczu fölirással: „Regina coeli patrona Hungariae." A kereszt 13 centimeternyi szélességü oldalfalain is vannak részlet-diszitések, mert az egész kereszt hosszában van egy sodronyműből készült boltozat, a melyen ugyanazon művészeti modorban egyszersmind a fővonalok és az alapzat arany pontok által van kijelölve.

1) Csodálatos, hogy Magyarországon kivül, és pedig Prágában a Szt. Vitusról czimzett székes egyház kincstárában, van még most is egy kard, a mely félreismerhetlen nyomait hordja magán a régiségnek és, mint látszik, nagyobb alapossággal tartatik szent István kardjának. Bock azt mondja róla: „In den älteren höchst merkwürdigen Schatz-Inventaren des 14. Jahrhunderts liest man deutlich unter der Rubrik de inventione armorum; „item Gladius sancti Stephani, regis Hungariae, cum manubrio eburneo." Dieser elfenbeinerne Handgriff (manubrium) findet sich heute noch an dem merkwürdigen Schwerte vor und ist das Elfenbein durch die aerugo nobilis und durch die Länge der Zeit derart abgenützt, dass nicht nur hierdurch, sondern auch durch die ornamentale Sculptur in den bekannten Randverschlingungen und mit den phantastischen Thiergestalten, die deutlich an die arabeskenartigen, historisch figurirten Capitäle des 11. Jahrhunderts erinnern, das hohe Alter sich kenntlich macht. Der Griff selbst, sehr einfach, von Eichenholz, scheint in späterer Zeit abwechselnd mit einem Eisen- und einem Messingdraht umsponnen worden zu sein. Der Knauf, der den geringelten Griff bekrönt, ist ebenfalls, wie die breite Parirstange, von Elfenbein und zeigt romanische Laubornamentationen, wie sie in der Frühzeit des 11. Jahrhunderts gang und gäbe waren. Auf der Klinge selbst, die, in Form eines Dolches gehalten, noch die Biegsamkeit der älteren Damascenerklingen bewahrt hat, zeigen sich zu unserer nicht geringen Verwunderung noch deutliche Spuren von Inschriften in römischen Capitalbuchstaben; leider hat die durch den Rost der Jahrhunderte, sehr angefressene Klinge durch die Unachtsamkeit und Unkenntniss derjenigen, denen die blanke Glätte und Schärfe des Schwertes mehr war, als eine damascirte Inschrift, im vorigen Jahrhundert ihre authentische Beglaubigung verloren. Mit grosser Mühe und sehr undeutlich glauben wir auf der einen Seite der primitiven Klinge folgende Buchstaben zu lesen, die in ihrer Verstümmelung heute schwerlich noch einen Sinn zulassen dürften: „NJBERHJ"; auf der anderen Seite scheint in der Damascirung früher eine Jahresziffer ausgedrückt gewesen zu sein. Dunkel ersieht man heute in Folge der leidigen Schleifung und Polirung nur noch die Zahl III, XII. Die Matrikeln, die uns im Original vorliegen, deuten nicht an, ob eine Scheide sich vorfand und von welcher formellen Beschaffenheit dieselbe gewesen sei. Die heutige kunstlose und platte Scheide ist aus jener kalten Zeit, die für einen Gegenstand von so grossem kunsthistorischen Werthe kein Opfer mehr bringen wollte. Dieselbe ist sehr platt und kunstlos gemacht, aus der Zeit des Nihilismus, und zeigt eine Inschrift auf versilbertem Kupfer: St. Stephani Reg. Ungar renov. ann. 1791. Der Schluss dieser Inschrift deutet an, dass also gegen Ende des 18. Jahrhunderts eine, wie es die Form zeigt, unglückliche kunstlose Umgestaltung der Scheide des Schwertes des heiligen Stephan vorgenommen wurde, wobei wahrscheinlich die alte primitive Scheide, die formell zu dem beschriebenen Schwerte passte, aus Unkenntniss beseitigt wurde. Wir befinden uns vollständig auf dem Felde der Hypothese, wenn wir, da die gleichzeitigen Quellen schweigen, Vermuthungen aufstellen sollten, wann und wie das in Rede stehende Schwert des heiligen Stephan in den Domschatz von St. Veit gekommen ist. Wahrscheinlich ist es, dass, da Karl IV. in gutem Einvernehmen mit dem damaligen König von Ungarn lebte, er als begeisterter Reliquiensammler dieses merkwürdige Schwert von dem befreundeten Könige erhielt. Ob dieses Schwert bei den Krönungen der ungarischen Könige im Gebrauch war, wagen wir aus mehr als einem Grunde nicht zu behaupten; jedoch stände dieser Annahme am allerwenigsten jenes im Wege das als Krönungswaffe sich heute noch im Kronarchiv zu Ofen befindet, indem dasselbe nach seiner Form im 15. Jahrhundert entstanden sein dürfte." (Bock, die Kron-Insignien Böhmens, in den Mittheilungen der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale, Jahrgang 1857, II. Bd., S. 274.)

2) Super quam prisci Reges Hungariae tempore coronationis posita dextra juramentum pro manutenendis regni libertatibus solenniter nuncupare consveverunt, ez mondatik az esztergami székesegyház régi jegyzetekből összeirt lajstromában.

Ezen kereszt keletkezését Bock a 12-ik század utolsó, vagy a 13-ik század első éveire teszi. Ez azonban csak a tulajdonképeni keresztre szól, mig a sokkal alantabb művészi fokon álló alap, mint ezt a fölirat: „anno 1634 renovata“ is mutatja, a 17-ik századból ered. Ez azon kereszt, melyet a magyar király, a világi és egyházi nagyoktól körülvéve, magasan föltart, hogy az Isten szabad ege alatt megujitsa azon esküt, melyet azelőtt a templomban az evangeliumra tett.

6. A czipők. A czipők, melyek a régi koronázási készletnél a harisnyák helyét pótolták, sima, biborral vegyült violaszinü nehéz selyem szövetből készültek és hihetőleg a koronázásnál egyéb, a lábat boritó mez fölé huzattak és a térd alatt erősittettek meg. A mostani harisnyák ugyanazon selyemszövetből készültek, amely a 18-ik század elején a mai koronázási palást béllelésére is alkalmaztatott és ugy látszik, hogy ugyanazon időből származnak az emlitett czipők, a melyek valószinüleg régibb, elveszett s gazdagabban diszitettek helyét pótolják. A saruk szintén minden disz és himzés nélküliek s valószinüleg szintén régibb elveszett „socculi“ helyét pótolják. Végöknek széles tompa alakja és a vörös elhalványult nehéz atlacz, a melyből készültek, arra mutatnak, hogy ezen „calaementa“, a melyek, mint a harisnyák, az utolsó elásatás következtében haszonvehetlenekké lőnek, II. Mátyás király idejéből származnak.

7. A jelvényekhez tartozott egykor az aranyozott lándzsa is, melyet már Otto császár adott Geyza herczegnek. Gizella casulájában István azzal van ábrázolva. Midőn Péter országát III. Henrik császárnak hübérül ajánlá fel, átadta a császárnak a lándzsát mint jelvényt, és ez Rómába küldé. Millot és Ademar [1]) szerzetes másképen szólanak ezen lándzsáról; ez szent lándzsa, melyet I. Constantin császár hordott. Szentnek neveztetett, mert állitólag Krisztus keresztjének egy szöge van benne. I. Henrik német császár ázt Robert, Burgundia királyától megvette Sváborszag részére. Fia, I. Otto volt első, ki azt a Lech melletti csatában 985-ben vitte és ezen időtől fogva a hadjáratokban rendesen a császár előtt vitetett.

A koronázási jelvények sorában kellene lennie szent István zászlójának is, de az Kis Károly koronázása alkalmával a zászlótartó ügyetlensége miatt eltört. Azért most a király koronázásánál a birodalom zászlaja körül kilencz, részint hajdani, részint még mostani koronaországok lobogói vitetnek. Eme zászlók a nekik megfelelő nemzet czimerével vannak ékesitve s a következők : a) Magyarország zászlója; a czimer egy a zászlón végig nyuló paizs, melynek jobb oldala 8 egyenlő részre osztva, s haránt metszetben, váltakozva hol ezüst, hol piros szint mutat.

Ez a régi magyar czimer. A paizs bal oldalán vörös mezőben egy ezüst kettős kereszt emelkedik három zöld halmon nyugvó korona csucsából. Ez az uj magyar czimer. A paizson keresztül futó négy ezüst vonalt Verbőczy ugy értelmezi, hogy azok Magyarország négy fő ere, Duna, Tisza, Dráva, Száva lennének — miben neki igaza lehet, annál is inkább, mert midőn Ulászló 1496. évben Slavoniának czimerét, hogy mi legyen, meghatározta, az azon elvonuló két vonalt reá „mint Drávát és Szávát festette.“ Eme négy vonal, először Imre és II. Endre királyok által kiadott bullák pecsétjein láthatók, s igy téved Gebhardi, midőn azt állitja, hogy azokat az Anjouk hozták volna be először. II. András uralkodása alatt ugyan ritkán jönnek elő, de I. Károly, II. Lajos, Zsigmond, Mária, Albert ugy érmeiken, mint pecsétjeiken már rendesen használják. A keresztre nézve Hartvich, szent István életirója mondja, hogy „a pápa Istvánnak az apostolság jeleül keresztet küldött;“ de hogy az kettős kereszt volt-e? arra Gustermann azt feleli, hogy csak a XVI. században Verbőczy csináltatta azzá. Sz. István érempénzén csak egyszerü kereszt látható. Még mai napig nem fedeztetett föl királyi pecsét II. András előtti korból, melyen kettős kereszt lenne, de sőt az András által 1222 évben kiadott bullán is csak egyszerü kereszt látható. Pray erősiti, hogy a kettős kereszt használatba vétele a pecséteken II. András korából származik. A kettős keresztet czimerükön először a Jánosrend lovagjai használták, kiknek nagy mestere, Quarin de Montaigu, Andrásnak Palaestinában létekor vele barátságos viszonyba jött. Ez idő óta használá Endre a kettős keresztet pecsétjén — utánozva a nevezett rendet; utódai megtartották azt, s igy jutott a kettős kereszt a koronázási jelvények közé. Azonban I. Béla (1131—1141) és II. Béla (1174—1196) királyok pecsétjein is észrevehető a kettős kereszt, kik pedig jóval előbb uralkodtak II. Endre előtt s igy a kettős kereszt története mégis talány, melyet csak a jövő mélyebb és sikeresb kutatása oldand meg. Hogy mikor festetett először a czimerbe a három zöld halom, bizonytalan. Az Árpádok pecsétjein a kereszt egy sikon áll, mint például II. Endre s neje, Ágnes pecsétjein, majd egy vagy három csucson. Még I. Károly pecsétjén sem található fel a három zöld halom. III. András nejének, Fennenának pecsétjén a kereszt egy korona tetejéről emelkedik, Ottó, I. Lajos, Zsigmond pecsétjein pedig egy halom alaku félkörről. E félkör adta talán az ürügyet arra, hogy helyette Magyarország három legmagasb hegye : Tátra, Fátra, Mátra jöjjön a czimerbe, melyeket a három zöld halom képviseljen. Ama vélemény, hogy e három halmot a 14. században uralkodó Anjouk tették volna a birodalmi czimerbe, sok tudományos kutatás után sem vergődhetett szilárd hitelre.

b) Dalmátia lobogója. A czimer : három arany oroszlán vagy leopárdfő kék mezőben. c) Kroatia zászlója; a czimer: egy paizs husz ezüst és veresszin koczkaformán egyenlő mezőre osztva, tetején a királyi koronával. d) Slavonia lobogója: a czimer egy mező, melyet két folyó hasit; a mezőn, mely a két folyó közt terül, egy nyest mutatja magát. A folyók két szélső oldalán terülő sikság égszin kék a Mars csillag által megvilágitva. e) Bosznia zászlaján a czimer egy felhőből vakitó vörös mezőbe kinyuló kar ezüst karddal fegyverezve. f) Bulgária zászlaján a czimer : vörös paizson három egymásra dülő agár futó helyzetben. g) Szerbia zászlóján vörös (mások szerint ezüstszinü) mezőben egy vaddisznó fő van, melynek orrán veres nyilvessző furódik keresztül. h) Galiczia zászlóján három hegyes alaku korona vörös mezőben — ezek felett egy fekete csóka. i) Lodomeria zászlója; a czimer rajt: kék paizs, melyen két vörös és fehér koczkaalaku vonal fut keresztül. k) A kunok zászlója, a czimer égszin paizs, melyen egy kétágu farkkal biró oroszlán áll a korona mellett, a korona felett a nap, ez alatt a hold. l) Végre Erdélyország zászlója; a czimer egy paizs, melyen vörös vonal kigyódzik alá, felül kék mezőben egy fiók sas és egy nap van, a jobb oldal szögletében pedig a hold, ez alatt aranymezőben hét torony.

1) Sanctus Brunus regem Ungariae baptizavit, qui vocabatur Geitz (Vajk) et mutato nomine Stephanum vocavit — quem Otto imperator a baptismate excepit, et regnum liberrime habere permisit, dans ei licentiam ferre lanceam sanctam ubique sicut ipsi imperatori mos est, et reliquias ex clavis Domini, et de lancea S. Mauritii ei concessit in propria lancea etc. Ademar, monach. Egolism. Paris 1725.

A magyar király megkoronáztatása a budavári plébánia-templomában, junius 8-án 1867.

Természet után rajzolta Kolarz Ferencz.

III.

A koronázási ünnepély.

Ha a magyar király meghalt, a pragmatica sanctio rendelte utódja rögtön átvette a kormányt [1]) kötelességeül tétetvén az, hogy trónralépte után legfölebb hat hónapra az országgyűlést egybehivni tartozik. Miután az országgyülés összeült, egy küldöttség kérte a királyt a koronázásra. A király elfogadása nagy fénynyel megtörténvén, a küldöttség visszatér s közli az országgyűléssel küldetésük sikerét. [2]) Az ország határinál a király egy más — őt üdvözlendő küldöttségre várakozik, mi megtörténvén, a küldöttség bejelenti az országgyülésnek, hogy a fejedelem megérkezett. Most egy zöld sátor alatt mindkét ház tagjai összegyültek; ezek a sátor belsejének baloldalát foglalták el, a jobb oldalt pedig az ünnepélyre kirendelt katonák. A primás, a nádor, s a mágnások a király elé mentek, s bekisérék őt a sátorba, hol is ő felsége fövegét megemelé. Majd végig hallgatta a primás üdvözlő beszédét, válaszolt reá röviden, kegyesen, s beszédének végével ismét fövegének megemelésével üdvözlé a jelen levőket. Erre következett a rendek részéről a kézcsók, a katonaság szokásos üdvlövésekkel tisztelte meg az uralkodót, a sánczokban megdördültek az ágyuk s a menet megindult a városba, hol a koronázás történendő volt. A város kapui előtt megállt a menet, a polgármester átnyujtá annak kulcsait, a helyhatóság kézcsókra a fejedelem elé ment, miközben élénk rivalgás, s a tanácsház erkélyeiről hangos dob- s harsonaszó tölté be a léget; azután megindult a menet — a várositanácsosok fedetlen fővel a királyi kocsi mellett — a vár vagy palotatemplom felé, melynek ajtajánál az összegyült főpapság in pontificalibus várta a nagy vendéget. A primás megihletve kezdé a „Te Deum“ magasztos éneket, s ez isteni-tisztelet zárta be e nap ünnepélyeit.

A következő napon tudósitja a király a képviselő-testületet, hogy mikor akarja őket elfogadni a királyi propositiók fölötti kölcsönös beleegyezés végett. E napon aztán a képviselők a fejedelmet a vártemplomba kisérik, hol a primás az isteni-tiszteletet „Veni sancte Spiritus“-sal megkezdi; azután a trónterembe mennek; a király a trónra ül, melynek második lépcsőjén a főudvarmester kivont karddal áll. A magyar udvari kancellár — mai napság a ministerelnök — előadja a királyi feltételeket; melyek hiteles leirata lepecsételve kezében van. Ezután a király rövid beszédben örömét fejezi ki a felett, hogy oly szép számmal jelentek meg koronázásra a nemzet képviselői; azután hallhatták a propositiókat, miket későbben a kiosztott iratokból külön-külön olvashattak; ő felsége reményli, hogy a képviselőség ezután is az ország javát tartandja szemei előtt. sat. Majd átveszi a lepecsételt feltételeket s átadja a primásnak mint legfőbb s titkos kaanczelárjának, ki is a nemzet nevében az uralkodónak hálát szavaz. Ezzel az ünnepélynek vége s meghatározzák a koronázás napját. Hogy kinek kell, kinek áll jogában a koronázás napját meghatározni, kitüzni, a fölött igen sokat vitáztak, különösen midőn III. Ferdinánd, fiát s II. Lipót magát koronáztatta. Nevezetesen III. Ferdinándnak szegültek ellene a rendek, hogy ő egyedül akarta azt kitüzni. Azonban hiába volt az érempénzekre dátumul irva junius 13. hiába mondták, hogy e napra vannak meghiva a külhatalmak — a rendek nem egyeztek bele s a koronázás junius 16-án ment végbe. II. Lipót, hogy többé elő ne jöjjön hasonló zavar, fölkérte a rendeket, hogy együtt vele tüznék ki e napot; eme hajlékonysága a királynak annyira hatott a rendekre, hogy a meghatározás jogát önként reá ruházták. E közben az országgyülés a koronázási hitlevél készitésével van elfoglalva. Miután azt mindkét ház elfogadta s a király is jóváhagyólag beleegyezett maga részéről elfogadásába, e fontos okmány pergamenre iratva, a király által aláirva, a királyi nagy pecséttel el látva, nehány nappal a koronázás előtt a trónhoz közel állóknak átadatik, hogy az mint valóságos törvény — a törvénykönyvbe igtattassék.

Három nappal a koronázás előtt ama szekrény, melyben a korona, s a többi koronázási jelvények vannak, a két koronaőr, két királyi biztos, s nehány képviselő kiséreteben a királyi lakba vitetik, hol a fejedelem által a pecsét feltöretik („sigilla inspicit regina et propria abrumpit manu“) a koronázás napja reggelén azonban elvitetik a templomba, hol a koronázás történni fog. A kocsi előtt, melyen a korona vitetik, s melyen a koronaőrök s a királyi biztosok foglalnak helyet, nehány püspök s a nádor mennek kocsin, a kocsi után mindkét ház tagjai, kiket ide az elnök e czélra előre meghivott. A kocsi mindkét oldalán városi tanácsosok mennek, diszőrségül tiz német, tiz magyar őr. A templomhoz érve, szekrényt, melyben a korona van, a sekrestyébe viszik; a nádor s a korona őrök lepecsételik annak ajtaját, s aztán ott hagynak hat embert a koronához tartozó diszőrségből, miközben a templomot sorkatonaság veszi körül.

A koronázás napján a már nevezett bizottmány ismét felbontja a szekrényt s a koronát a többi jelvényekkel együtt a sekrestyében már előkészitett helyre kirakja. A korona-őrök addig mig a köpeny, s a többi jelvény a fő oltáron elhelyeztetik, a korona mellett áll. E közben a rendek a nádor palotájába, a papság a templomba gyül. A főuraktól követve, a nádor most a királyi palotába indul, s megkezdődik a harangok verseny zugása. A koronázási menetet a császári kir. udvari fullajtárok nyitják meg s az udvari pitvarnokok lóháton, ezek után jön az ország rendeinek szolgaszemélyzete, az udvari szolgaszemélyzet, a nemes apródok, — mind gyalog — azután az országnagyok s rendek és kamarások lóháton, a valóságos titkos tanácsosok, a miniszterek, szintén lovon ülve, mindegyik oldalán egy-egy csatlós, aztán a nádor, a magyar főudvarmester, az ország heroldja botjával, aztán közvetlenül a király előtt a magyar főlovászmester fedetlen fővel s kivont karddal — ezután ő felsége magyar tábornoki egyenruhában, őt követi a magyar főkamarás, a magyar s német testőrsereg kapitányai, a polgármester, a város hatósági személyzete s több tagja mindkét testőrségnek. A menetet egy század huszár zárja be. A templom előtt megáll a menet; a főkamarás leszáll lováról, s ő felsége leszállása közben annak kengyelét tartja, a primás pedig ő felségének szentelt vizet nyujt. A templom fő óltáránál trón van felállitva mennyezet alatt, mely körül helyet foglalnak: a két ház tagjai, a kamarások, titkos tanácsosok, a zászlós urak, a magyar koronatartományainak tiz zászlóival; továbbá az Istvánrend, Teréziarend s arany gyapjas rend lovagjai; a herold, a koronaőrök, mágnások az ország jelvényeivel, és pedig a főkamarás a kereszttel, a főpohárnok a karddal, Horvátország bánja az arany almával, a kincstartó a béke-jogarral, az országbirája a

1) Post lugubrem (Josephi I.) decessum cum Nos ipso facto haereditarii istius Nostri Hungariae gubernacula adiissemus. Decret 1715.
2) Egy ily kihallgatás leirása, szintugy a követség tudósitása részletezve van az 1790. évben tartott országgyülés actái közt.

jogarral, a nádor a koronával. Minden jelvényt piros bársony vánkosra helyeznek, csak a meztelen kardot viszi a fölovászmester a király előtt. Ő felségét most két püspök, a gárda kapitányai és a főudvarmester követik. Trombita harsogás, dobpergés és orgonahangok közt az ünnepélyes menet a trónhoz megy, melyre a király föllép, míg az ország nagyjai a jelvényekkel a baloldalra, a többi nagyok pedig az uralkodó mögé állnak.

Ez vala az ünnepélyes pillanat, midőn ezelőtt, a mig Magyarország választófejedelemség volt, a nádor a főoltár lépcsőiről ezen kérdést intézte az összes néphez, a mely ájtatosan várta uralkodója megkoronáztatását: „Akarjátok-e, hogy a jelen levő N. N. királyságra koronáztassék?“ a mely közönségesen háromszoros éljen kiáltással viszonoztatott: „Akarjuk, éljen, éljen, éljen a király!“ Ezen kérdés a jelen korban a trónöröklés megalapittatása után elmaradt. De némi nyoma legalább az egyházi, a „Pontificale Romanum“ által előirt szertartás folytán fentartatott, ugyanis a király mellett szolgálattevő kalocsai érsek az épen emlitett pillanatban a pontificáló érseket ezen szavakkal szólitja meg: „Reverendissime Pater! Postulat S. Mater Ecclesia catholica, ut praessentem serenissimum N. N. ad dignitatem Hungariae Regis sublevetis? a mire az előbbi válaszol: „Et novimus et credimus eum dignum esse ac utilem Ecclesiae Dei, et ad regimen hujus regni;“ ezen előzmény főképen az 1790, 1792, 1830-ki koronázásoknál vétetett figyelembe.

Ekkor a primás a király elé lép és komoly intő szavakat intéz hozzá, emlékezteti a hitre, az Isten egyházára, figyelmébe ajánlja a birodalom üdvös kormányzását, az egyház védelmét, a szükölködők segélyzését és hogy folytonosan szeme előtt tartsa magasztos hivatalának jelentőségét, kötelmeit. Itt a király térdre borul és megcsókolja a keresztet, melyet neki a primás nyujt. A keresztet megcsókolván a király, az visszahelyeztetik az oltárra, a primás előveszi az evangeliomos könyvet, felüti és a király elé tartja, a ki kezeit rátevén, hangosan és érthetőn elmondja a következő esküformát: „Ego (itt a név emlitetik), Deo annuente futurus Rex profiteor et promitto, coram Deo et angelis ejus, deinceps legem justitiam et pacem Ecclesiae Dei, populoque Mihi subjecto, pro posse et nosse, facere et servare; salvo condigno misericordiae Dei respectu, sicut consilio Fidelium meorum melius potero invenire; Pontificibus quoque ecclesiarum Dei condignum et canonicum honorem exhibere, atque ea, quae ab Imperatoribus et Regibus Ecclesiae collata et redita sunt, inviolabiliter observare, Abbatibus, Comitibus et Vasallis meis, congruum honorem, secundum consilium Fidelium Meorum praestare. Sic Me Deus adjuvet, et haec sancta Dei Evangelia,“ Ezután a király fejét lehajtja és a primás imát mond fölötte, könyörögve a mindenhatóhoz, hogy „itt jelenlevő szolgáját, kit mi, mint általad adott elöljáróját a kereszténységnek teljes lélekből tisztelünk és királylyá választunk, vegye védelme alá, a mi által megerősödve, Ábrahám hűségével, Mózes szelidségével felruházva, felmagasztaltatva Dávid alázatossága által és Salamon bölcseségétől eltelve, mindenben nyerje ki tetszését az Istennek és el ne tántorodjék az igazság ösvényéről.“

A szolgálattevő püspököktől kisérve a király ezután az oltár mögé vonul, hogy a fölkenetésre készüljön. Két püspök által vezettetve, visszatér az oltárhoz, a hol őt a primás jobb mellén, jobb vállán és a lapoczkák közt a szentelt olajjal bekeni. A király ismét az oltár mögé lép, hol a ruhák bekapcsoltatnak. Visszatérvén az oltár mögül, a király a főudvarmester és a főkamarás segélyével felölti szent István palástját és saruit. Ezen öltönyökkel király ő felsége a trónra lép és a nagy mise kezdődik. A szent leczke felolvasása után ismét az oltár felső lépcsőjére térdel. A primás ekkor szent István meztelen kardját nyujtja neki e szavakat mondván: „Accipe gladium de altari sumptum per nostras manus licet indignas vice tamen S. S. Apostolorum consecratas, Tibi regaliter concessum nostraeque benedictionis officio in defensionem S. Ecclesiae Dei divinitus ordinatum.“ A király kezébe veszi a kardot, háromszor keresztvágást tesz a gyülés felé fordulván, és miután az ismét hüvelyébe illesztetett, a primás a királynak felköti. „Accingere — szól ekközben az egyházi férfiu — gladio tuo femur tuum, potentissime et attende, quod sancti non in gladio, sed per fidem vicerunt regna.“ Ezután a primás a jelenlevő püspökökkel[1]) együtt előveszi a koronát s az uralkodó fejére teszi: „Accipe coronam regni, quae licet ab indignis, Episcoporum tamen manibus capiti tuo imponitur in Nomine Patris et filii et spiritus sancti“ — és a jogart a király baljába tevén, igy folytatja a primás: „Accipe virgam virtutis ac veritatis, qua intelligas, te obnoxium mulcere pios, terrere reprobos.“

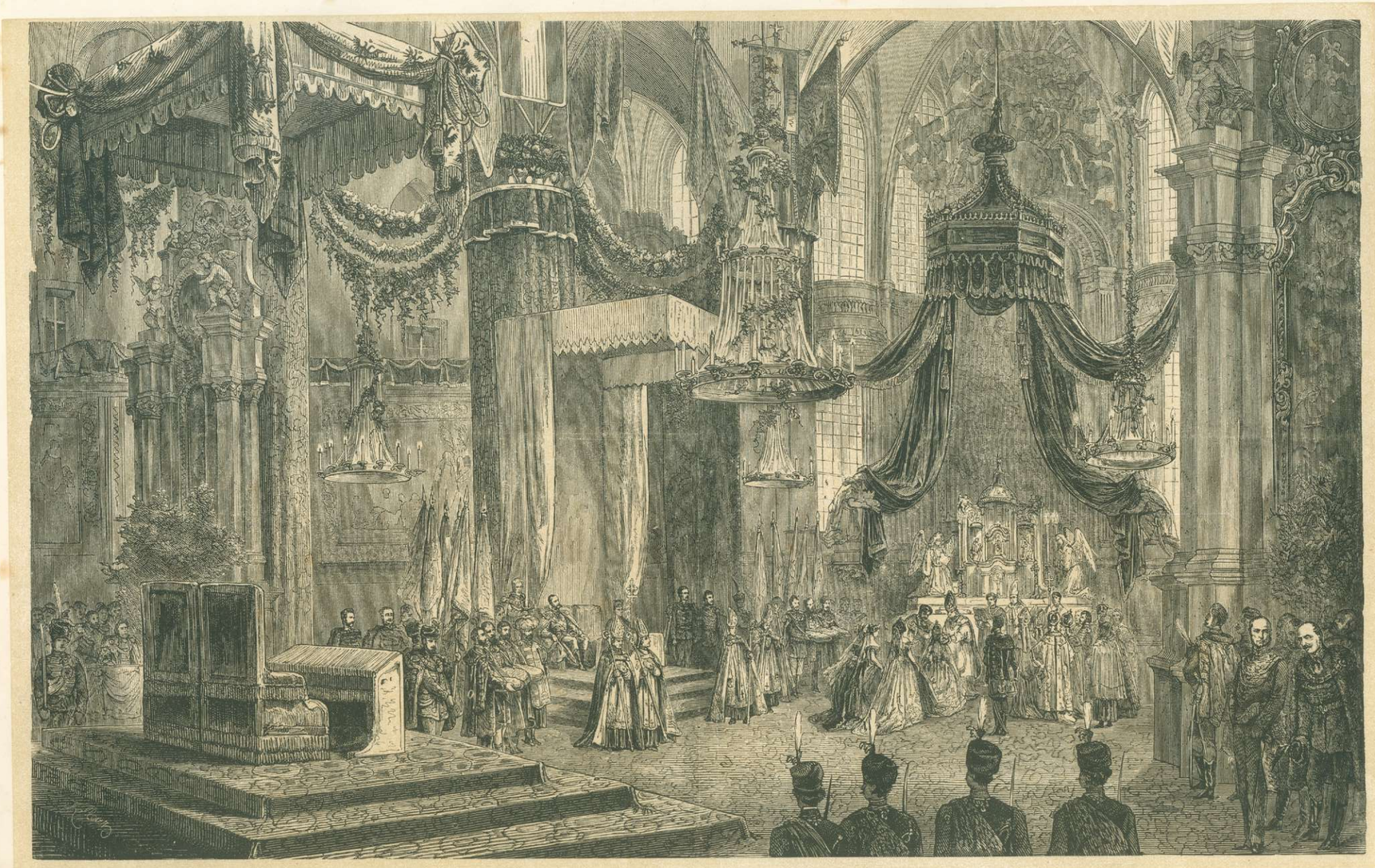
A herold, a zászlós urak, a primás, a nádor, a főudvarmester, a gárdakapitányok előremenvén ekkor lép az ujjonnan megkoronázott legelőször a trónra, mint Magyarország törvényes királya, a hol őt a primás ezen szavakkal üdvözli: Sta et retine a modo locum, quem hucusque paterna successione tenuisti, haereditario jure Tibi a Deo delegatum per auctoritatem omnipotentis Dei.“ (A finom megkülönböztetés az egyszerű, puszta utód és a törvényes trónörökös közt figyelembe veendő.). „Éljen a király!“ kiáltja háromszor a nádor, mintegy megerősítvén a nép nevében azt, a mit az egyház a primás által kinyilvánitott. „Éljen a király!“ viszonozza a gyülekezet a templomban és ekkor a templom előtti térség, a koronázási város utczái ezerszeres éljen-kiáltásoktól viszhangzanak. A harangok zugása és az ágyuk dörgése közt a papság elkezdi énekelni a „Te Deum laudamus“-t. Magyarországnak van ujra koronázott királya, a fejedelem és nép közötti szent szövetség szentesitést nyert.

Ezután a félbeszakitott nagymise a szokásos szertartások közt folytattatik. Az evangelium felolvasásakor átvétetik a királytól a jogar és az országalmája és az országnagyoknak, a kik a koronázásnál azokat elővinni szokták, átadatnak, a melyekkel a trón előtt felállnak. — A primás két szolgálattevő püspök kiséretében átnyujtja a királynak az evangéliumot, hogy azt megcsókolja. — Az áldozásnál a király az oltárhoz vezettetik és néhány aranyat tesz mint áldozati adományt egy ezüst tálczára[2]) — A szolgálattevő érsek tehát ismét átnyujtja a keresztet, hogy megcsókolja, ezután a király két püspök kiséretében a trónhoz visszatér és a nagy mise folytattatik. A praefatio után és a mise canonja kezdeténél az érsek a király fejéről leveszi a koronát és a nádor egy ezen czélra az oltár mellé előre odakészitett vánkosra teszi le. Az Ur változásánál a koronázási jelvények lefelé boritttatnak, mind a tiz zászló a földre leereszttetik, azután ismét fölemeltetik. Az áldozásnál a király két szolgálattevő püspöktől a szent áldozáshoz vezettetik, ezután visszakisértetik a trónhoz és a nádor ismét a király fejére teszi a koronát.

Ezzel végződik az egyházi ünnepély, és ezután a templomon kivül számos jelvényes szertartás vitetik véghez, melyet az ujonnan koronázott király, mintegy jelvényét az általa gyakorlandó királyi hatalomnak hajt végre. Ehhez tartozik leginkább a

1) Igy volt ez az előbbi századokban is; később csak a primás és (a többi püspökök képviselete mellett) a nádor által tétetett a korona a király fejére. Hogy a jog, a magyar királyt koronázni, legrégibb időktől fogva az esztergami érseké, mint az ország első praelátusáé (a mely kivételes esetben a legidősb főpapra és püspökre van ruházva) volt, ép ugy oklevelek, mint hagyományok által, minden kétségen kivül helyeztetett. Hogy ezen jognak alapját politikai tekinteték is képezik, azon tényből is kiviláglik, hogy, midőn II. András király korában, annak sógora Berthold, kalocsai érsek, ezen jogot magának követelte, az ezen tárgy fölött az esztergami érsekkel támadt vitát a pápa ez utóbbinak javára dönté el, és ezen elhatározást következő szavakkal indokolta közelebbről: „Quodsi potestas coronandi reges penes diversas ecclesias resideret, haeredibus Tuis grande inde dispendium oriretur, quum frequenter inter cohaeredes super obtinenda regni corona scandalum sit exortum“ etc. V. Katona hist. Eccles. Collocensis P. I. p. 240.

2) Rudolf és Mátyás király az adományt az érsek kezébe adták; I. Ferdinand 100, Mária Terezia 30, I. Ferencz 50 aranyat áldozott.

A magyar királyné koronáztatása a budai vár plébánia-templomában 1867. junius 8-án.

Természet után rajzolta Kolarz Ferencz. Metszette Paár.

közeli templomban az ünnepélyes lovaggá avatas. Ezen templomba a király a szent koronával fején s a többi jelvényekkel feldiszitve, ünnepélyes menettel, gyalog megy, az országnagyok s rendek fényes kiséretétől követve a veres, fehér és zöld posztóval födött uton, szakadatlan ágyudörgés, harangzugás, és éljen-harsogása között a köré gyülekezett népnek, a mely közé az utána lovagló kamara elnök mindenfelé arany- és ezüstérmeket szór és a posztót is a népnek hagyja martalékul. Ama másik templomba megérkezvén, a király a trónon állva, meztelen karddal, nehány névszerint előszólitott, a trón előtt térdelő nemest aranysarkantyús vitézekké avat.[1])

E helyről az ünnepélyes menet a legközelebbi nyilvános térre vonul, hol a „hivatalos esküt“ teszi le a király. A király koronázási diszöltönyben, a nagyok teljes pompában, tiz gazdagon öltözött országzászlósa és a püspökök egyházi diszöltönyeikben, drága nyergek és szerszámmal ellátott lovakra ülnek és a koronázott királyt a ezimerhordó ország heroldjának vezetése mellett szakadatlan harangzugás és diszlövések között a nyilvános téren fölállitott, háromszinü posztóval bevont emelvényhez kiséri, a melyen az, a keresztet baljában tartva, jobbját ég felé emelvén, nagy néző tömeg szemeláttára leteszi a hivatalos esküt a primás által felolvasott alakban, a melyben esküvel erősiti azt, amit már a koronázási hitlevélben, irásban megerősitett, e határozott szavakkal: „Se jura et libertates regni conservaturum, justitiam omnibus administraturum, bullam auream Andreae II. (excepta tamen Art. 31. Clausula) observaturum, fines regni, et quae ad illud pertinent, non alienaturum, imo quantum fieri potest, aucturum et extensurum, et omnia facturum, quae pro bono publico, honore et incremento Statuum et totius regni juste facere poterit“ etc. Ez az ugynevezett ünnepélyes eskü, a politicai eskü az egyházi után. A tartalom a körülmények között sok változtatáson ment át. Anjou Károly p. 1309-ben az esztergami érsek kezébe, Székes-Fehérvárott, az ez alkalomból felvett jegyzőkönyv szerint a Mária templomban oly esküt tett le, a mely legnagyobb részt a közönséges esküvel megegyez, de mégis bir némi sajátságos, az akkori kort igen jellemző tartalommal. Igy p. a király megesküdött arra, hogy nemcsak az egyház jogait, a pápát és annak követét fogja védelmezni, hanem arra is, hogy ágyasokat nem tart (Koller hist. episcop quinqueeccl. t. II.). Az esküforma először latinul olvastatott fel és azután, hogy mindenki megértse, az érsek által magyarul tolmácsoltatott. Ezen hivatalos eskü eredete azonban a történetből biztosan meg nem határozható. Pray azt visszaviszi az ország megalapittatásaig, Syrmiumi László 1450-re, a mi az emlitett Anjou Károly által tett eskü szerént (1309) világos tévedés. Az egyházi esküt különben a lengyel királyok is letették (Lenguich bizonysága szerint); a német császárok azon időben hasonló esküt tettek le, a mint általában mindenütt, a hol katholikus püspökök hajtották végre a koronázási tényt, lényegesen azonban már a Karolingiek korában jött divatba. A római szertartás szerint esküdött Albert király is és ugy látszik, hogy ugyanazon időben más eskü által lekötve nem volt. Azonban az egyházi eskü hihetőleg bizonyos ideig Magyarországban is megmaradt; csakhogy a népek mindenesetre törekedtek e mellett szabadalmaik sértetlen megtartását bullák és oklevelek által lehetőleg biztositni, mig végre ezen jogokra is, főképen azon példa után, melyet Magyarország a koronázási hitlevéllel nyujtott, lehetőleg ünnepélyes eskünek kellett letétetni.

Az egész gyülekezet általános örömrivalgása követi a hivatalos esküben letett királyi biztositást; az ünnepélyes koronázási menet ekkor ismét, valamivel gyorsabban, megindul és lóháton kiséri folytonos harangzugás között a királyt a mesterségesen készitett, az ország szinei által diszitett ugynevezett „koronázási halom“-hoz, a melyre a király egyedül felvágtat és ott szent István kardjával a világ négy tája felé négy vágást tesz, annak jeleül, hogy az épen birtokába vett királyságot minden ellenség ellen megvédi és megoltalmazza.[2]) Ujolagos diszlövések s a jelenlevők örömrivallgása hirdetik a közeleső vidéknek a már végrehajtott koronázást.

Az egész ünnepély záradékát a koronázási diszebéd képezi. A koronázási dombról a menet a várba vonul vissza, a hol a király teljes diszben, tárt ajtók mellett asztalhoz ül. Ezen ünnepély tökéletesen hasonlit ahhoz, a mely majnai Frankfurtban IV. Károly császár aranybullája szerint lőn megtartva, épen igy emlékeztet a hét német választó fejedelem szolgálattevése a magyar országnagyok szolgálattevésére. — Itt szintugy, mint ott, a koronázott fejedelmet a főudvarmester hivja meg ebédre.

A primás odanyujtja neki a törülközőt, a nádor pedig a mosdómedencét; azután az előbbi, mint királyi főkáplán, elmondja a „Benedicite“ asztali imát s megáldja az étkeket. A széket, melyen a király evés alatt helyet foglal, a főkamarás helyezi rendeltetése helyére. A király, fején a koronával az asztalfőre ül; jobb oldalán — illő távolságban a primás, a pápai nuntius, s az idegen követek, balján az ország nádora, a kalocsai érsek s. t. b. foglalnak helyet. A király oldalánál állanak: a főudvarmester s a főajtónálló. Miután mindenki leült, a főudvarmester leveszi a király fejéről a koronát, s egy arany lemezből készült föveget tesz fel neki. Az ételeket husz mágnás hordja fel a főasztalnok vezetése mellett. Itallal a fő pohárnok[3]) látja el az asztalt. A sült ökör husából egy darab a királyi asztalhoz vitetik, a többi részt az örvendő nép fogyasztja el. Két nagy hordó csapján piros és fehér bor foly; a napot, melyen az ország ismét törvényes, koronás királyt nyert, viradtig tartó népünnep, kivilágitás, zene, táncz fejezik be.

Ha a király koronáztatásakor már nős, ugy 1—2 nappal az ő koronáztatása után következik:

A királyné koronáztatása.

A király ez alkalommal királyi diszben és a császári koronával fején a menet élén megy. Előtte vitetik a birodalmi alma, egy jogar, s kard. Most következik két mágnás Magyarország aranyalmájával s jogarával, aztán a nádor, kezében a magyar koronával — utánuk a királyné. A menet a sekrestye felé vonul. Onnan a király és neje a főoltár közepére megy. Az ima előmondása után a király az oda készitett trónra ereszkedik, a királynét pedig az előkészitett helyre vezetik. Az adott jelre a király feláll, az esztergomi

1) Az aranysarkantyus vitézek — equites aurati vel aurei calcaris — Magyarországban nem képeznek külön rendet, mint sz István rendje, a mennyiben sem rendjelekkel sem rendszabályokkal nem birnak. Eredetök hihetőleg a római német császárok koronázásától és az annál szokásos lovaggá avatástól ered. Valószinüleg Robert Károly idejében történt először ezen lovaggá avatás. Az 1609-ki törvényczikkely 73 §. az egyedüli, mely ezen lovagokról emlitést teszen, s a mely meghatározza, hogy az okmány kiállitásáért 12 forintot kell a magyar kir. udvari kanczelláriának fizetni (Cziráky, Potkoniczky, Schwartner és mások ezen rendben maradékát vélik föllelhetni az arany sarkantyus rendnek.)

2) Ezen „koronázási domb-“hoz a föld minden vármegyéből, főleg történelmileg nevezetes helyekről gyüjtetik össze, mintegy azon czélból, hogy az egész ország tanuja legyen a király e fogadalmának. A lovaglást, az ezt megelőző lovaggá avatást és a hivatalos eskü letételét, hasonlóan egy királyhoz, Mária Terézia neméhez és méltóságához illő kellemmel hajtá végre; azért 1741-ki határozata igy neveztetett: Decretum I. Mariae II. Regis Hungariae etc. Schwartner ezen lovaglást az ujonnan megválasztott pápa lovaglásához a Lateránba, hasonlitja, mely hasonlat azonban, mint Virozsil megemliti, igen távolról van véve, mivel sokkal közelebb volt példa, mely szerint a magyar királyokat koronázzák, ugyanis a német császárok koronázása majnai Frankfurtban, mint azt eléggé világosan tanusitják a királyi diszebéden szokásos ünnepélyek és az országnagyok szolgálattevése (Virozsil Staatsrecht d. Kön. Ungarn. I. 324.).

3) Az ebéd tartama alatt átnyujtatik a királynak a koronázási ajándék (honorarium). Ez a törvényczikkelyekben általánosan emlittetik meg. — Igy Miksa királynak az 1563-ki: - törvényczikkely szerint: minden „portá“-tól egy forint ajánltatott a rendek által. Ugyanaz Rudolf királynak kétszerre 1576: 3 szerint. Épen ugy II-ik Mátyás királynak menyegzőjekor. 1613: 10. Ugyanaz II. Ferdinand királynak 1613; 38 és III. Ferdinandnak 1625: 9 épugy I. Lipótnak 1655: 14. Ellenben III. Károly királynak 1715: 4 Mária Theréziánsk 1741: 3. II. Lipótnak 1791: 4. I. Ferencznak 1791: 2. és V. Ferdinándnak 1820: 2. rendesen 50,000 arany mint tiszteletdij nyujtatott.

érsekhez lép s kijelenti neki a fölötti kivánatát, hogy neje megkoronáztasssék; azután a királynét a kalocsai érsek s még egy püspök a fő oltárhoz visszavezetik. Hajdan a királyné felavatása s koronázása a veszprémi püspöknek állt tisztében. Most azonban maga az esztergomi érsek keni őt fel, szentelt olajjal megkenvén annak jobb karját s meretlen hónaalját. Kevés idő mulva előlép ő felsége az oltár háta mögül; hozzá lép a veszprémi püspök s fejére teszi a királyné saját koronáját;[1]) most a nádor az esztergomi érseknek nyujtja az oltárra helyzett birodalmi koronát, mellyel az a királyné vállát erintvén visszateszi az oltárra. Majd miután a veszprémi püspök a királyné oldalától az oltárhoz távozott, a primás az oltáron fekvő jogart a felséges asszonynak jobbjába, a birodalmi almát pedig baljába adja. Azután a trónhoz vezettetik s elkezdik a „Téged Isten dicsérünk"-et, s a templom előtti taraczkok hirdetik a templomi szertartás bevégzését. A tény azzal végződik, hogy a királyné az arany ajándékát feláldozza, s elhelyezkedvén ülve marad a trónon mindaddig, mig a főpapok az Urasztalához vezetik. A királyné nem tesz le koronázási esküt, s igy az ő koronáztatása csupán egyházi szertartás.

* * *

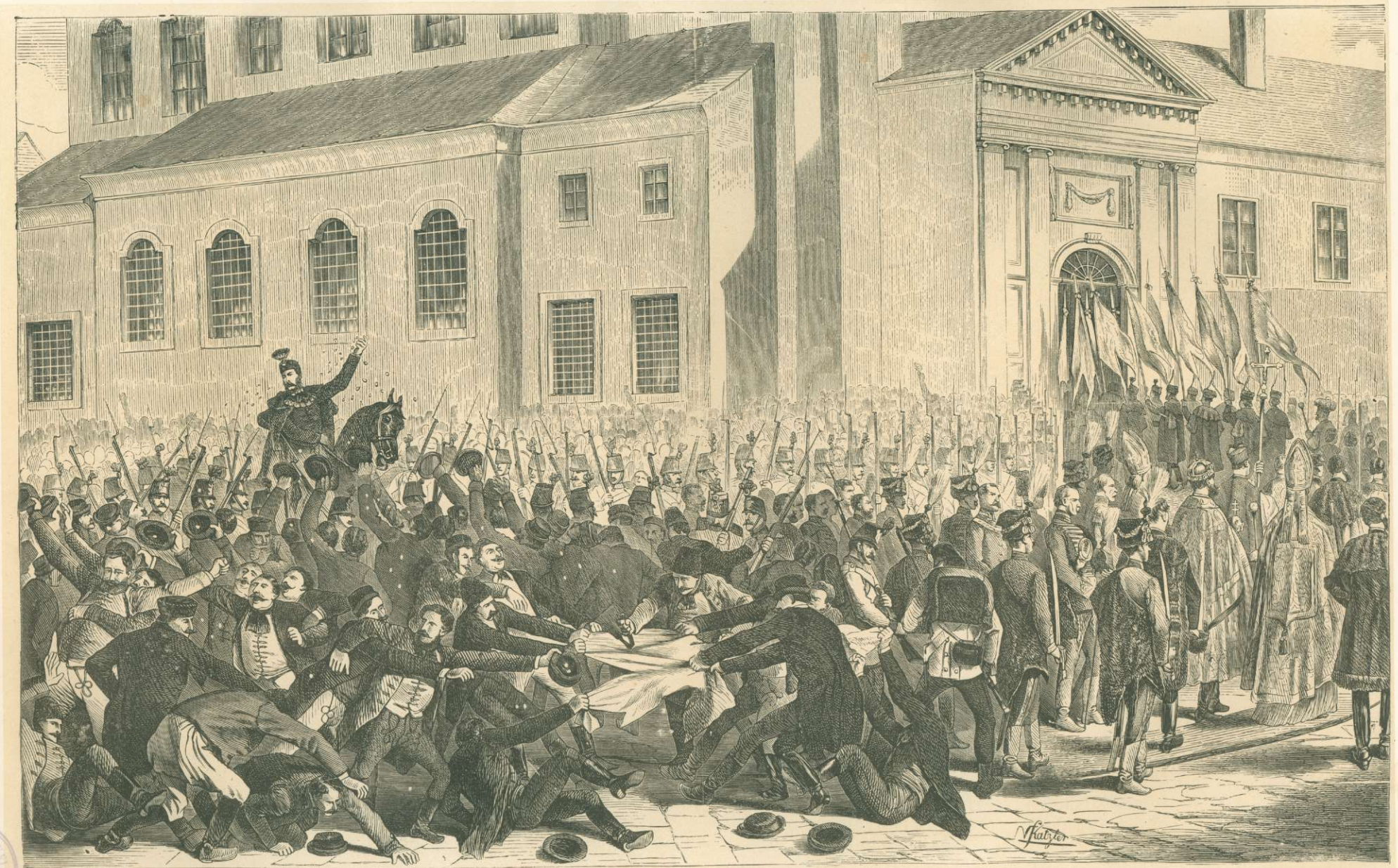
Illik-e a leirt szertartás a jelenkor szelleméhez? s szükséges e elkerülhetlenül a nemzet s a király közti szövetség, mely a leirt módon nyilatkozik? oly kérdések, melyek önkénytelenül felmerülnek, ha rágondolunk ama sajátságos szokás formákra, melyekkel a király koronáztatik, s melyek évszázadokon keresztül szentül megtartattak. Már nyolczvan év előtt az öreg Schwartner a koronázási menetet „legfényesebbnek, de egyuttal korunkhoz képest a legkülönösebb furcsaságnak" nevezé, s az eltelt nyolcz század nem járult ahhoz törekvésével, hogy azt korszerűbbé tegye. Azonban ezzel is ugy vagyunk, mint minden formalitással; a benyomás, melyet eszközölnek, szükséges voltuk és nélkülözhetlenségök nem állandó, s egyáltalán nem állapitható meg, hanem főképen annak egyéniségétől függ, a kinek részére készitve volt. A magyar nemzeti jellemben azonban a figyelmes szemlélő oly két vonást fedezhet föl, melyek a koronázási ünnepélyek szükséges voltának mégitélésénél figyelembe veendők. A kegyelet a nemzeti hagyományok minden, önmagában véve még oly jelentéktelen emléke iránt is, mely a Magyarország hajdani nagysága és fényére emlékeztet, mindenek fölött azon vonás, mely Európában mai napság csaknem példátlan. Ha Magyarország királya szent István koronájával fején, Gizella köpönyével vállán, az első magyar király kardjával kezében, a koronázási dombra ugrat, akkor a magyar nép lelke előtt elvonul ama dicső idők emléke, midőn mindazon ország, melynek zászlaja a király előtt vitetik, a magyar birodalomhoz tartozott és a magyar nemzeti lobogó a Balkán félsziget belsejéig és a büszke Adria partjáig hatolt. És midőn a király leteszi az esküt arra, hogy mindazt, mi hajdan a magyar koronához tartozott, mihelyt elfoglalja, ismét a koronához csatolja, akkor a nemzet lelke előtt azon szép álom vonul el, hogy ismét beáll azon kor, midőn a magyar király a két keresztény császár, a franczia, angol és spanyol király után leghatalmasabb volt, midőn a magyar királyok öntudatosan dicsekedhettek, miszerint közülök soha senki sem segité a pápát lóra, senki közülök a német császárt Róma elleni hadában nem segitette, midőn a tridenti zsinaton a magyar követ fitymálta a portugall király követét, midőn — még nincs száz éve — Kaunitz herczeg mint „kir. magyar követ" vett részt az aacheni békecongressuson.

A magyar nemzet azonban — és ez jellemének egy másik vonása — a legujabb időkig finom érzését megtartotta a külső formák szépsége iránt, megtartotta minden keleti néppel közös fogékonyságát a fény és pompa iránt, bizonyos költői dagályt, a melyet a közép — és nyugoti európaiaknak egyátalán mindenkor tulajdonithatunk, a mely azonban a magyar nemzet jellemétől el nem választható és megfelelő fokozatokban feltalálható az egyénekben is, a mágnástól kezdve, a ki aranyba és biborba öltözködve drága arabmének vágtat, a szegény csikósig, aki egyszerü öltözetében mokányparipája szőrén bekalandozza a végtelen pusztákat.

Egy harmadik körülmény szinte figyelembe veendő. A koronázás, legalább egyrészét tekintve, a katholika egyháztól megállapitott ünnepély és a katholikus szertartásnak főjellege, hogy az emberi természet érzéki oldalát finomul felfogván, soha el nem feledi, hogy az ész hatása a kedélyre annál mélyebb és tartósabb, minél hatalmasabban támogattatik az érzéki szervek ingerlése által. A későbbi időben mindenesetre az ünnepély tisztán katholikus jellege nem volt többé kizárólagos; más tisztán, világi szertartás és más, inkább világi eskü is csatoltatott hozzá; az ugynevezett hivatalos eskü legalább oly elkülönzötten, mint a hogy az ma letétetik, talán azon időből származik, midőn a protestantismus Magyarországban hatalmas gyökeret vert, ellenben azon pompával szemközt, a melyet az egyházi ünnepély kifejt, ezen tekintetben a világi sem maradhatott el, hacsak a tömeg előtt mintegy értéktelen függelék nem akart feltünni, a minek épen nem volt szabad megtörténni.

Igy keletkezett ama fényövezett, pompás koronázási ünnepély, a melynek tanui ma is vagyunk. Talán nem egészen illik az mai korunk száraz komolyságához, hanem mindenesetre illik a nemzetnek költészettől áthatott jelleméhez, a mely által az végrehajtatik. Minden részleteivel nem szükséges ugyan, és a jövő mindenesetre egyszerűbbé teendi. Az ugynevezett „patriarchalis állapotok" végre Magyarországban is mindinkább enyésznek; a gyakorlati élet mind inkább terjed ezen áldott országban, azonban habár a koronázás idővel minden költészetétől meg is fosztatik, mindazáltal ezen intézmény politikai szempontból lényegesebb, semhogy egykoron megszüntethető leendne; a koronázási hitlevéllel együtt oly kitünő védelmül szolgál szintugy a király jogainak, mint a nemzetének, hogy az fönn fog maradni, mig csak Magyarorszag alkotmányos ország lesz. Majd az absolutismus, majd a forradalom által megszakittatva, mindig ujból helyre állitatott, és hosszabb vagy rövidebb harcz után, mely mind két részre nézve kimeritő volt, végre elismerték, hogy rájok nézve nincs más üdvösség mint a törvény — és egyezményszerü viszony helyre állitásában, mert ezen közös alapban gyökerezik föloldhatlanul egymással kapcsolatban, egymást védve és fenntartva, Magyarország és királyának törvényes joga.

1) Régibb időben, ugy látszik, hogy a királyné megkoronáztatott sz. István király koronájával. Anna, I. Ferdinand neje volt első, ki csupán házi koronájával koronáztatott meg, mig Máriának, Miksa nejének először tétetett vállára a korona. Önnállóu uralkodó királynők, mint Mária Therezia épugy koronáztatott meg, mint a király és hivatalosan sem volt neve regina, de rex.

Deutsch testvérek műintézetéből Pesten.

Minden módon történő többszörösítés törvényesen fenntartatott.

A koronázási érmek kiszórása a helyőrségi templomba menet alkalmával.

Természet után rajzolta Katzler Vincze. Metszette Klanner.

A 1867-ik évi koronázás.

I.

A kiegyezkedés.

A kisérlet, mely 1861-ben Magyarország s a birodalom közt fenforgó kérdések elintézésére történt, siker nélkül maradt, és létrejött Magyarországban az ugynevezett második provisorium. A politikai tevékenység rövid mozzanatát követé a szenvedőlegesség, de oly szenvedőlegesség, a mely magát igazolni törekedett és a melynek fővágya volt, hogy helyét a hasznos tevékenységnek engedje át; — a nemzet rövid alkotmányszerű működését rögtöni zsibbadtság követte, de a mely teljes ellentéte volt annak, a mely az előbbi években uralkodott. Az alkotmányos élet ugyan fennakadt, de a nemzeti élet tovább is lüktetett. Több, a nemzet műveltségét előmozditó intézet szintugy a kormány, mint a nemzet részéről segélyeztetett, az ország kormányzása nem volt megfosztva nemzeti szinezetétől annyira,mint a zsibbadtság előbbi korszakában. Ily körülmények közt a politikai életnek ujra föl kelle ébrednie, ha mindjárt a politikai külviszonyok nem is működtek volna közre. Még korántsem volt nappal, de éjjel sem volt, a regg szürkülni kezdett.

A napnak, mely rövid idő mulva melegét volt terjesztendő, sugara az azóta annyira emlegetett hires husvéti czikk volt, mely 1865 april 16-án a „Pesti Napló"-ban jelent meg. Itt ujolag kimondatott, hogy a magyarok alkotmányukra nézve csak a királylyal és nem a birodalmi gyüléssel egyezkedhetnek s akarnak egyezkedni; — de ez ugy volt előadva, hogy a kiegyezkedés el nem maradhatott, ha ama czikkben foglalt intés figyelembe vétetik. — Ha valamely viszályban a jog és hatalom állnak egymással szemben, csak akkor jöhet köztök egyesség létre, ha alanyi álláspontjukat föladják és a kölcsönös kötelmeket elismerik. A magyarok részéről ez igértetett. A megfelelő válasz nemsokára bekövetkezett, a mennyiben Ő Felsége 1865 april 30-án Ő cs. k. Fenségének, Vilmos főherczegnek kiséretében Pozsonyban a futtatáson megjelent, és szintugy az aristokraczia — mint a többi lakosság részéről oly lelkesedéssel fogadtatott, a melyből nyilvánosan kitünt, hogy az uralkodót megillető hódolattal egybe van kötve a sejtés, miszerint a kiegyezkedés megkezdődött.

A kezdet szintugy elméletileg, mint tényleg meg. A „husvéti czikk" mellett megemlitendő az ugyanazon időben a „Debatte"-ban megjelent javaslat, a mely szerint a „közös ügyek" ugy voltak meghatározva és azok kezelése olykép rendezve, hogy azáltal Magyarországnak sem alkotmánya, sem önállósága semmitsem szenved. Másrészről járult a pozsonyi rövid látogatáshoz Ő Felségének nagyobb jelentőségű megérkezte Pesten. — Junius 4-én Ő Felsége a magyar országos gazdászati egylet követségét fogadta, a mely legmagasabb urunkat fölkéré, hogy az ezen egylet által Pesten rendezendő kiállitást meglátogassa, és Ő Felsége 6-án, ezen meghivásnak engedve, Pestre érkezett és itt tartózkodott 9-ig. A fogadás, melyben a fejedelem részesült, a legforróbb köszönet nyilvánulása volt a fejedelem bizalmáért, a melynek a kiegyezkedést, tehát az alkotmány helyreállitását kelle előidéznie.

Ő Felsége látogatása valóban a fejedelmi bizalom nyilvánulása volt, és ennek bizonyitékai bekövetkeztek, midőn Ő Felsége elutazása után köztudomásu lőn, hogy a katonai törvényszékek meg lőnek szüntetve és a m. k. helytartótanács Budán teljes működési körébe fog lépni. Ezután majd mindennap uj bizonyitékok mutatták, hogy teljes átalakulás fog bekövetkezni, hogy az ország uj politikai korszakba fog átmenni, hogy most az 1848-ban kivivott alkotmányt teljes biztosságban fogja élvezni. — Bécsben a kormány átalakulása egyenlő értékű volt a lelépéssel a jogeljátszás teréről, és mig egyrészt a kiegyezkedés akadályai elhárittattak, más részről eszközök gyüjtettek az átmenetre, melyek az 1848-ki törvények és az ezen törvényeknek megfelelő nemzeti felelős kormány helyreállitását eszközöljék. Majláth György mint udvari kanczellár Zichy Hermann gróf helyét foglalta el, Pálffy Móricz gróf helytartói méltóságától fölmentetett és helyette Sennyei Pál neveztetett ki tárnokmesterré és Budán a helytartótanács elnökévé, — szeptember 1-jén a hazai törvények értelmében összehivatott az erdélyi országgyülés ad hoc, és szeptember 17-én a magyar országgyülés. A hivatalaiktól eltávolitott férfiakkal oly rendszer szüntettetett meg, a mely az államot a természetének meg nem felelő módon akarta szervezni; — az ujonnan alkalmazott férfiaknak az alkotmány helyreállitását kelle eszközölni, a mely csak akkor volt biztosan életbe léptethető, ha az az állam szükségleteivel összhangzatba hozatik. A módszert, miként érhető az el, az előbb emlitett, 1865 tavaszán a „Debatte"-ban megjelent czikk tárgyalja, a melyben a közösügyi munkálatok kezelése előre ki volt jelölve.

Magyarország közvéleménye, nehány árnyalatot kivéve, a sikeres átalakulás kezdete utáni törekvésben megegyező és egyértelmű volt. A szenvedőlegességnek nem volt értelme, mihelyt a sikeres működésre az intés megadatott, — a vágy, a birodalom hatal-

mát az által biztositni és öregbitni, hogy annak hatalmas része, Magyarország, dermedtségéből fölelevenittetnék — a magyar nemzet vágya, hogy résztvehessen a népek életerős működésében, hogy az ország erejét és kincseit értékesithesse, a mi csak akkor volt lehető, ha Magyarország alkotmányát ujolag élvezhette volna, — a nemzet óhaja szellemi erejét kifejteni, a mi az állam- és municipalis élet tényezői nélkül nem gondolható, végre a magyarok nagy kegyelete az alkotmányos uton létrejött törvényeik iránt, — mindez a kiegyezkedéshez vezetett, és ez csak akkor lehetséges, ha elfogadjuk azon programmot, mely megadja a birodalomnak, a mi a birodalomé, hogy annál biztosabban megnyerhető legyen az, a mi az országé. — E programm, mint tudva volt, egy férfiuban vala megtestesitve, aki hazafiui törekvésektől volt lelkesitve, hogy megtartsa, biztositsa és öregbitse, a mi az országé — és egy nagy államférfiu éles tekintetével a birodalomnak nemcsak azt adta meg, mi a birodalomé, hanem hazájának a birodalom ügyeire is oly befolyást biztositott, melyet azelőtt sohasem gyakorolt. Ezen programm s annak személyesitője, Deák Ferencz, mint valamely szerencsés gondolat uralkodott a nemzeten. Minden választó követelte, hogy jelöltjei Deák politikai programmját fogadják el, és a jelöltek mind teljesiték ezen kivánságot többé vagy kevésbé, mert sub hoc signo vinces!

Hogy a birodalmi gyülés, a mely eredetére nézve az egész birodalomra érvényes volt, ne akadályozza a kiegyezkedést, szeptember 20-án elnapoltatott. És miután ezen átok eltávolittatott, a magyarok annál készebbek voltak az átalakitásra és azon jelöltek, akik választóik előtt a kiegyezkedés szükségességét tették beszédjök tárgyává és Deák zászlója alá esküdtek, legszivesebben fogadtattak. Ily reményteljes kilátások közt hivatott egybe az országgyülés 1865-ik évi deczember 10-ére.

Az ily módon létrejött országgyülést, mely hivatva volt a kiegyezkedést létrehozni, Ő Felsége Budán a királyi várpalotában mondott trónbeszéde által nyitotta meg, mely élénk viszhangja volt Magyarország közvéleményének és kijelölte az országgyülési tárgyalások menetét. Ő Felsége ebben közös kiindulási pontul az államjogi kérdések megoldására a pragmatica sanctiót vette, — hangsulyozta a magyar korona sérthetlenségét és az erdélyi s horvát országgyülés hivatását, — kivánta a közösügyek közös tárgyalását és mint ennek következményét az 1848. törvények átdolgozását, — megigérte a koronázási eskü letételét a megegyezőleg még el nem készitett, és a későbbi utókor részére állandón megalapitott magyar alkotmányra, — megemlékezett egyszersmind az egyes királyságok és tartományok alkotmányos jogairól, — ajánlá az országgyülésnek : a lehető leggyorsabb elintézését a közösügyeknek és beszédét a következő fenséges szavakkal zárta be : „Az isteni gondviselés nagy és terhes feladatokat tüzött elénk, — nem kevésbé komolyakat s tekintettel az alkotmányos életnek birodalmunk nagy részében beállott fenakadására, sulyos felelősséggel terhelteket az országnak. Mindamellett nem megoldhatlanok azok, ha az ország, uralkodójával egyesülve, ősei hagyományát követvén, önmegtagadással és áldozatkészséggel fog azokhoz.“ A lelkesedés, melylyel azt az egybegyült főrendek és képviselők fogadták, előlegesen és közvetlenül legnagyobb bizonyiték volt arra nézve, mennyire szivéhez szóllott a nemzetnek.

A trónbeszéd és a mi ama napokon történt, mindinkább megszilárditák a bizalom kötelékeit a fejedelem és nép között; ama deczemberi napok a bizalom csiráját, melyet Ő Felsége nyári látogatása termékeny földbe tett le, kifejlésre képes bimbóvá növelék. — Deczember 17-én fogadta Ő Felsége mind a két házat, átvette Ő Felségének, a császárnénak tett hódolati üdvözletet és megigérte, miszerént vele fog visszatérni, „hogy szemtanui lehessünk az ország boldogitására irányzott törekvéseim létesülésének.“ És midőn Ő Felsége deczember 20-án Magyarország fővárosából eltávozott, elmondhatta az akkori udvari kanczellárhoz, Majláthhoz intézett legmagasabb kéziratában : „Bizalommal eltelve jöttem és nagyobb bizalommal s azon reményben, hogy nem sokára vissza fogok térni, távozom.“

A bizalomhoz csatlakoztak a kölcsönös megtiszteltetés leggyengédebb kötelékei. — Január 8-án 1866-ban fogadta Ő Felsége Bécsben a magyar országgyülés küldöttségét, melynek eredetileg azon feladata volt, hogy átadja a Felséges asszonynak a nemzet kivánalmait születésnapjára. Ekkor Ő Felsége kétszeresen lelkesité Magyarországot mind a beszéd tartalma, mind pedig a tiszta magyar kiejtéssel előadott szavak alakja által, a melyben a császárné kinyilvánitá, hogy Magyarország java, mióta őt a gondviselés gyöngéd és szintugy feloldhatlan kötelékek által ezen országhoz csatolta, mindig tárgyát képező legélénkebb részvétének. A Felséges asszony ezen szavait azon igérettel végezte be, miszerint nem sokára Magyarországba jő és ezen februarius 1-sején teljesedésbe ment. Ő Felségeik ittlétének napjai a bizalom kötelékeit mindinkáb szorosabbra füzték, mely magában biztos sikert eredményezett.

Az országgyülés megkezdé munkálatait saját megalkotására, pártokká alakult a főlirat készitésénél, megerősité a kiegyezkedés iránt táplált reményeket, a mennyiben a Deák-párt a szám és a tehetségek külső és benső tulsulyával nagy többségét kitünteté, s a mennyiben a 67-es bizottság 15-ös albizottmánya munkálatát a közösügyi javaslat kidolgozására nézve elvégezte. A csaták mennyköve meggátolta ezen tevékenységet; ellenben bármint alakultak az 1866-ik évi hadjárat végeztével a viszonyok, a magyar nemzet ezáltal sem elbizakodottá, sem kislelkűvé nem lőn. A Deák által vezényelt közvélemény nem kivánt több jogot az országnak, mint azelőtt, és nem kevésbé kész vala megadni a birodalomnak azt, a mi a birodalomé, mint azelőtt.

A királyi leirat, a mely az országgyülésnek november 19-én történt ujbóli megnyitásakor olvastatott fel, növelte a kiegyezkedés iránti hajlamot, a mennyiben megigérte, hogy a magyar felelős ministerium azonnal kineveztetik, mihelyt a közösügyekre nézve csak elvileg is létre jő a kiegyezkedés. És ezen, a kir. leirat által tett engedménynek az lőn a következménye, hogy deczember első nehány hetében — habár heves, az ellenzék által előidézett viták után, Deák inditványa elfogadtatott és elhatároztatott, hogy a közösügyi munkálatokkal megbizott bizottmányok folytassák munkájukat.

Csak miután világosan meghatároztatott, mely ügyekben tartozik Magyarország Ő Felsége többi, nem magyar tartományaival közösen intézkedni és határozni, élvezheti függetlenségét és önállóságát és csak az önálló és független, alkotmányának élvezetébe viszszahelyzett Magyarország koronázhatja meg királyát. — Igy Deák inditványának elfogadása által az átalakulás sikeres kifejlődésnek nézett eléje, mert a bizottmányok közösügyi munkálatainak folytatását és bevégzését 1867 februárius 17-én a magyar kir. felelős miniszterium kineveztetése követte. Márczius 31-én elfogadta a 67-es bizottmány munkálatát a képviselőház és nehány nappal utóbb a főrendiház. Igy egyrészt Magyarország viszonyának meghatározása által Ő Felsége többi tartományaihoz, másrészről az önállóság és függetlenség nyilvános jele által, melyet Magyarország miniszteriuma által nyert, áthágták a lépcsőt, mely a koronázáshoz vezet.

Deutsch testvérek műintézetéből Pesten.

A lovaggá avatás a budai helyőrségi templomban.

Természet után rajzolta Katzler Vincze. Metszette Paar.

Minden módon történő többszörösítés törvényesen fenntartatott.

II.

Az országgyülés készületei a koronázásra.

Az országgyülés további munkálatai már többé vagy kevésbé a koronázásra vonatkoztak. A husvéti ünnepek alkalmával történt elnapoltatás előtt, és pedig 1867-ki april 8-án letették a ház asztalára határozati javaslataikat a horvát kérdésre nézve Deák és Ghyczy Kálmán. Deák javaslatának, a mely april 9-én az alsóháztól s a rá következő napon a felsőháztól is elfogadtatott, az volt czélja, hogy Horvát-, Tótország és Dalmatia országgyülései arra ösztönöztessenek, miszerint mindegyik saját belátása szerint választott arányos számu képviselőt küldjön a pesti országgyülésre. Ezen, a koronázás történetével oly szoros kapcsolatban levő okmány igy hangzik:

A magyar országgyülés fontolóra vette országos küldöttségének a horváth, tót és dalmát országgyülés küldöttségével folytatott egyezkedési értekezésekről szóló jelentését; s fontolóra vette az ezen jelentéshez csatolt nyilatkozatoknak, s mindkét részről felhozott érveknek tartalmát. E megfontolásnak következtében szükségesnek tartja a magyar országgyülés következőket kijelenteni:

Miután azon közjogi alapelve, hogy Horváth-, Dalmát és Tótországok a magyar koronához tartoznak, az emlitett országok gyülése által is elismertetett, a magyar országgyülés ezt mint közös megállapodást kivánja tekinteni.

E közösen elismert alapelvnek folytán szükséges:

1. Hogy Magyarország királya, a ki egyszersmind Horváth-, Dalmát- és Tótországoknak is királya, ugyanazon egy koronával, ugyanazon időben és ugyanazon koronázási tény által egyszerre s együtt koronáztassék mindezen országok királyává, a koronázási hitlevél ugyanazon egy legyen, s abban nemcsak a magyar korona összes országainak közös alkotmánya, hanem mind Magyarországnak, mind Dalmát-, Horvát- és Tótországoknak törvényes jogai is teljesen biztositassanak és fenntartassanak.

E koronázási hitlevelet nem az egyes országok külön képviseletei, külön tanácskozásokban, külön megállapodás által, hanem minden országgyülés készitse el. De az Ő Felsége által is elfogadott s aláirt hitlevél azon országok részére is külön eredeti példányban adassék ki. — Szükséges továbbá:

2. Hogy mind azon esetben, midőn a magyar korona országai mások irányában egyetemesen képviselendők, az emlitett országok ezen egységhez tartozzanak.

Ugyanazért, ha a közösügyek egy részről a magyar korona országai és tartományai között delegatiók által lesznek elintézendők: — ezen társországok is a magyar korona országainak delegatiójánál legyenek képviselve, s e képviselőket, kik a delegatiónál szintugy, mint a magyarországi delegatusok, személyszerinti szavazattal birandnak, a meghatározandó arányos számban, akár velünk együtt közösen, akár maguk részéről külön választhassák meg.

Hogy tehát a már mindkét részről elfogadottnak tekinthető alapelv, t. i. a magyar korona országainak ezen összetartozása, tettleg is minélelébb életbeléphessen: a magyar országgyülés, testvéri egyetértés érzetétől vezettetve felszólitja ezennel Horvát-, Dalmát- és Tótországok gyülését: küldjön a legközelebb történendő koronázáshoz a maga részéről aránylagos számu s önbelátása szerint választandó követeket a magyar országgyülésre, a kik jogositva legyenek mind a koronázásnál, mind a velünk együtt közösen megállapitandó koronázási hitlevél elkészitésénél, mind pedig azon törvényeknek, melyek közöttünk és Ő Felsége többi országai között létező közösügyek miképeni elintézésére nézve szükségesek — végmegalkotásában, az emlitett országokat képviselni.

Minden netalán támadható aggodalomnak megelőzésére nyilvánitja ezennel a magyar országgyülés, hogy ha a horvát országgyülés felszólitásunkat elfogadja is, ebből mi ellenük semmi következtetést vonni nem akarunk, kijelentvén egyszersmind már előre azt is, hogy ámbár a magyar országgyülés azon nagy terjedelmü autonomiát, melyet a horvátországi küldöttség az általa képviselt országok részére követel, nem véli sem az emlitett országokra, sem a közös koronára nézve oly jótékonynak, mint azt a küldöttség állitotta, — tekintve mégis a testvéri egyetértés szükségét: hajlandó ahhoz a gyakorlatilag lehető legszélesb terjedelemben hozzájárulni.

Végre azon nehézségekre nézve, melyek a területre vonatkozólag felhozattak, a magyar országgyülés ragaszkodik saját küldöttségének e részben az ország jogaira nézve kifejtett nézeteihez.

Ha Horvát-, Tót- és Dalmátországok gyülése jelen testvéri felszólitásunkat elfogadja s ezáltal azon közjogi alapelv, melyet közösen elismerünk a magyar korona országainak összetartozandósága tettleg is életbe lép: biztosan remélhető, hogy a Magyar- és Horvát-, Tót- és Dalmátországok között még ki nem egyenlitett viszonyok minden részletei kölcsönös egyetértéssel s megnyugvással fognak elintéztetni.

A magyar országgyülés a maga részéről mind jelenben, mind az egyezkedés további folytatásában kész lesz mindenkor Horvát-, Dalmát és Tótországoknak megadni mindazon biztositékokat, melyeket azok történelmi és nemzeti igényeikre nézve jog és méltányosság szerint kivánhatnak.

A magyar országgyülés ezen határozatának értelmében, a horvát országgyülés egy április 12-én kelt királyi leirat által május 1-jére egybehivatott, és a következő april 23-áról keltezett királyi leirat által felszólittatott, hogy a magyar országgyülésre koronázási hitlevél megállapitása végett követséget küldjön:

Mi Első Ferencz József stb. stb. Kedvelt hiveink! Attól az atyai szándéktól vezéreltetve, hogy hű népeink méltányos óhajtásait Tőlünk kitelhetőképen betöltsük, mindenkorra feladatunknak tartottuk, kedvelt Horvát- és Tótországunk történeti jogait csorbittatlan fentartani, — számára az önállóság oly mértékét biztositani, mely nemzeti kifejlődése kivánalmainak megfelel és jogos autonomiájukat oly védelemben részesiteni, melyet összes birodalmunk érdekeivel összeférhetőnek találunk.

Ebbeli törekvésünknek a monarchia legfontosabb alaptörvénye, a pragmatica sanctio szolgált zsinórmértékeül, mely az uralkodási pálczánk alatt egyesült minden királyságok és tartományoknak nemcsak elválhatlanságát biztositja, hanem különösen is a magyar korona integritását és minden tartományainak együvé tartozandóságát a legnyomatékosabban kiemeli.

Azonban nem titkolhatjuk el magunk előtt, hogy az 1866. dec. 19-én kelt legalázatosabb feliratban kifejezett óhajtásaitok a pragmatica sanctio szellemével összhangzásba nem hozhatók; sőt hogy azok a magyar országgyüléssel Általunk — kivánságtok szerint — közlött 1861-ik 42 törvényczikkel is ellenmondásban állanak.

E czikkben a pragmatica sanctio és a magyar közjog alapszerződési határozatainak megfelelőleg, a korona és a koronázási tény, melynek lényeges mozzanatát a koronázási hitlevél kiadása képezi, Magyarországgal közösnek vala elismerve.

Hasonlóképen a horvát és tót országgyülés 1861. sept., 24. és 1866. febr. 10-iki legalázatosabb feliratában készségét fejezte ki, hogy a magyar királysággal fenálló történeti köteléket figyelembe veszi és ahhoz továbbá is ragaszkodik.

Ez ismételve tett ünnepélyes kijelentések Bennünket ama biztos várakozásra jogositnak, hogy a függő közjogi kérdéseknek a monarchia minden népei érdekében czélba vett megoldásánál kedvelt Horvát- és Tótországunk részéről semminemü nehézségekbe nem ütköztünk, és hogy ti oly követeléseket nem támasztatok, melyek a megoldást lehetetlenné tennék.

Minthogy a mi legbuzgóbb törekvésünk és elhatározott akaratunk oda irányul, hogy minden nehézséget azonnal elháritsunk, mely a törvényes állapotok bekövetkezésének és a minden részről forrón óhajtott megkoronáztatásunknak eddig utjában állott, Iránt mindenkor tanusitott hű ragaszkodástokba vetett bizalommal atyailag hivunk föl benneteket, hogy a küszöbön álló koronázási ténynél Horvát- és Tótországnak a magyar országgyülésen leendő képviseltetéséről eleve gondoskodjatok; emlitett országgyülés által a közös ügyek és azok kezelésére nézve, a magyar koronám országainak közjogi állásáról egyességileg hozott határozathoz részetekről is törvényes módon hozzájáruljatok és ezáltal minden fenforgó különbségeknek kölcsönös egyetértéssel eszközlendő gyökeres elháritására utat egyengessetek.

Bebizonyitott hűségteknek ez ujabb jelét annyival inkább jogositva vagyunk tőletek elvárni, minthogy a most együttlevő magyar országgyülés idecsatolt határozatának erejénél fogva, melyet veletek érett megfontolás végett közlünk, a fenforgó viszonyok helyes méltatásával és testvéri előzékenységgel néktek mindazokat a biztositékokat fölajánlotta, melyeket autonomiátok és nemzeti kifejlődéstek végett igénybe venni a történelmi jog megenged.

Mivel egyébiránt a magyar országgyülés a koronázási hitlevél megállapitásához legközelebb hozzáfog, a legkegyelmesebben föl kell hivnunk benneteket, hogy erre vonatkozó tanácskozásaitokat oly módon siettessétek, hogy küldendő követeitek legkésőbb május 15-kéig Pestre érkezzenek, hogy az illető munkálatokban részt vehessenek.

Maradván cs. kir. kegyelmünkkel és hajlandóságunkkal.

Kelt birodalmi fő- és székvárosunkban Bécsben, april 23. 1867. Ferencz József, s. k., báró Kussevich Emil, s. k. Legfelsőbb rendeletre: Dr. Buzimi Jellachich Ede, s. k.

Ellenben a horvát országgyülés legkevésbé sem felelt meg a követelményeknek és május 25-én a következő kir. leirat által feloszlattatott:

Mi Első Ferencz József stb. stb. Kedvelt hiveim! Ez évi april 23-án kelt királyi leiratunkban hű ragaszkodástok iránti bizalommal felszólitottunk benneteket, hogy a küszöbön álló koronázás alkalmával Horvát- és Tótország képviseltetéséről a magyar országgyülésen gondoskodjatok; a nevezett országgyüléssel megállapitott határozathoz a magyar korona országainak államjogi állására nézve a közösügyek tárgyaban a magatok részéről is törvényes módon hozzájáruljatok s ezáltal a fenforgó viszályok elháritásához az utat egyengessétek.

Tettük ezt oly szándékkal, hogy a törvényes állapotok helyreállitását s a magyar korona összes népeinek testvéri egyetértését a legrövidebb uton előmozditsuk; egyszersmind közöltük veletek a magyar országgyülés határozatát, melyben az benneteket testvériesen felszólit, hogy kizárólag a fenntebbi czélra a magyar országgyülésre teljhatalmazottakat küldjetek; nemkülönben arról biztosit vala benneteket, hogy az általatok kivánt autonomiát a lehető legszélesebb értelemben megadja és a koronázási hitlevélbe a magyar koronának nem csupán közös államjogát, hanem a Dalmát-, Horvát- és Tótkirályságok törvényes jogait is beiktatni szándékozik.

Ugyancsak tudomástokra juttatta azt is, hogy a magyar koronámmal közös delegatióba választandó tagokat vagy a magyar országgyüléssel közösen, vagy saját tartománygyülétek által megválaszszátok.

Továbbá elismeré számotokra azon jogot, hogy követeiteket ne a 48-ki törvények határozatai szerint, hanem az általatok meghatározandó módon küldjétek el; a mennyiben egyszersmind kijelenté, hogy ezen javaslatok netaláni elfogadásából semminemű következtetést sem akar vonni a még fennforgó kérdések végérvényes eldöntésére.

Ennélfogva azt hittük, hogy teljes biztossággal nézhetünk ez iránti tanácskozásaitok eredménye elé, s a tökéletesen kielégitő kiegyenlités leglényegesb akadályait elenyésztetteknek tartottuk.

Azonban a horvát országgyülés többsége által határozattá emelt fölirat atyai szándékainkkal minden pontjában ellenkezett.

Atyai szivünknek őszinte óhajtása lett volna ugyan, megkoronáztatásunk alkalmával a horvát s tót királyságok országgyülését is képviseltetve látni; miután azonban a horvát országgyülés többsége részéről oly követelések érvényesittettek, eldöntő modorban, melyek részint egészen, részint az idő rövidsége miatt teljesithetlenek lévén, minden alkotmányszerü egyezkedést egyenesen lehetetlenné tenni szándékoztak, s miután királyi akaratunk, a minden részről óhajtott koronázást tovább nem késleltetni, — kényszeritve látjuk Magunkat, a horvát-tót országgyülést, — melynek további tevékenységétől a jelenlegi többség befolyása alatt semmi üdvös sikert nem várhatunk, — ezennel feloszlatni.

Mindazáltal nem akarunk lemondani azon reményről, hogy kedvelt horvát s tót királyságaink hű lakossága atyai szándékainkat kellően méltányolva s helyesen felfogva, a kiegyezés müvét saját jól megfontolt érdekében teljes erejéből előmozditandja, s loyalis közreműködése által a törvényes állapotok előidézését lehetségessé teendi.

Midőn ennélfogva fenntartjuk Magunknak, a horvát s tót királyságok képviseletét legközelebb ismét összehivni, — s az 1867. apr. 11-ről kelt királyi leiratunkkal Zágráb szabad kir. városunkba egybehivott országgyülést ezennel feloszlatottnak nyilvánitjuk, egyébiránt királyi kegyelmünkkel hozzátok hajlandók maradunk.

Kelt birodalmi fő és székvárosunkban, Bécsben, május 25-én 1867. Ferencz József s. k. Báró Kussevich Emil s. k. táborszernagy. Legfelsőbb rendeletre: Dr. Buzimi Jellachich Ede s. k.

A magyar országgyülés annál inkább törekedett elháritani a végső akadályokat, melyek a kiegyezkedés utjában álltak, a melyeknek elháritása tehát a koronázás előkészületeihez tartozott. A királynak meg kelle esküdnie, hogy az ország törvényeit megtartja, mindamellet ezek nehány határzatot tartalmaztak, melyek a felségi jogokat szük körre szoritják, az alkotmányos tényezők egyensulyát megzavarják és alkalmasak arra, hogy a törvényhozó testületnek a nemzet s a trón közötti béke hátrányára nagy tulsulyt biztositnak. Ezen és más körülmények szükségessé tették az 1848-ki törvények átdolgozását, ezen czélból a miniszterelnök, Andrássy Gyula gróf az alsóház május 17-ki ülésében több törvényjavaslatot terjesztett elő, ezek közt egyet, a mely a közösügyi munkálatot kivánta törvénybe iktattatni. E törvényjavaslatok a következők:

1. Törvényczikk a magyar korona országai és az Ő Felsége uralkodása alatt álló többi országok közt fennforgó közös érdekü viszonyokról s ezek elintézésének módjáról.

Ő császári s Apostoli királyi Felsége, miután többi országait és tartományait alkotmányos jogokkal ruházta föl, legmagasb trónbeszédében, melylyel a jelen országgyülést megnyitni méltóztatott, felszólitá az országgyülést: hogy a pragmatica sanctionak, mint kölcsönösen elismert jogalapnak elveiből kiindulva, gondoskodnék oly módokról, melyeknél fogva mind Magyarország és társországainak a pragmatica sanctio által is biztositott közjogi és belkormányzati önállósága, mind a birodalom biztosságának és együttmaradásának föltételei sértetlenül megóvassanak, egyszersmind pedig a fenntérintett közös ügyek alkotmányos elintézésénél egyrészről a magyar korona országai, másrészről Ő Felsége többi országai és tartományai alkotmányos befolyása biztosittassék.

Őszinte örömmel üdvözölte az országgyülés Ő cs. s Apostoli kir. Felségének ezen legmagasabb elhatározását, mely szerint az alkotmányos kormányzat rendszerét az egész birodalomban megállapitani óhajtván, ezáltal trónjának fényét s a birodalom erejét s hatalmát mindannyi népeinek a közügyek iránti érdekeltségére mint természetszerü, s ennélfogva legszilárdabb alapra kivánta fektetni.

Ez okból Magyarország és képviselői nem mulaszthaták el gondoskodni oly módokról, a melyek lehetővé tegyék, hogy azon alepszerződés, a mely 1723. évi I. és II. t. czikkek értelmében együttes és elválaszthatlan birtoklását, másrészről pedig, Magyarországnak önálló törvényhozási és kormányzati függetlenségét biztositotta, lényegében jövőre is sértetlenül fenntartassék.

Ennélfogva szükségessé válván, hogy a birodalom két fele közti közös viszonyok pontosan és határozottan kijelöl tessenek s hogy a két egymástól független alkotmányos képviselet közti érintkezés módja eme közös viszonyok elintézése körül szabatosan megállapittassék: az országgyülés erre vonatkozólag a következőkben állapodott meg.

(Következik a közös ügyi munkálat 69 pontja.)

Törvényjavaslat az 1847/8 III. törvényczikk azon intézkedéseinek, melyek az nádor mint királyi helytartó jogkörére vonatkoznak, modositásáról.

I. Miután Ő cs. s Apostoli királyi Felsége a végrehajtó hatalmat a törvények és az alkotmány alapján a magyar ministerium által személyesen gyakorolja, az 1847/8. III-dik t. cz. pedig Ő. cs, s apostoli királyi Felsége távollétében a végrehajtó hatalmat egyenesen az akkori nádorra mint királyi helytartóra boldog emlékezetü István Főherczegre ruházta: az 1847/8 III.t. czikknek az akkori nádor, mint királyi helytartó jogkörére vonatkozó 2.,3., 9., 17. 19., 24., és 38. §§-ainak intézkedési érvényen kivül helyeztetnek.

II. Mindaddig, mig a nádori méltóság hatásköre, a felelős kormányzat elveivel megegyezőleg, törvény által szabályozva nem lesz, a nádor, választás elhalasztatik.

III. Törvényjavaslat a ministerium alakitására vonatkozó 1847/8. III-dik t. cz. 12. §-ának módositásáról.

Az 1847/8-ik III.t. cz. 12. §-sa, mely a m. felelős miniszterium alakulásának módjáról rendelkezik, következőleg módosittatik:

A miniszterelnök előterjesztésére annak minisztertársait Ő Felsége nevezi ki.

IV. Törvényjavaslat az 1847/8. évi IV-ik t. cz. 6. §-sának módositásáról.

Az 1847/8. évi IV. t. cz. 6. §-sa következőkép módositatik.

Minthogy az évi költségvetésnek országgyülésileg történendő megállapitása mindig csak egy évre terjed, s ujabb megállapitás s megajánlás nélkül adót kivetni s behajtani nem lehet, — oly esetben, midőn Ő Felsége az országgyülést bármi okból előbb feloszlatja, vagy annak ülését előbb elnapolja vagy berekeszti, mint a befejezett számadások, beadások és a jövő évi költségvetésnek előterjesztése a miniszterium által teljesittetett, s az országgyülésen e tárgyak iránt határozat hozathatott volna: az országgyülés még azon év folytán, és pedig oly időben összehivandó, hogy mind a befejezett számadások mind a jövő évi költségvetés az évnek végeig országgyülésileg tárgyaltathassanak.

V. Határozati javaslat az 1847/8 ki V. t. czikk 5-ik §-sának azon rendelete ideiglenes felfüggesztése iránt, mely a csajkások kerülete és a bánsági végvidék képviseletére vonatkozik.

Addig, mig a határőrvidéken fenálló katonai szervezet törvényes intézkedés által meg nem változtattatik, az 1847/8-ki V-ik t. cz. 5-ik §-ának a csajkások kerülete és a bánsági végvidékre vonatkozó intézkedése ideiglenesen felfüggesztetik.

VI. Törvényjavaslat a nemzetőrségről szóló 1847/8 t.cz. felfüggesztéséről:

Addig is, mig a törvényhozás a védelmi rendszer átalakitása és megállapitása iránt határozand, a nemzetőrségről szóló 1847/8 XXII-ik t. cz. felfüggesztetik.

Mielőtt ezen törvény — illetőleg határzati javaslat elfogadtatott volna, gróf Andrássy Gyula miniszterelnök az alsóház május 25-én tartott rendes ülésében felemlité, hogy a koronázás közelit, s igy a háznak azon küldöttség megválasztásáról ideje

Deutsch testvérek müintézetéből Pesten.

[¹Minden módon történő többszörösítés törvényesen fenntartatott.

Az eskületétel a pesti plébánia-téren junius 8. 1867.

Természet után rajzolta Kollarz Ferencz. Metszette Schmidl.

gondoskodni, mely ősi szokás szerint a koronázási hitlevél tartalmát megállapitsa; s mely küldöttségbe a felsőház is küld tagokat. Az alsóház elhatározá, hogy a ministerelnök által felemlitett országos küldöttséget a legközelebbi hétfőn, (május 27-én) ülésében megválasztandja. A következő napokat mindkét ház üléseiben a már emlitett javaslat vette igénybe. Az országos küldöttséghez járulandó tagokat, nevezetesen: a primást, báró Sennyey Pált, gróf Majláth Antalt, Szögyényi Lászlót, Masierevics érseket, gróf Mikes Jánost, gróf Pálffy Józsefet, Saguna érseket, Tomcsányi Józsefet, báró Apor Lászlót, báró Prónay Gábort, és ifju gróf Ráday Gedeont a főrendiház május 27-én tartott ülésében megválasztotta; ugyanazon napon az alsóház részéről a nevezett küldöttségbe Bónis Sámuel, Deák Ferencz, báró Podmaniczky Frigyes, Nyáry Pál, Tisza Kálmán, Ghyczy Kálmán, Somsich Pál, Csengery Antal, báró Kemény István, Trifunácz Pál, Bezerédy László, Joannovics György, Szabó Imre, Trauschenfels Emil, Vadnay Lajos, Zsedényi Eduárd, gróf Apponyi György, Dózsa Elek., Szász Károly, Bartal György, Hosszu József, Bittó István, Just József és Pulszky Ferencz választattak be.

Az alsóház május 31-én tartott ülésében Joannovics György az országos küldöttség nevében következő jelentést olvasott fel:

Midőn a koronázási hitlevél tárgyában kiküldött országos választmány f. évi május 29-én megalakult, mielőtt hozzáfogott volna a koronázási hitlevél előkészitéséhez, melynek bevezetésében a trónváltozás okának megemlitése nem mellőzhető, fölhozatott, hogy Ő Felségének V. Ferdinándnak a trónról 1848. december 2-án történt lemondására és a lemondási okiratokra nézve, melyek a 61-diki országgyüléssel közöltettek, azon országgyülés aggodalmakat fejezett ki, s ezek megszüntetését kivánta Ő Felségétől két rendbeli feliratában.

Amaz okiratokat az 1861-diki országgyülés magyar közjogi szempontból formájukra nézve hiányosaknak nyilvánitotta, mert midőn Ő Felsége V. Ferdinánd 1848-ik évi december 2-án a császári koronáról lemondott, nem adott ki külön okiratot az iránt, hogy a magyar koronáról is lemond; — lemondásában pedig Magyarországot külön meg nem emlitette, hanem csak általános lemondásába foglalta s arról Magyarországot külön nem értesitette.

Hasonlóul Ferencz Károly Főherczeg Ő Fensége sem értesitette Magyarországot arról, hogy már 1848-ban lemondott azon örökösödési jogáról, mely Ő Felségének V. Ferdinándnak a trónról való lemondása után a sanctio pragmatica értelmében illette volna.

Az 1861-ki országgyülés az ország jogainak jövendő biztositása céljából ama formahiány utólagos pótlását, és a Magyarországhoz külön intézendő lemondási okiratok kieszközlését kérte Ő Felségétől, hogy azokat országgyülésileg tárgyalhassa, törvénybe igtathassa s ekképen az ország utólagos hozzájárulását is kifejezhesse; tiltakozván egyszersmind a lemondások általánosságából Magyarország alkotmányos önállása csorbitására vonható minden következtetés ellen.

Az országgyülésnek ismételt feliratában fölterjesztett kivánatára még eddig megnyugtató válasz nem érkezvén, az országos választmány felvilágositást kért a ministeriumtól, hogy történt-e sikeres lépés az ország mondott kivánatának kielégitésére, vagy legalább fog-e legközelebb történni?

Miniszterelnök úr e felszólitás folytán szóval is nyilatkozott, irásban is bendta nyilatkozatát, melyet */. alatt tisztelettel idemellékel az országos választmány azon kéréssel, hogy miután nem érzi magát feljogositva, az ország emlitett kivánatai fölött, melyek a lemondásra vonatkoztak, s az 1861-ki országgyülésről ismételve fölterjesztettek, határozni, mert csak az országgyülés mondhatja ki megnyugvását azokra nézve, mik a miniszterelnöki nyilatkozatban foglaltatnak, — méltóztassék az országgyülés e tárgyat végzésileg eldönteni, hogy a koronázási hitlevélbe a trónról lemondást a szerint lehessen beigtatni. Pesten, május 31-én 1867. Báró Sennyey Pál s. k. az országos választmány elnöke, Joannovics György s. k. az országos választmány jegyzője.

A ministerelnöknek az országos választmanyhoz utalt nyilatkozata igy hangzik „A ministerium a történt lemondásokban létező formahiányokat magarészéről is elismeri. Minthogy azonban az 1861-iki országgyülés sem vonta kétségbe azt, mint valóságos s meg nem változtatható tényt, hogy Ő Felsége V. Ferdinánd 1848 évi december 2-án a magyar trónról is lemondott, de az ország jogainak épségben tartása s jövendő biztositása tekintetéből azt kivánta, hogy minden innen vonható következtetések elleni óvása, ugy szintén az országnak ezen lemondáshoz való utólagos hozzájárulása magában a törvényben kifejeztessék:

A ministerium azon nézetben van, hogy ezen formahiányok az oly hosszura haladott idő után legczélirányosabban akkép volnának pótolhatók és az 1861-ki országgyülési határozat czélja legbiztosabban azáltal lesz elérve, ha a törvényhozás egy, ez alkalommal alkotandó törvényczikkben Ő Felség V. Ferdinand, és Ferencz Károly főherczeg lemondását beigtatván, az ezen lemondások formahiányából netán vonható következtetések ellen óvását kijelenti, jövőre pedig az iránti jogát fenntartja, miszerint a trónlemondás ténye mindenkor Magyarország külön értesitése mellett és hozzájárultáva történjék. Pest májushó 30. 1867. Gróf Andrássy Gyula s. k.

A következő napon, junius 1-én az országos választmány az előadott nyilatkozat felett tartott tárgyalást s Pulszky Ferencz következő inditványt tett:

„Nyilatkoztassa ki a ház, hogy a ministeri felvilágositást megnyugvással elfogadja, és megbizza az országos választmányt, hogy ennek értelmében egyrészről a királyi hitlevelet elkészitse, más részről oly törvényt hozzon javaslatba, mely a ministeri javaslat értelmében az ország jogait megvédje."

E javaslatot mindkét ház még az nap elfogadta, s ennek folytán az országos választmány junius 3-án munkája resultatumait, melyeket is a következő napon mindkét ház elfogadott, előadta; ezek a koronázási hitlevél, a koronázási eskü s egy törvényjavaslat V. Ferdinánd Ő Felsége és Károly Ferencz főherczeg lemondása körül.

A koronázási hitlevél tartalma:

Mi Első Ferencz József stb. mint Magyarország s társországainak Apostoli királya adjuk emlékezetül jelen hitlevelünk rendében: hogy miután dicsőségesen uralkodott Felséges I. Ferdinánd ur austriai császár, Magyarországnak e néven V-ik királya, a Mi mélyen tisztelt és szeretett Nagybátyánk még 1848 évi december 2-án Olmützben kelt lemondó levelénél fogva, mind az austriai császári koronáról, mind pedig az uralkodása alatt állott többi országai koronairól ünnepélyesen lemondott; miután pedig fenséges császári, királyi főherczeg Ferencz Károly ur, a Mi mélyen tisztelt és buzgón szeretett édes Atyánk, akit az örökösödés rendje szerint a trónöröklés illetett volna, erről lett lemondását ugyanazon alkalommal hasonló ünnepélyességgel nyilvánitotta: — az 1723-dik évi 1-sö és 2-dik törvényczikk szerint Ránk, mint törvényesen jogosult örökösre szállott Magyarországban és társországaiban a királyi trónöröklés. Mi tettleg át is vettük az uralkodást; közbejött sulyos akadályok miatt azonban az 1791. évi 3 t. cz. által kijelölt határidő alatt, mint Magyarország és társországainak királya Magunkat meg nem koronáztathattuk. Később 1861-ik évben megkoronáztatásunk végett összehiván az országgyülést, Felséges V. Ferdinánd ur császárnak, királynak s mélyen tisztelt Nagybátyánknak, és fenséges császári, királyi főherczeg Ferencz Károly urnak, fiui tisztelettel szeretett édes Atyánknak emlitett lemondási okiratait az országgyülés elé terjesztettük; megkoronáztatásunk azonban a fennforgott viszonyok és nehézségeknél fogva még ekkor sem teljesülhetett.

Ujabban összehivtuk tehát 1865-ik évi deczember 10-ik napjára Pest szabad királyi városunkba a jelen országgyülést királyi fölavatásunk és koronáztatásunk végett, s ezen országgyülést saját legmagasabb személyünkben Mi magunk nyitottuk meg és vezéreltük folytonosan. Hosszasabb tanácskozások után Isten kegyelméből végre sikerült atyai szivünk örömére az alkotmány visszaállitása által elháritani azon nehézségeket, a melyek miatt királyi fölavatásunk és koronaztatásunk eddigelé halasztást szenvedett.

Azon aggodalmakat pedig, melyeket az 1861-ki országgyülés Felséges császár és király V. Ferdinánd úr, mélyen tisztelt és szeretett Nagybátyánk és fenséges császári királyi főherczeg Ferencz Károly fiui tisztelettel szeretett édes Atyánk lemondási okirataikra nézve ismételt feliratában Elénk terjesztett, eloszlatta felelős ministeriumunknak a jelen országgyülés szinte előtt Nevünkben tett nyilatkozata, melyben legmagasabb jóváhagyásunkat kijelenté arra nézve, hogy az emlitett lemondások formahiányaiból az ország törvényes önállására s függetlenségére káros következtetések ne vonathassanak, s a trónlemondás ténye jövőre Magyarország külön megemlitése s értesitése mellett, és alkotmányos hozzá járulásával történjék, — s e részben az ország jogainak biztositására ünnepélyes megkoronáztatásunk után azonnal külön törvény is alkottassék.

Az ország főrendei és képviselői tehát tekintetbe véve a hazai törvények rendeletét, azok értelmében Minket, mint Magyarország és társországai trónjának és koronájának törvényes és valóságos örökösét, mentül előbb megkoronáztatni óhajtván: jobbágyi hódolattal járultak Elénk s alázatosan kértek, hogy Mi az ország sarkalatos törvényei szerint mindenesetre még szerencsés megkoronáztatásunk előtt kiadandó koronázási hitlevelünkben az ország jogai biztositására az alább irt czikkeket, s az azokban foglaltakat kegyelmesen elfogadni, királyi hatalmunkkal helybenhagyni, megerősiteni, s mind Magunk kegyelmesen megtartani, mind mások által is kegyelmesen megtartatni méltóztatnánk. Mely czikkek tartalma következő:

1. Szentül és sértetlenül megtartandjuk s királyi hatalmunkkal mások által is megfogjuk tartatni az 1723. évi 1. 2. törvényczikkekben megállapitott királyi trónöröklést; — az 1791. évi 3. t. czik értelmében teljesitendő koronázást; Magyarország és társországai alkotmányát, törvényes függetlenségét, szabadságát és területépségét; szentül és szigoruan megtartandjuk s királyi hatalmunkkal mások által is megtartatjuk Magyarország és

társországainak törvényesen fenálló szabadalmait, kiváltságait s törvényszerü szokásait, és az eddigelé országgyülésileg alkotott s dicső Elődeink Magyarország királyai által szentesitett, valamint ezután országgyülésileg alkotandó s Általunk, mint koronázott magyar király által szentesitendő törvényeit, minden pontjaikban, czikkeikben és záradékaikban ugy, amint ezeknek értelme és gyakorlata, király és országgyülés közös megegyezésével fog megállapittatni; kivéve mindazon által dicsőült II. András 1222. évi törvényének azon megszüntetett záradékát, a mely igy kezdődik: "Quod si vero Nos" ezen szavakig „in perpetuum facultatem." Mindezek biztositására szolgáland azon eskünk is, a melyet jelen királyi levelünk tartalmára dicső Elődünk I. Ferdinánd koronázási esküje szövegének alapján koronáztatásunk alkalmával le fogunk tenni.

2. Az ország szent koronáját az ország lakosainak régi törvényes szokása, s a hazai törvények szerint az országban fogjuk mindenkor tartani, s a keblükből valláskülömbségre való tekintet nélkül választott és megbizott világi személyek által őriztetni.

3. Magyarország- és társországainak mindazon részeit és tartományait, a melyek már visszaszereztettek, és azokat, a melyek Isten segedelmével ezután fognak visszaszereztetni, koronázási eskünk értelmében is a nevezett országhoz és társországaihoz visszakapcsolandjuk.

4. Abban az esetben, melyet Isten kegyelme messze távoztasson, ha az austriai főherczegek mindkét nemének magvaszakadása, elsőbben is: a dicső emlékezetü ősatyánk VI. illetőleg III. Károly, utána dicsőült I. József, végre: dicsőült I. Lipót császárok es magyar királyok ágyékaiból leszármazó örökösök kihaltával bekövetkeznek, — a király választás és koronázás előjoga az 1723-dik évi 1. és 2. t. cz. rendelete szerint is visszaszáll Magyarországra és társországaira s ezen országoknál régi szokásaik szerint az sértetlenül megmarad a hajdani érvényében és állapotában.

5. A mint fentebb az 1-sö pontban foglaltatik, valahányszor jövőben ilyen koronázás Magyarországban országgyülésileg teljesitendő, örököseink és utódaink, a koronázandó örökös királyok kötelesek lesznek mindannyiszor ezen hitlevélbeni biztositások elfogadását előre bocsátani, és arra az esküt is letenni.

Mi tehát az országgyülés fennebbi kérését kegyelmesen fogadván, atyai szivünk kegyes hajlamánál fogva a fönn beiktatott összes czikkelyeket s mindazt a mi azokban foglaltatik egyenkint és összesen helyeseknek s Előttünk kedveseknek valljuk, s azokhoz kegyelmes megegyezéssel járulunk; igérvén és királyi szavunkkal biztositván Magyarországot és társországait, hogy mindezen előrebocsáttatásokat Magunk is megtartjuk s bármily rendü és rangu alattvalóinkkal is megtartatjuk, — amint azokat jelen hitlevelünkkel elfogadjuk, helyben hagyjuk s megerősitjük.

A minek hitelére és bizonyságára ezen levelet saját kezünkkel aláirtuk s királyi pecsétünk ráfüggesztésével megerősitettük.

A lemondást tartalmazó törvényczikk igy van fogalmazva;

Törvényczikk Ő császári Apostoli Felségének V. Ferdinándnak a trónról és fenséges császári királyi főherczeg Ferencz Károlynak a trónöröklésről még 1848-dik évben történt lemondásaikról.

1. §. Ő császári királyi apostoli Felsége V. Ferdinand 1848. deczember 2-án a trónról, — fenséges császári királyi főherczeg Ferencz Károly pedig ugyanakkor a trón öröklésről, — mely Ő császári királyi Apostoli Felsége V. Ferdinand után az 1720-dik évi I. és II. t. cz. értelmében Őt illetti volna, lemondván — e két lemondás az ország részéről utólagosan beczikkelyeztetik.

2. §. Minthogy azonban az erre vonatkozó lemondási okiratok, melyek az 1861-diki országgyülés elé terjesztettek, általánosságban és csak az austriai császárságról s az ehez tartozó országokról szólnak, — Magyarország pedig mint saját alkotmányánál fogva önálló ország, azokban külön megemlitve nincsen; — minthogy továbbá azon okiratok az országgyüléssel tárgyalás, elfogadás s törvénybe igtatás végett annak idejében nem is közöltettek az országgyülés ünnepélyes óvast tesz ezennel minden ebből Magyarország önállóságára és függetlenségére nézve vonható káros következtetések ellen.

3. §. Egyszersmind pedig az ország jogai biztositása tekintetéből jövőre nézve megállapittatik, hogy minden ezentul bekövetkezhető trónlemondás Magyarország külön értesittetése mellett s alkotmányos hozzájárulásával történjék.

A koronázási esküről alább fogunk szólni.

Közvetlen a koronázás előtt és után a koronaőrök végzik szokott tisztjeiket a koronázási templomban. Eddig őket mindig törvényesen választák; jelen alkalommal junius 4-én választattak meg az alsóház termében tartott vegyes ülés alkalmával. Ez ülésben az alsóház részéről Szentiványi Károly, a főrendiház részéről pedig Majláth György, az országbiró elnökölt, s felolvasták a királynak a koronaőrválasztásra vonatkozó leiratát.

Első Ferencz József, Isten kegyelméből austriai császár; Magyar, Cseh, Halics és Lodomér országok apostoli, ugy Ilyria királya; Austria főherczege stb.

Hü Magyarországunk s ahoz kapcsolt részek Zászlósainak, egyházi és világi Főrendeinek és Képviselőinek, kik az általunk 1865 évi karácsonhó 10 napjára Pest szab. kir. városunkba összehivott országgyülésen egybegyülvék, üdvöt és kegyelmünket!

Kedvelt Hiveink! Az 1844-dik évi I. t. cz. értelmében megválasztott koronaőrök, jelesül néhai ürményi Ürményi Ferencz, Leopold császár jeles rendének közép keresztese, császári királyi aranykulcsosunk s valóságos belső titkos tanácsosunk, időközben elhalván — vajai b. Vay Miklós pedig masnemü hivatalos rendeltetésénél fogva a koronaőri teendőket nem végezhetvén, e teendőkkel kedves hiveinket, nagyságos és tekintetes Nagy Károly grf. Károlyi György valóságos belső titkos tanácsosunkat és tótprónai és blatniczai b. Prónay Albertet, ennek leköszönése után pedig nyáregyházi b. Nyáry Antalt, hétszemélyes táblánk biráit s valóságos belső titkos tanácsosainkat ideiglenesen megbizandóknak találtuk.

Hogy tehát az országos főrendek és képviselők a magyar szent korona őreinek választására nézve fennálló törvényes jogaikat gyakorolhassák a megürült állomások elsejére 1. nagykárolyi gf. Károlyi György valóságos belső titkos tanácsosunkat, Szathmár megye főispánját; 2. orczi b. Orczy György aranykulcsosunkat; 3. rádai gf. Ráday Gedeon aranykulcsosunkat, Leopold császár jeles rendének kiskeresztesét s a Jászkun kerület fő kapitányát; 4. Mán Józsefet Marmaros megye főispánját; a második helyre pedig 1. vajai b. Vay Miklós aranykulcsos, valóságos belső titkos tanácsosunkat a Szt. István jeles rendének középkeresztesét; 2. branyiczkai b. Józsika Lajos aranykulcsosunk s valóságos belső titkos tanácsosunkat és Kolos megye főispánját 3. radványi Radvánszky Antal Zólyom megye főispánját; 4. Mihajlovics Miklóst Bácsmegye főispánját, kedvelt hiveinket ezennel kijelöljük, — a megválasztandó s Általunk megerősitendő koronaőrök a törvényszerü esküt törvényes szokás szerint az országos főrendek és képviselők szine előtt fogván annak idejében letenni.

Hozzátok egyébiránt császári királyi kegyelmünk és kegyelmességünkkel állandóan hajlandóak maradunk.

Kelt Magyarországunk fővárosában, Budán sz. Iványhó harmadik napján 1867. évben Ferencz József s. k. Gróf Andrássy Gyula s. k.

Miután ez irat felolvastatott nagykárolyi gf. Károlyi Györgyöt s vajai b. Vay Miklóst mindkét ház egyhangulag korona őrökül megválasztotta. Ezután a főrendiház tagjai eltávoztak s a miniszterelnök korona a őrök esküformáját mint javaslatot előadta, mely is a következő alakban készittetett meg.

Én N. N. Magyarország sz. koronájának őre, Ő Felségének előleges kijelölése mellett az ország által rendesen megválasztatván, és Ő Felsége által, legkegyelmesebb Urunk által megerősittetvén; esküszöm az élő Istenre, boldogságos szüz Mariára és Istennek minden szenteire, hogy én Magyarországnak szent koronáját, s egyéb királyi s országos jelvényeket, melyek vele együtt zár alatt tartatnak, tehetségem szerint, különösen, midőn a sor rajtam leend, szorgalmasan és hüségesen megőrzendem és gondját viselni fogom; azon koronát őrző katonákat szorgalmasan, és hü megőrzésére jó figyelemben tartandom; magát pedig a szent koronát és a királyi és országos, a mellett tartott jelvényeket semmi cselfogással vagy csalással semmi uton módon az országtól és a törvényesen koronázott királytól elnem idegenitendem, Isten engem ugy segéljen, a boldogságos szüz Mária és minden szentek!

A törvényjavaslat pedig igy szól:

Az ország szent koronájának volt őrei, jelesül néhai Ürményi Ferencz időközben elhalálozván, Vajai b. Vay Miklós pedig másnemü hivatalos rendeltetése által gátoltatva, koronaőri teendőit nem végezhetvén s ennélfogva Ő császári s Apostoli Felsége ideiglenesen nagykárolyi grf. Karolyi Györgyöt és tótprónai és blatniczai b. Prónay Albertet, ennek leköszönése után pedig nyáregyházi b. Nyáry Antalt legkegyelmesebben megbizni méltóztatván, az Ő Felsége által valláskülömbség nélkül kijelöltek közül, a korona s a haza érdekeben szerzett érdemeik s hazafiui szolgalataik figyelembe vételével az ország rendei és képviselői nagykárolyi gf. Károlyi György valóságos belső titkostanácsost s Szatmár megye főispánját, ki Ő Felsége megbizása folytán a koronaőri hivatalt eddig is viselte, és vajai b. Vay aranykulcsos, valóságos belsőtitkos tanácsost és szent István jeles rendének középkeresztesét választották el köz akarattal s illetőleg erősitették meg koronaőrökül, — kik a törvényszerü esküt annak rendje szerint le is tették.

Fennemlitett b. Nyáry Antal a koronahoz tartozó kulcsok megtörtént átadása iránt ezennel megnyugtatatván, e tekintetben a felelet terhe alól feloldoztatik.

Ugyan-ez ülés határzata, hogy a koronaőrök esküjöket Ő Felsége s az egész országgyülés összes tagjai előtt tegyék le. Azon kivül több javaslatot adtak be, melyek közül Deák Ferenczé imez:

„Régi országgyülések példája de meg a dolog természetében is fekszik és az illem, a szokás is azt hozza magával, hogy az országgyülés a koronázás előtt testületileg tisztelegjen Ő Felsége előtt. Továbbá szükségesnek látnám, hogy az országgyülés egy

A kardvágás a Ferencz-József téren 1867. junius 8-án.

Természet után rajzolta Kolarz Ferencz.

fényes küldöttség által kérje meg Ő Felségét mindenekelőtt arra, hogy méltóztassék magát a törvények értelmében megkoronáztatni ; megkoronáztatása előtt pedig ezen királyi hitlevelet, melyet az országgyülés megállapitott, kegyelmesen elfogadni, aláirni és kiadni. Ugy-e fényes országos küldöttség kérje meg Ő Felségét egyszersmind arra is, hogy kegyeskednék Ő Felségét a királynét is magyar királynővé megkoronáztatni. Ugyane küldöttség menne el Ő Felsége a Császárné és Királynéhoz, megkérni Őt az ország nevében, kegyeskedjék magát megkoronáztatni engedni. Ezek volnának a formák, melyeket a régi országgyülési szokások szerint meg kell tartanunk.

A második tárgy, melyre a t. ház figyelmét fel akarom hivni, az, hogy a nádornak, kinek hivatala nincs betöltve, sőt megállapodásunk szerint a koronázás előtt betöltve nem is lesz, a koronázásnál hivatalos teendői vannak, melyeket a törvény szabott ki. E hivatalos teendők között, legnagyobb fontosságu az, hogy az ország primásával együtt ő teszi a koronát a fejedelem fejére. Ezt teljesitette eddig a nádor és méltán képviselte az országot, mert az ország első választott tisztviselője volt.

Most, minthogy, a mint emlitém, a nádori hivatal üresedésben van, az a kérdés támad, ki teljesitse a koronázásnál ezen nádori teendőket. Mind a dolog természete és azon tekintet, hogy a nádor ezeket az ország nevében ugy teljesithesse, mint az ország választottja, mind pedig a mult idők példája, különösen az, mely Maximilián király megkoronáztatásánál követtetett, azon véleményt támogatják, hogy e teendőket most, nádor nem létében, az teljesitse, kit az ország erre meg fog választani. Ha a t. ház ezt elhatározza, ez szintén hozzájárulás végett a főrendekkel lesz közlendő. Ha a főrendek is e nézetben lesznek és határozatunkhoz, a mint hiszem, hozzájárulnak, akkor Ő Felsége elébe kell terjeszteni, kit választott meg az ország e czélra.

Nem tartom szükségesnek, hogy a választás vegyes ülésben történjék ; hanem azt hiszem, hogy a ház megválaszthatná a maga részéről, a kit e magas megbizással megtisztelni akar; üzenetben értesithetnők erről a főrendeket és felkérhetnők hozzájárulás végett.

Ezen tiszttel gróf Andrássy Gyulát inditványozom megbizatni, nem ugy, mint ministerelnököt, mert én ezt a hivatalhoz kötni jövőre sem szeretném, hanem ezt egyénileg reáruházott megbizásnak kivánom tekintetni."

Ezen inditványok elfogadtattak.

De még más a koronázásra vonatkozó intézkedéseket is tőn a ház ezen ülésben. Igy megbizta a ministeriumot, hogy a szükséges intézkedéseket megtegye, miszerint az országgyülés Ő Felségeiknek az 50000-darab arany koronázási ajándékot átadhassa. Egyszersmind kinevezte az elnök ama küldöttségeket, melyek az alsóház részéről megbizva valának, átnyujtani a koronázási hitlevelet, a koronát átvinni a koronázási templomba és a koronázás napján az ünnepélyes koronázási ebédnél szolgálatokat tenni.

Junius 5-én figyelmezteté az elnök az alsó házat amaz ősi szokásra, mely szerint az országba érkezett tagjait az uralkodó háznak követség által tisztelték meg. És hogy ezen szokásnak megfeleljenek, a ház beleegyeztével bizonyos számu képviselőt jelelt ki a küldöttségbe, melynek czélja volt, a koronázás miatt Pestre érkezett tagjait a császári családnak ünnepélyesen üdvözölni.

Mindezen, a koronázással közvetlenül vagy közvetve összefüggő rendeletek után, melyekhez a felsőház is hosszájárult, ezen napon történt meg először, hogy az országgyülés Ő Felségével a koronázást illetőleg küldöttségileg érintkezésbe jött. Mert délutáni 5 órakor fogadtatott Ő Felsége által az országgyülés mindkét háza által a koronázási hitlevél átnyujtásával megbizott országos küldöttség. Ez a küldöttség azon tagjain kivül, kik a koronázási hitlevelet készitették, a következő képviselőkből állottak: Jankovich Antal, Károlyi Ede gróf, Kovách László, idősbb Zichy József gróf, Lovassy Ferencz, Orczy Béla báró, Rudics József báró, Semsey Albert, Széchenyi Béla gróf, Vay Béla báró Andreánszky Boldizsár, Geduly Lajos, Szirmay Géza, Reviczky István, Tolnay Károly, Damaszkin János, Gozsdu Manó, Manojlovics Emil, Wlád Alajos és Véghső Gellért; ésa mágnási tábla tagjai közül: Girk György, pécsi püspök, Pankovich István, munkácsi püspök, Károlyi György gróf, Nádasdy Lipót gróf, Zichy-Ferraris Felix gróf, Andrássy Aladár gróf, Bánffy Miklós gróf, Waldstein János grof, Széchenyi Kálmán gróf.

Mindezek diszkocsikban és fényes öltönyökben Budára mentek és a belügyministerium elnöki irodájában összegyültek, hogy innen a királyi várpalotába menjenek át, hol mindjárt megérkeztök után a trónterembe eresztettek. Nemsokára ezután megjelent Ő Felsége magyar tábornoki egyenruhában, körülvéve fényes udvari kisérete által, melyben már a magyar testőrségnek is volt helye, és a mely előtt egy püspök az apostoli kereszttel és a fölovászmester, Batthyányi Imre gróf kivont karddal ment. Továbbá Ő Felsége kiséretében volt az főhadsegéd gróf Crenneville altábornagy és a szolgálattevő főudvarmester a tábori karral. Miután a király a trónra leereszkedett, Ő Nagyméltósága a herczeg primás mint a küldöttség szónoka ily beszédet tartott:

> Császári Királyi Apostoli Felség ! Legkegyelmesebb Urunk ! Az országgyülés elérkezettnek hitte azon örvendetes időpontot, midőn a koronázási hitlevélnek, t. i. azon legnagyobb fontosságu okmánynak szerkesztéséhez fogjon, mely ősi alkotmányunk egyik legerősebb garantiáját képezi, a korona és nemzet, az ország és uralkodó jogait megerősiti, és a melynek király kibocsátása sarkalatos törvényeink értelmében a koronázást megelőzvén, egyszersmind a törvények közé iktattatik. A főrendek és képviselők, kiket Felséged Magyarország jelen közgyülésére egybehivni méltóztatott, e sarkalatos okmányra nézve megállapodván, jelen országos küldöttség által azon édes reményben s azon legalázatosabb bizalommal járulnak Felséged legmagasb trónjának zsámolyához, miszerint azon szent törvénynek megpecsételtetése tekintetéből, mely a magyar nemzetet a Felséges uralkodó-házhoz feloldhatlanul füzi, felkent Fejét szent István Apostoli koronájával ősi szokás és törvény szerint megkoronáztatni, e végett pedig a királyi hitlevél szövegét, melyet itt jobbágyi hódolattal átnyujtani szerencsések vagyunk, mint egy uj, reméljük Istentől, fényes és boldog korszak zálogát legkegyelmesebben elfogadni, azt a nemzet bizalma és alkotmányos hűsége rendületlen kezességeül tekinteni, s legmagasb királyi aláirásával szentesitni méltóztassék.

Erre a herczegprimás, magát tiszteletteljesen meghajtva, az okmányt a király kezeibe tette és Ő Felsége igy méltóztatott válaszolni:

> Meg fogjuk fontolni a koronázási hitlevél tartalmát és Elhatározásunkat már holnap ki fogjuk nyilvánitani.

Ezen, hangos éljen-kiáltásoktól követett szavak után Ő Felsége felemelkedett a trónról és az egész udvari kiséret után legmagasabb lakosztályába vonult vissza.

Junius 6-án az országgyülés mindkét háza nagy pompát fejtett ki, mint milyennel a magyar ünnepélyes alkalmakkor fellépni szokott. Ezen napon ugyanis mindkét ház tagjai Ő Felségéhez voltak menendők, és ezért is üléseiken, melyek délelőtti 10 órakor nyittattak meg, diszöltönyökben jelentek meg. Valamint az események árnyadokkal, ugy ez alkalommal a koronázás fényével jelenkezet ugy a koronázást fény előzte meg. — Mindkét házban, először a a képviselőknél azután a mágnásoknál, felolvastatott a következő királyi leirat, a mely megerősitia koronaőrök megválasztatását.

Első Ferencz József, Isten kegyelméből austriai Császár, Magyar-, Csehország királya stb. stb.

Hű Magyarországunk és az ahhoz kapcsolt részek zászlósainak, egyházi és világi főrendeinek és képviselőinek, kik az Általunk 1865. évi karácson hó 10-ik napjára Pest, szabad kir. városunkba összehivott országgyülésen egybegyülvék, üdvöt és kegyelmünket!

Kedvelt hiveink! Nagyságos és tekintetes nagykárolyi gr. Károlyi György, aranykulcsos, valóságos belső titkos tanácsosunk, Szathmármegye főispánja; továbbá nagyságos és tekintetes báró Vay Miklós, aranykulcsos, valóságos belső titkos tanácsosunk és Sz. István jeles rendjének közép keresztese — kedvelt hiveinknek az országos főrendek és képviselők által a magyar szent korona őreivé történt megválasztásukat ezennel jóváhagyjuk és megerősitjük. Kikhez egyébiránt stb. Kelt Budán, junius hó 5-ik napján 1867. Ferencz József, Andrássy Gyula.

Az alsóházban az elnök még két képviselőt jelelt ki, kik a koronázási érmek szórásánál közreműködjenek, és a felsőházban az elnök a tagjait ama küldöttségnek, mely azon következő napon az alsóház hasonló küldöttségével együtt a császári ház tagjait volt üdvözlendő. — Az ülés végeztével mindkét ház tagjai Budára mentek, hogy átvegyék Ő Felsége kezeiből az aláirt koronázási hitlevelet és igy az ünnepélyes tényt az alkotmányban megállapitott rendben befejezzék, a mely a koronázást megelőzi. — A két ház fogadtatása a királyi várpalotában igy folyt le:

Miután a felsőház tagjai a nagyteremben összegyültek, Ő Felségeik az első főudvarmester-, a főkamarási helyettes-, a testőrség kapitányai-, az első tábornok- segéd-, a főudvarmesternő-, továbbá a szolgálattevő palotahölgyek kiséretében a teremben megjelenni és az emelvényre fölmenni méltóztattak, a miközben a kiséret jobbra balra a közönséges állást elfoglalta. Ezután a felsőház a főajtónállói helyettes, gr. Almássy György által bevezettetett és Ő Felsége által fogadtatott. — Hasonló módon vezettettek be a képviselőház tagjai. — Erre Ő Felségeik belső szobáikba vonultak vissza. — Mindkét ház most a terembe (a felső négyszög oldaláról) vezettetett be. — Az Ő Felsége kiséretéhez tartozó személyek ekközben az előszobákban összegyültek.

Megtörténvén a bejelentés, Ő Felsége a terembe menni méltóztatott és ekkor letették esküjöket, mint koronaőrök gróf Károlyi György és báró Vay Miklós, a mely esküt Ő Nagyméltósága, az Ő Felsége oldala melletti minister, gróf Festetics György olvasott fel. — Ő Felsége ezután átnyujtá a megerősitett koronázási hitlevelet e szavakkal:

Az országos főrendek és képviselők által Elénk terjesztett koronázási hitlevelet kegyelmesen elfogadjuk s aláirásunkkal ellátva hűségteknek beczikkelyezés végett ezennel átadjuk.

Ő herczegsége a primás ezután következő beszédet tartott;

Felséges Császár és Apostoli király!

Legkegyelmesebb Urunk!

Magyarország főrendeit és képviselőit leirhatlan örömmel tölti el azon fejedelmi bizalom és vallásos érzület, melylyel Felséged az általunk legalázatosabban felterjesztett királyi hitlevelet elfogadni s tisztelettel kérelmünk teljesitésül elhatározni méltóztatott, hogy magát hű népeinek kimondhatlan örömére, sarkalatos törvényeinek értelmében megkoronáztatni kész.

A legmélyebb hódoló tisztelettel veszik át Felséged legmagasabb kezeiből az országos főrendek és képviselők ezen drága alkotmányos kincset, s midőn szent kötelességüket teljesitve, Felségednek ezennel a nemzet nevében legforróbb köszönetet mondanak, nem zárhatják el kebleiket azon édes sejtelem elől, hogy Felségednek jutott a gondviselésszerü magasztos küldetés, a magyar nemzetnek ősi erényeit felébreszteni s annak történeti hivatását a királyi trón megujult fényében s a megifjodott államélet alapján a polgárosodás javára visszaszerezni s megmenteni.

Ezen óhajtva várt szebb jövőnek dicső kezdetét Felséged megkoronáztatása képezendi, minélfogva a legalázatosabb kérelmünk az, miszerint Felséged a koronázásnak országosan ohajtott napját legkegyelmesebben kitűzni, de egyszersmind azon forró esedezésünket is kegyelmesen teljesiteni méltóztassék, hogy Ő csász. kir. Felsége, legkegyelmesebb Asszonyunk is, Felségeddel egyidőben, mint Magyarország királynéja megkoronáztassék s ezáltal megszenteltessék azon gyémánt-kapocs, melylyel a szeretett királyné fejedelmi szive s anyai részvéte már is örökre leköteleze a fogyhatlanul hálás magyar nemzetet.

Erre Ő Felsége következőleg válaszolt:

Bizalommal fordultunk a nemzethez, midőn felhivtuk a helyzet nehézségéből fejlődött akadályok elhárítására. Hű Magyarországunk teljesen megfelelt a benne helyzett bizalomnak.

Most már Isten segedelmével s az országgyülés őszinte közreműködése folytán, bekövetkezett azon, atyai szivünknek örvendetes időpont, midőn a fejedelmi s alkotmányos jogokat egyiránt biztositó hitlevelünket kiadhatjuk s törvényes ősi szokás szerinti ünnepélyes koronáztatásunk által biztosithatjuk.

Az nem lehet, hogy az, mit őszinte egyetértéssel a király és nemzet alkottak, — állandó s üdvös ne legyen.

Kedvelt Magyarországunk közóhajtását teljesitendők, koronáztatásunk napjául folyó hó 8-át tüzzük ki.

Örömmel járulunk az országgyülés azon kérelméhez is, hogy ez alkalommal egyszersmind Felséges Hitvesünk magyar királynénak koronáztassék.

Ezután nagyszámu küldöttség ment Ő Felségéhez a császárnéhoz és itt a primás egy beszédet mondott, melyben előadja az országgyülés kérelmét, hogy Ő Felsége magát megkoronáztassa. Ő Felsége kegyes válasza igy hangzott:

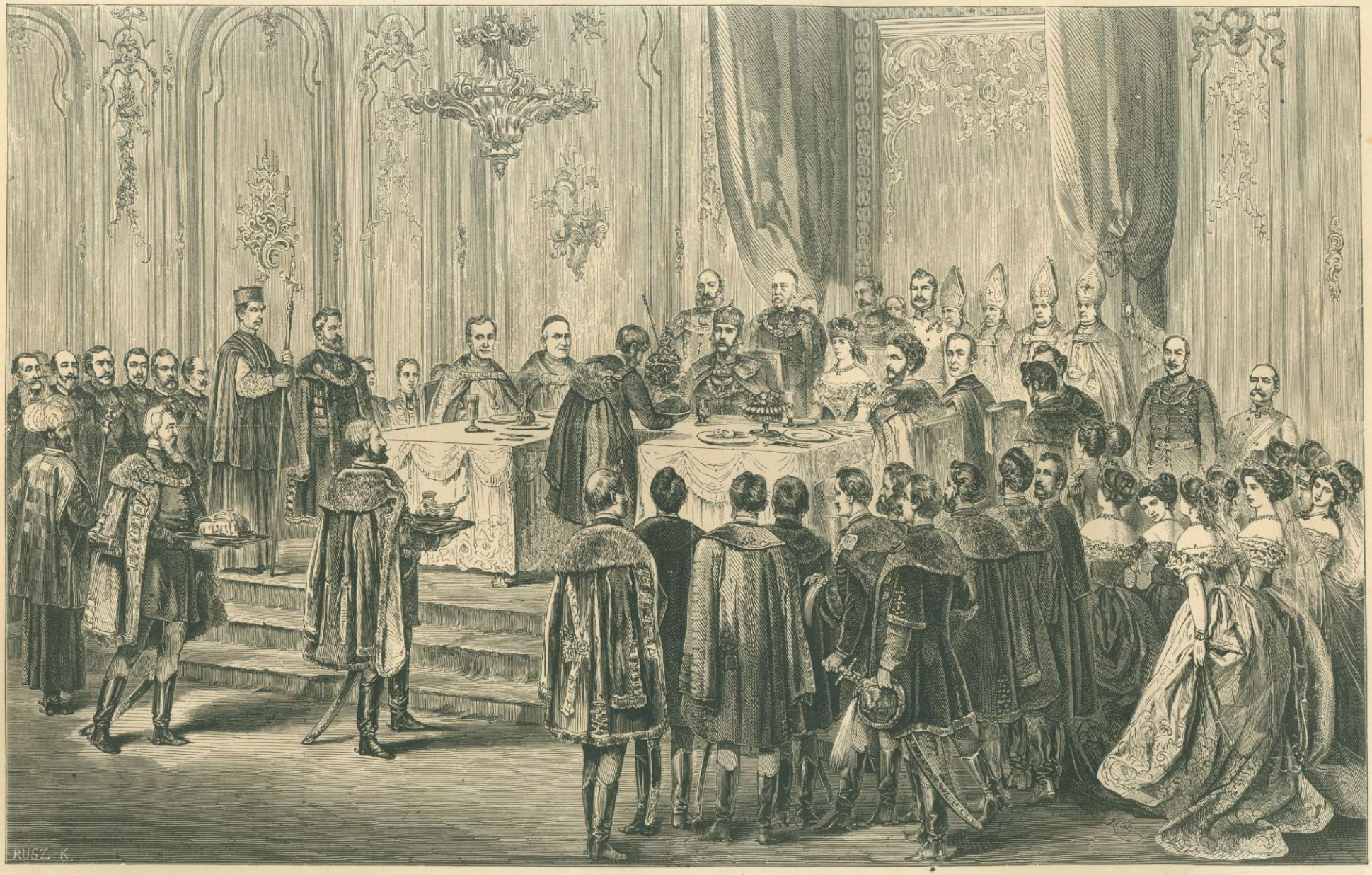
Örömmel teljesitem a nemzetnek önök által nyilvánitott kivánságát, mely saját forró óhajtásommal találkozik, s áldom az isteni gondviselést, hogy e magasztos perczet megérnem engedte.

Vigyék meg küldőiknek őszinte köszönetemet és szives üdvözletemet.

Végre ugyanezen küldöttség még egyszer elment Ő. Felségéhez és kérte, hogy erősitse meg Andrássy Gyulát, mint nádori helyettest a koronázásnál. Ő Felsége erre a következő választ méltóztatott adni:

Örömmel beleegyezem e választásba, és gróf Andrássy Gyulánál méltóbbat nem is választhattak volna.

Mindkét ház még ugyanazon nap estéjén ülést tartott, a melyben a föntebb leirt fogadtatás előadatott, és kineveztettek a küldöttségek, a melyek Ő Felségeiknek a koronázási ajándékot átadandók voltak. Ezzel vége volt minden előkészületnek, melyet az országgyülésnek a koronázásra nézve tennie kellett, és igy áttérhetünk ezen nagyszerű és emlékezetes nemzeti ünnepélyre magára.

Deutsch testvérek müintézetéből Pesten.

A koronázási ebéd a budavári kir. palotában junius 8. 1867.

Rajzolta Kollarz Ferencz. Metszette Russ.

Minden módon történő többszörösítés törvényesen fenntartatott.

III.

A koronázás 1867. junius 8-án.

Sok körülmény egyesült, hogy ezen koronázást különösen nevezetessé tegye; — ez képezendette ünnepélyes szentesitését egy uj államszerződésnek Magyarország és királya, a többi, nem a magyar koronához tartozó országoknak szintén alkotmányos uralkodója közt; — először vala a király és királyné egy s ugyanazon napon megkoronázandó; — először vala végrehajtandó a koronázás Pest városában, mely nagy nézőtérül szolgálhatott volt a nagyszerű látványhoz összesereglett néptömegnek.

Egyidejüleg tehát az országgyülés politikai tevékenységével, mely a koronázásra, mint államjogi tényre vonatkozott, más részről nagy szorgalommal készületek tétettek, melyeknek czéljok volt ezen államtény külső fényét emelni. Igy már april hó elején megkezdték a tanácskozást a szertartások felett, a melyben a herczegprimás, az ország méltóságai és több minister vett részt. Aprilis 10-én gróf Szapáry Antal mint főudvarmesteri helyettes a koronázás előkészületeivel megbizatott. A herczeg primás Lippert József primási mérnök által edényt készittetett a szentelt olaj számára, melylyel Ő Felségeiket a koronázásnál meg kellett kenni. Az edény áll az olaj tulajdonképeni arany tartójából, és egy ezüst, alján drágakövekkel diszitett tornyocskából, a melyben a tartó őriztetik, és a mely e megfelelő felirással van ellátva: „Ave S. Oleum, quo unguntur Hungariae Reges et Reginae; a rediviva constitutione Sub. Franc. Josepho I. et Elisabetha.“ A talap alján ezen fölirás található: „f. f. Joann. Simor. Aeppus Strigon. 1867“ és „Architectus Jos. Lippert aradiensis invenit.“ A koronázási domb épitése aprilis 26-án kezdetett meg és miután bevégezték, junius 5-én feltöltetett a föld, a melyet a királyság minden részéből küldtek, és pedig többnyire történelmileg nevezetes helyről. Földet küldtek:

Arad-megye Világos romjaiból;

Baranya-megye a mohácsi sikról;

Bereg-megye a Munkács mellett fekvő Csernek hegyről, a melyen a magyarok ez országba költözésnél Álmos herczeggel először állapodtak meg;

Esztergom-megye ama kápolna talapjából, a mely egykor István király lakásához tartozott;

Heves-megye Aba Samu sirhelyéről;

Közép-Szolnok-megye a Rákóczy hegyről a zsibói urodalomból;

Liptó-megye a szvihorai sikról, hol Rákóczy csatát vivott;

Mosony-megye Gáta község határáról, azon helyről, hol II. Géza 1146. szövetséges társával, Boricscsal Henrik bajor herczeget legyőzte. Itt Gézát az egyházi fejedelem megáldotta és sz. István kardjával körülövezte;

Pest-megye Alpárról, Árpád megerősitett dombjáról;

Szathmár-megye azon helyről, hol a szathmári béke köttetett;

Szabolcs-megye az egykori vár területéből, Nagy Kállóról;

Temes-megye Murány helység határáról;

Tolna-megye a kajdacsi határban levő sánczból, hol a korona a mohácsi vész után 3 napig egy odvas fában volt elrejtve;

Turócz-megye Zniováraljáról, hol IV. Béla a tatárjárás után több ideig tartózkodott;

Ugocsa-megye azon helyről, hol Árpád 889-ben fejedelemmé választatott;

Zala-megye Deák Ferencz születése helyéről.

Solt-helység azon helyről, a hol a monda szerint Árpád neje gyermekeket szült;

Belső Szolnok-megye azon helyről, a hol a 7 vezér szövetséget kötött;

Felső-Fehér-megye Apafi Mihály fejedelem egykori birtokáról, az almakeréki dombról, hol a fejedelem szobra áll;

Hunyad-megye Hunyadi ősi székéből, Vajdahunyad várából;

Kolozs-megye a kolosmonostori határban levő Rákóczy szobor helyéről;

Torda-megye Sz. László határáról, a hol sz. László a kunokat leverte, továbbá a keresztesi határról, a hol a dák állam bukása kezdődött és a mely azáltal is nevezetessé lőn, hogy egy keresztes had vonult rajta keresztül;

A hajdu-kerület vegyesen a hajduvárosok összes területéről;

Maros szék Maros-Vásárhelyről, hol Bocskay István fejedelemmé választatott;

Kőhalomszék a kőhalmi várból, a mely Báthory Gábor alatt lőn történelmi nevezetességgé.

Arad város Világosról;

Buda város sz. János hegy csucsáról;

Esztergom város azon helyről, hol a monda szerint sz. István született;

Kassa város a Széchenyitérről.

Kecskemét a történelmileg nevezetes Csontos hegyről, a hol az ott elesett törökök eltemetve vannak;

Komárom azon helyről, hol Ő Felsége Erzsébet császárné és királyné 1857-ben először lépett magyar földre.

Zólyom a városház térről;

Selmecz a városi terület négy különféle helyéről;

Zenta azon helyről, hol Eugen herczeg a törököket leverte;

Hunyad város az ős Hunyadi kastély tanácstermében;

Sopron azon helyről, hol a hagyomány szerint a király egykor a négy kardvágást végezte;

Dées azon helyről, hol az ős magyarok először imádták az Istent;

Bihar-megye Kismarjáról, hol Bocskay István szülői és ősei laktak;

Marosvásárhely azon földről, hol 1707. aprilis 1-jén fejedelemmé avattatott;

Székes-Fehérvár a királyi kert azon helyéről, hol sz. István bazilikája állott egykor.

Több más város, megye, szék stb. ismeretlen helyről küldött földet.

Május 8-án délutáni 4 óra 38 perczkor megérkeztek Ő Felségeik a fővárosba, a kik is a koronázás utánig Magyarország központjában tartózkodtak. A fogadás, mely az uralkodó pár részére készittetett, lehetőleg fölülmulta szivélyesség és fényre nézve

a többi hasonló alkalmakat. A kiegyezkedés már ugyszólván befejeztetett, és a bizalom csirája telt viraggá fejlődött ki. Az ut, melyen Ő Felségeik haladtak, Pest és Buda örömtől felizgatott népsége által valósággal virágokkal hintetett be.

Most az országgyülés serénységét, a mely sietett az államjogi átalakulást végéhez juttatni, elősegité Pest és Buda város hatósága, midőn szó volt arról, hogy tervezetet készitsenek a koronázási menet utjának feldiszitésére és azután a tervet kivigyék. Mindinkább nagyobb körre terjedt ki e nagy nemzeti ünnepélyt megillető mozgalom. A hatóságok már korán gondolkoztak a banderiumok méltó feldiszitéséről, a melyek által a koronázásnál hagyományos nemzeti fénynyel magukat képviseltetendők valának. — A koronázási mise zenéje fölött fentorgott kérdés is több ideig élénk mozgalomban tartotta a nemzeti művészeti köröket. A zene költészetének szintugy, mint a kivitelnek nemzeti erőtől kelle származnia, — és Ő Felsége május 30-án elhatározá, hogy a koronázásnál a Liszt Ferencz által szerzett koronázási mise adassék elő. A kivitel azonban ősi szokás szerint a bécsi udvari kápolna zenekarára bizatott.

A két város ünnepi disze mindinkább látható lőn. A koronázási menet szemlélő helyeül épitett állványok vették körül több helyütt az utakat. Csinos diadalkapuk emelkedtek itt ott a légbe, az oszlopok és ivek fenyűgalylyakkal voltak körülvéve, aranyozott kúpokkal, zászlókkal és czimerekkel feldiszitve. Gazdagon feldiszitve lőnek: Pesten: a városháztér, a plébánia tér, melyen Ő Felsége a koronázási esküt volt leteendő, a Ferencz József-tér, közepén a koronázási dombbal, és a Lloyd épület, a melynek erkélyéről Ő Felsége a királyné a kardvágás szertartását yala szemlélendő, — és mielőtt ezen ünnepies disz elkészült volna, elérkezett az ünnepélyességek első napja (junius 6.), a melyen az országgyülés ide vonatkozó tevékenységének vége, a koronázási ünnepély kezdetével összeesett. Ezen napon, a mi már fönntebb, az országgyülésnek szánt czikkben elmondatott, adatott vissza az Ő Felsége által aláirt koronázási hitlevél, és fogadtatott Ő Felsége által a két ház. Ezután (12 órakor) történt a pesti és budai őrség törzstisztjeinek és tisztikarának fogadtatása, — és délután 3 órakor átvitettek a koronázási jelvények a legmagasabb lakosztályba.

Azonban, mielőtt a további eseményekre áttérnénk, megemlitjük, hogy ezen napok alatt Pestre számos idegen gyült össze, hogy a koronázást szemlélhessék. A külhatalmak a koronázásnál igy voltak képviselve:

Egyházi állam. Nuntius Falcinelli-Antoniaci Mariano, atheni érsek, 1-ső Uditore Capri, 2-ik Uditore Bruschetti Lajos, titoknok Mocenni Mario, attaché Falcinelli Antal, attaché Leonhard Fridrik.

Nagy Britannia. Nagykövet lord Bloomfield-Douglas. Követségi titoknok Sir Guthrie Graham-Bonar; 1. Titoknok Mr. Woodhouse, 2. Titoknok Mr. Plunkett, 3. Titoknok Mr. Greville Sartoris.

Francziaország. Nagykövet Grammont herczeg, 1. Titoknok Faverney Renát gróf, 2. Titoknok Bourgoing báró; attaché Luart gróf; attaché Waldner gróf; attaché Montebello gróf; katonai attaché Merlin alezredes.

Törökország. Nagykövet Haydar effendi; 1. Titoknok Sadek effendi; 1. Titoknok Fahri bey; 2. Titoknok Crysidis effendi; attaché Memdouh bey.

Szászország. Követ Könneritz báró.

Németalföld. Követ Heeckeren-Bewerwald báró; titoknok Weckerlin.

Spanyolhon. Követ Lopez de la Torre d'Ayllon Lajos, 1. Titoknok marquis de Campofertil; 2. Titoknok Silverio Baquery Ribas; attaché vicomte de la Laguna.

Portugal. Követ vicomte de Santa Quiteria.

Mecklenburg. Követ Gamm báró.

Bajorország. Követ Bray-Steinburg gróf; titoknokok Lerchenfeld gróf, Bray-Steinburg Hyppolit gróf, Montgelas gróf.

Svédhon. Követ Dué; titoknokok: von Burenstamm, von Lederschield.

Sz. János vitézek rendje. Nagykövet Kolowrat-Krakowsky gróf; titoknok Lichnowszky gróf.

Hessen. Követ Gagern báró, titoknok Löw.

Dánia. Követ Falbe lovag.

Oroszhon. Nagykövet Stackelberg gróf, titoknokok: Wassiltschikoff, von Ponton.

Belgium. Követ vicomte L. de. Jonghe d'Ardoye, titoknok de Pitters lovag, Mr. de. Brabançon, Croy herczeg, attaché-k: Beckmann báró, Grünne gróf, D'Oultremont gróf.

Württemberg. Követ Thumb-Neuburg báró.

Braunschweig. Ügyviselő minister Thienen von Adlerflycht báró.

Poroszország. Követ Werther báró, titoknokok: Blücher gróf, Dönnhoff gróf.

Olaszhon. Követ Barral di Montmorand gróf; titoknok Scotti gróf; attaché marquis Guiccioli, attaché Averna di Gualtiero herczeg.

Görögország. Követ Ypsilanti herczeg; attaché Mr. Zechany.

Brazilia. Ügyvivő Werner d'Aquilar lovag.

Reuss tartományok. Ügyvivő Schwarz lovag.

Baden. Ügyvivő Mollenbeck.

Schweiz. Ügyvivő Tschudi.

Serbia. Követ Marinovic; attaché Knicanin őrnagy.

Ezeken kivül jelen voltak:

Coburg-Gothai Ágost herczeg; — Hesseni Sándor herczeg; — Bordeaux-i herczeg; parmai herczeg; — Lichtenstein János herczeg; és a bécsi birodalmi gyülés mindkét házának küldöttsége és a bécsi községi tanács képviselői.

Az ünnepélyességek első napján, junius 6-án két nappal a koronázás előtt, dél utáni 3 órakor, mint már emlitve volt, átvitetett a szekrény a koronázási jelvényekkel együtt azon helyről, hol őriztetett, a lakosztályba a végből, hogy a korona s a többi jelvények Ő Felsége testéhez illően elkészittessenek. — Ő Felsége két titkos tanácsost cs. k. megbizottakká nevezett ki, és pedig a cs. k. fölovászmestert Grünne grófot és a cs. k. első vezér-segédet Crenneville gróf táborszernagyot. Az első főudvarmester, Hohenlohe herczeg fölszólittatá ezeket, kogy határozott órában a korona helyiségeiben megjelenjenek.

Az országbirája tudtul adá ezta koronaőröknek, Károlyi György grófnak és Vay Miklós bárónak, továbbá azon küldöttségnek, a mely hat felsőházi és hat alsó házi tagból állott, és a koronaszekrény átvitelével megbizott uraknak. A koronaszekrény átvitelével

Deutsch testvérek műintézetéből Pesten.

Minden módon történő többszörösítés törvényesen fenntartatott.

A népünnep a budai vérmezőn junius 8. 1867.

Természet után rajzolta Jankó J. Metszette Pollak.

meg voltak bizva a felső ház részéről: Károlyi Gyula gróf, Fesztetics Gyula gróf, ifj. Batthyányi László, ifj. gróf Széchenyi Pál. Kiegészitő tagokká, ha azok netalán akadályoztatva volnának, kijelöltettek: Apponyi Sándor gróf és Pejáchevich Gábor gróf; a korona kisérőiül: Zalka János püspök, Forgách Ágoston czimzetes püspök, Sennyei Pál báró, Cziráky János gróf, Erdődy István gróf, Pejáchevich Márk gróf. — Az alsóház részéről ugyanezen küldetéssel megbizattak ezen képviselők: Bánó József, Inkey József, Vojnics Barnabás és Dózsa Dániel; kisérőkül melléjök rendeltettek ezen képviselők: Ivánka Imre, Rónay Lajos, Szitányi Bernárd, Kovách László, Joannovics György és Zichy Jenő gróf.

Miután összegyültek, a korona szekrény fölemeltetett és kisérve a csász. kir. első főkamarás-, a cs. k. megbizottak-, az országbirája-, a küldöttség és hat magyar testőr által Ő Felsége belső lakosztályába vitetett.

Itt a korona-szekrény felnyittatott Ő Felsége jelenlétében, és az e czélra előre elkészitetett asztalokra helyeztetett a korona s a többi koronázási jelvények.

Mihelyt ez megtörtént, a jelenlevők mindnyájan Ő Felsége által legkegyelmesebben elbocsáttattak. A következő napon (junius 7-én) délutáni 2 órakor összegyült Ő Felsége belső termeiben a két cs. k. megbizott, az országbirája, a két koronaőr, a korona-szekrény vitelével megbizottak és a képviselők.

A koronajelvények Ő Felsége legmagasb jelenlétében a koronaszekrénybe helyeztettek vissza, az bezáratott s a kulcsok Ő Felsége által az első cs. k. megbizottnak adattak át. A koronaőrök pecsétjökkel lepecsételték a szekrényt, a melyek mellé nyomta az országbirája is a magáét. Ezután a szekrény aranyszövettel bevonatott, fölemeltetett és hat magyar testőr kiséretében a lakosztályból le a fölépcsőn a már készen álló hatfogatu nyilt kocsira vitetett.

A várpalota kapujától a koronázási templomig két sor katonaság volt felállitva.

Erre elkezdődött a menet:

Egy század huszár. A küldöttség tagjai s az országbirája saját kocsijukon mentek.

A hatfogatu udvari kocsi a korona szekrénynyel. A szekér mindegyik oldalán 3 cs. k. udvari szolga ment diszöltönyben, a mellékkiséretet képezték mindkét részről 6 magyar testőr és kivülről a korona- őrség 12 gránátosa. A várkaputól a templomig a kocsit két részről kisérték még Pest és Buda polgármesterei és egy hatósági küldöttség.

Közvetlen a kocsi előtt ment egy csapat cs. k. testőr.

Ezután következett egy hatfogatu udvari kocsi, melyben a két cs. k. megbizott hátul s a két koronaőr elől ült.

A küldöttség azon tagjai, vagy a vitellel megbizott urak közül azok, a kik nem ültek kocsiban, lóháton követték a menetet.

A menetet bezárta egy század huszár.

A menet közben Budán és Pesten minden templomban zugtak a harangok.

Az őrök, akik mellett a menet elvonult, megtették az illő tiszteletnyilvánitást.

Megérkezvén a templomhoz, a korona szekrény a kocsiról levétetett és a bejárástól jobbra levő kápolnába vitetett, mire a kápolna kulcsai a koronaőrök által a templomi előljárónak kézbesittettek. A kápolna ajtaja általuk s az országbirája által lepecsételtetett.

A kápolna előtt éjjel 2 várnagy és a koronaőrség 12 embere állott őrt, a templom körül azonban a rendes katonaságból 100 ember állittatott fel.

Ugyanazon napon dél előtti 11 órakor tisztelgett Ő Fenségeiknek, a koronázásra megjelent főherczegeknek az országgyülés két háza által e czélra megválasztott küldöttség. Ő nagyméltósága, Bartakovics Béla beszédére Ő cs. k. Fensége, Lajos Károly felelt a többi herczegek nevében:

„Az uralkodó ház minden tagja át van hatva amaz őszinte vágy tól, hogy Magyarország jóléte folytonos emelkedés által mindinkább gyarapodjék és hogy fölséges Urunk a magyar nemzet hű ragaszkodásában királyi trónjának legbiztosabb támaszát találja. Legyenek önök meggyőződve, hogy mi Magyarország bizton remélhető felvirulását mindig a legbensőbb érdekkel fogjuk kisérni és vigyék meg küldőiknek szives üdvözletünket.“

A koronázás napjának (junius 8.) reggelén 6 órakor a két cs. k. megbizott, az országbiró és a koronaőrök a templomba mentek.

A pecsét, mely a kápolna ajtajára volt ütve, feltöretett, a szekrény a bizottmány jelenlétében felnyittatott, és a koronázási jelvények a koronával együtt a sekrestyében e czélra előre elkészitett helyre tétettek. A korona őrei ott maradtak, s sz. István palástját a főoltár mellé helyezett asztalra tették.

A cs. k. megbizottak és az országbiró visszatértek a királyi palotába.

Ekközben összegyültek a mágnások, kik a menetben lovon ülve részt venni nem akartak, a képviselők és a birodalmi gyülés küldöttsége a templomban a számukra elkészitett állványokon.

A palotahölgyek részére, kik e czélból gazdag öltönyökben jelentek meg, és a diplomatiai testület részére külön állványok készittettek. A magyar kir. főajtónálló (magister janitorum) helyettese által kinevezett biztosok gondoskodtak arról, hogy hivatlanok a templomba meg ne jelenjenek s hogy az urak s hölgyek állványaikat elfoglalhassák.

Az érsekek, püspökök és a többi egyházi szertartást végző egyházi férfiak,[1]) ideszámitva az udvari káplánokat is, felölték diszöltönyeiket és Ő Felségeik fogadására a főajtóhoz mentek.

1) A koronázási szertartásnál a papi segédek ezek voltak:
Ő Felsége oldala mellett a kalocsai érsek, Hajnald Lajos és a pécsi püspök, Girk György.
Ő Felsége, a királyné oldala mellett: Ranolder János, veszprémi püspök és Peitler Antal, váczi püspök.
Az ország primásának környezetét képezték: Bonnaz Sándor, csanádi püspök, és Zalka János, győri püspök.
Archipresbyter: Káncz Lázár, apát és esztergomi kanonok.
Első keresztvivő: Dankó József, esztergomi czimzetes kanonok.
Diaconusok: Koperniczky István, esztergomi czimzetes kanonok és Klempa Simon prépost és Pest, Terézváros plébánosa.
Bibliavivő: Kovács Zsigmond apát, veszprémi kanonok, és a kir. tábla főpapja.
Pastoralista: Mayer István, az esztergomi főkáptalan kanonoka.
Infulista: Császtka György, primási irodaigazgató.
Bugista: Pongrácz Adolf gróf, primási szermester.
Thuriferi: Róder Alajos és Schopper György, esztergomi czimzetes kanonok.
Acolythi: Brunner János, Buda-Pest második plébánosa és Rendek József, uj-házi plebános.
A szentelt viznél: Eberling József, a budai vár plebánosa.
Ceremoniarius: Majthényi Adolf, apát, esztergomi kanonok és érseki ceremoniarius.

Az országnagyok és Ő Felségeik kiséretét képező méltóságok, azután azon titkos tanácsosok, ministerek, mágnások és érdemkeresztesek, kik a menetben lóháton részt vettek, 7 órakor a királyi palotában összegyültek.

Mig ez Budán történt, Pesten is végbe ment egy ünnepély. Az alsóház tagjai összegyültek ½6-kor üléstermökbe és az elnök, Szentiványi következő beszédet mondott a ház tagjainak:

A mai, történelmileg fontos koronázási ülés jegyzőkönyve Horvát Lajos jegyző által fog szerkesztetni. És most induljunk meg Ő Felségeik koronázására azon forró vágygyal, hogy a mai nap szintugy Ő Felségének, mint a haza lehető legnagyobb boldogságának forrása legyen.

A ház ezen rövid megszólitásra hosszan tartó lelkes éljenzéssel felelt, mire a képviselők azonnal elhagyták üléstermöket, fölültek a készen álló kocsikra s átmentek Budára.

---

7 órakor a megállapitott szertartás szerint a koronázási menet, elől lovagolván egy század huszár, a királyi palotából ily módon indult meg:

1. két udvari fullajtár lóháton;
2. a cs. k. udvari inasok, az udvari trombitások és dobosokkal együtt gyalog (födetlen fővel);
3. két udvari pitvarnok lóháton;
4. a csász. k. nemes apródok udvarmesterökkel lóháton;
5. a kamarai pitvarnok lovon;
6. az asztalnokok, rendek és kamarások vegyesen lóháton;
7. a mágnások, titkos tanácsosok, országnagyok, ministerek lóháton;
8. a cs. k. rendek lovagjai
9. a közép keresztesek } a rend rangfokozata szerint lóháton;
10. a nagykeresztesek rendjeleikkel
11. az aranygyapjas rend, rendjeleivel, lóháton;
12. a ministerelnök, Andrássy gróf lóháton. Minden lovas mellett közel a katonai sorfalhoz egy huszár vagy inas ment;
13. a cs. k. testőrség, századosaik vezénylete alatt.
14. a hirnökök lóháton, és pedig a kir. cseh és a főhg. osztrák, ezután a magyar k. hirnök a két cs. k. osztrák hirnök között.
15. a magyar kir. főudvarmesteri helyettes, Zichy Manó pálczával kezében, lóháton.
16. Ő Fenségeik, a főherczegek, Károly Lajos, Lajos Victor, Toscana nagyhercege, József, Lipót, rendjeleikkel, lóháton.
17. Lipovniczky püspök az apostoli kereszttel, rochette-ben, püspöki mozette-tel és föltett papi süveggel, jobbról és
18. balról a m. kir. fölovászmesteri helyettes, Zichy Ödön az egyenesen fentartott kivont pallossal, födetlen fővel lóháton.
19. Ő Felsége a császár és apostoli király magyar tábornoki egyenruhában rendjelekkel földiszitve és föltett kalpaggal lóháton. Két oldalról, egy kissé hátrább a testőrség kapitányai, hátul a magyar kir. főkamarás Cziráky János gróf (cubiculariorum magister) és e mellett balra a cs. k. első főhadsegéd, Crenneville gróf. A csatlós gyalog ment. Két oldalt ment födetlen fővel Pest és Buda hatósága. Ezenkivül a mellékkiséretet képezte hat magyar testőr gyalog.
20. Ő Felsége a császárné és királyné magyar öltönyben és magyar fejdiszszel a nyolczfogatu diszkocsiban; két oldalt ment három cs. k. csatlós, födetlen fővel; hátul lovagolt, Ő Felsége főudvarmestere, Königsegg gróf, a szolgálattevő kamarás, Wenkheim Rudolf gróf és négy nemes ifju.
21. egy hatfogatu udvari kocsi, melyben Ő Felsége főudvarmesternője, Königsegg-Bellegarde grófnő ült. A kocsi mindegyik oldalán egy cs. k. inas ment födetlen fővel.
22. négy hatfogatu udvari kocsi három-három, azaz tizenkét palota hölgygyel.[1]) A kocsi mindegyik oldalán egy cs. k inas ment födetlen fővel.
23. magyar testőrségi osztály lóháton.
24. a cs. k. testőrség lóháton.

Egy félszázad gyalogság és egy század huszár zárták be a menetet.

A menet a kir. palotából a György téren, a vár utczán, a disztéren keresztül a plebánia templomhoz ment.

A templom téren két gyalog század tisztelgett.

Az egész uton, melyen a menet keresztül haladt, a katonák sorfalat képeztek, a nagyobb téreken gyalogság vagy lovasság tömegesen volt felállitva. A néptömeg szünetlen éljen kiáltozásai közt értek Ő Felségeik a templomba.

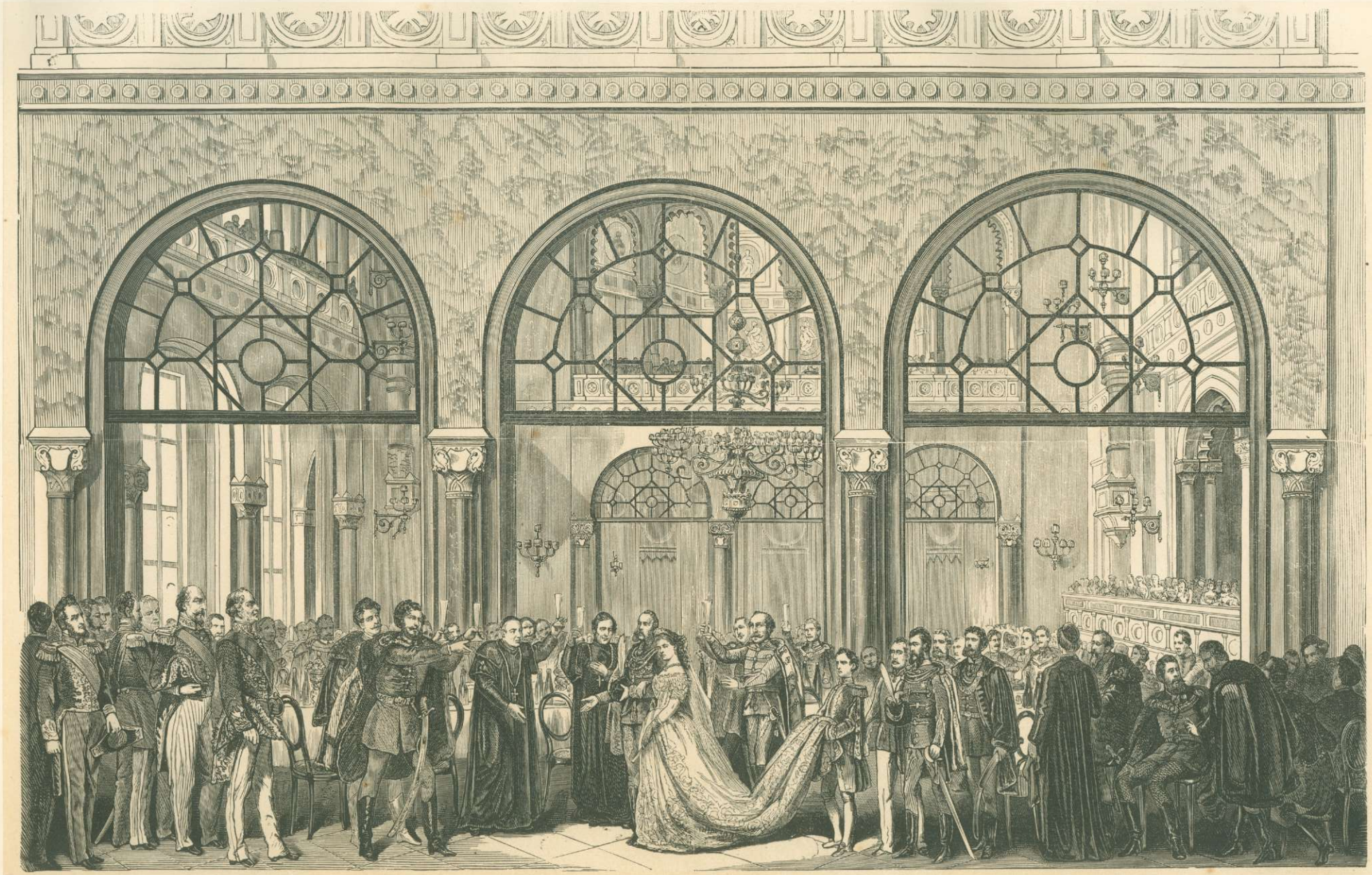
A bejáratnál Ő Felsége a magyar kir. főkamarásnak, Cziráky grófnak és a csatlósnak segélyével lováról leszállott és Ő Felsége a királyné, főudvarmestere, Königsegg-Aulendorf grófnak segélyével kiszállott a diszkocsiból.

A templom ajtaján belül Ő Felségeiket a herczegprimás, Simor János és a többi szertartást végző papság fogadta diszöltönyeiben.

Ő Felségeik az udvari pap által leteritett szőnyegre letérdeltek és a herczegprimás odanyujtá Nekik a keresztet és szentelt vizet, mire ő Felségeik a magyar kir. főkamarás és a királyné főudvarmestere segélyével felkeltek, ezután a menet a herczeg primás és a papság vezérlete alatt és trombita harsogások közt a templom belsejébe vonult.

Közvetlen Ő Felsége előtt mentek Ő Fenségeik, a cs. k. főherczegek, a magyar kir. fölovászmesteri helyettes (Agazonum reg. magister) az ország pallósával; a püspök a kereszttel, a magyar kir. fő-udvarmester (Curiae magister) és a ministerelnök, Andrássy gróf; oldalt mentek a testőrség kapitányai, hátul a magyar kir. főkamarás (Cubiculariorum magister) és a cs. k. fő hadsegéd. A magyar kir. testőrök képezték a kiséretet jobbról és balról és ezek mellett mentek a cs. k. testőrök, az utóbbiak nemcsak a templom és kápolna ajtaját állták el, hanem a templom hajójában is helyet foglaltak az állványok mindkét oldalán.

1) A hölgyek, kik Ő Felségét a koronázási meneten kisérték, voltak: Cziráky-Dezasse grófné, Sennyey-Fiáth báróné, Széchenyi-Sztáray grófné, Festetics-Erdődy grófné, Eötvös-Rosty báróné, Zichy-Metternich grófné, Erdődy-Oberndorf grófné, Apponyi-Sztáray grófné, Andrássy-Pálffy grófné, Szapáry-György grófné, Károlyi-Kornis grófné, Wenckheim-Apponyi báróné.

Deutsch testvérek müintézetéből Pesten.

Minden módon történő többszörösítés törvényesen fenntartatott.

A koronázási lakoma a vigarda termeiben junius 9. 1867.

Természet után rajzolta Kollarz Ferencz. Metszette Paar.

Ő Felsége jobbra a kápolnába a két szolgálattevő püspök-, a ministerelnök Andrássy gróf, és a magyar kir. főudvarmester által kisértetett. A kiséret többi része, ugyszintén azon országnagyok, a kik a koronázási jelvényeket voltak viendők, a kápolnán kivül maradtak; a hol álltak a zászlóvivők is.

Ő Felsége, a királyné, vezettetve főudvarmestere által, a veszprémi s a másik szolgálattevő püspök kiséretében szintén az emlitett kápolnába ment.

A főudvarmesternő, a ki a ruha uszályát vitte, az országbiró nejével együtt, a ki Ő Felségét a kápolna ajtajában várta, Ő Felségével a kápolnába lépett, hova csak két palotahölgy kisérte. A többi szolgálattevő 10 palotahölgy a biztosok által az el nem foglalt helyekre, a hölgyek számára készült állványokon, hol a többi hölgy is helyet foglalt, vezettetett.

A herczegprimás, kisérve a papság által, most a főoltárhoz ment, felölté a misemondó ruhát és várta a menet többi részének megérkeztét.

Miután Ő Felsége egy kissé várt és az országnagyok az ország jelvényeit az aranynyal szegélyzett veres bársony vánkosokra helyezték, és Ő Felsége a királyné is a cs. k. kincstárnok által már azelőtt a templomba vitt házi koronát föltette, megindult a menet a főoltárhoz, trombita harsogások és dobszó között.

1. Az udvari hadirnokok.
2. a cs. k. nemes apródok
3. a kamarai hadirnokok.
4. az asztalnokok, kamarások, magnások vegyesen, azután a titkos tanácsosok és ministerek.
5. a cs. k. rendek kis-, közép, és nagykeresztesei.
6. az aranygyapjasrend vitézei.
7. az országzászlósok, és pedig:
   a) Bulgária zászlójával (ifj. Rudics József báró), — Kunság zászlójával (Bánffy Albert báró);
   b) Serbia zászlójával (Keglevich István gróf), — Lodomeria zászlójával (Batthyáni László gróf);
   c) Galiczia zászlójával (Sztáray Antal gróf), — Bosznia zászlójával (Andrássy Manó gróf);
   d) Dalmátia zászlójával (Károlyi István gróf), — Erdély zászlójával (Eszterházy Antal gróf);
   e) Tótország zászlójával (Erdődy Sándor gróf), — Horvátország zászlójával (Péjachevich Péter gróf;
   f) Magyarország zászlójával (Orczy György báró).
8. a magyar kir. hirnök a pálczával, feltett föveggel.
9. a két koronaőr.
10. a jelvények vivői, és pedig a kereszttel a magyar kir. főkamarás, a pallossal a magyar kir. főpohárnok (Pincernarum reg. mag.) Zichy Ferencz gróf, a tárnok, Sennyey Pál báró a békejogarral, az ország almájával a horvát bán, Sokcsevics báró, a jogarral az országbiró Majláth György, a koronával a ministerelnök Andrássy gróf.
11. a magyar kir. főudvarmester (Curiae magister) a pálczával.
12. Ő Fenségeik, a főherczegek.
13. Ő Felsége.

Egy kissé Ő Felsége előtt jobbra ment a püspök az apostoli kereszttel és balra a magyar kir. fölovászmester (Agazonum reg. magister), Batthyáni Imre gróf a kivont pallossal.

Ő Felségét két oldalról a két szolgálattevő püspök és a testőrség kapitányai, hátulról azonban a cs. kir. hadsegéd kisérték.

14. Ezután ment Ő Felsége, a királyné a házikoronával fején, udvarmestere által vezettetve; két oldalról kisérte a két szolgálattevő püspök. A ruha uszályát vitte a főudvarmesterné, utána ment az országbiró neje és a két szólgálattevő palotahölgy.

Tizenkét magyar testőr kisérte a legmagasabb uraságokat a szentélyig és azután egy vonalt képezve, elzárták azt.

Ő Felségeik felléptek a szentély közepén álló három lépcsőnyi magas trónra, a mely fölé függő mennyezet volt készitve.

Az első lépcső jobb szegletén volt a püspök az apostoli kereszttel.

A második lépcsőn jobbra Ő Felsége mellett állott a magyar kir. fölovászmester (Agazonum reg. magister) a pallossal, az első lépcsőn jobbra (a fölovászmester mellett) helyet foglalt a magyar kir. főudvarmester (Curiae magister) a pálczával.

A magyar kir. főudvarmester mellett a lépcsőzet mellett állottak a magyar testőrség kapitányai és a cs. k. első fő hadsegéd. A magyar kir. főkamarás (Cubiculariorum magister) a második lépcsőn jobbra, a fölovászmester mögött állott.

A trón mellett baloldalon állottak, és pedig az első lépcsőn, Ő Felsége a királyné főudvarmestere, a lépcsőzet mellett, a magyar gárda kapitányaival egyenlő magasságban, a cs. gárda kapitánya és e mögött a szolgálattevő kamarás.

A lépcsőzet két hátulsó szögletén két-két kerek szék volt felállitva a 4 szolgálattevő püspök részére.

A magyar hirnök elől állott a lépcsőzet jobb szegletén.

A lépcsőzet mellett jobbról és balról fel voltak állitva félkörben a jelvények vivői és a tizenegy zászlós.

Ő Felsége, a királynő udvarmesternője-, az országbiró neje és a két szolgálattevő udvarhölgy részére két térdelő pad volt egymás mögé felállitva.

A jelvények vivői a főoltár baloldalára mentek, hol a püspökök a jelvényeket a vánkosokkal együtt átvették, hogy az oltárra tegyék.

Miután minden helyére tétetett, Ő Felsége a szolgálattevő püspökök-, a magyar kir. főudvarmester-, a magyar királyi főkamarás- és a magyar kir. testőrség kapitányai kiséretében a főoltárhoz ment, hol a primás a baloldalon ült. Ő Felsége karszéke elvitetett az oltár legalsó lépcsőjéig, hol Ő Felsége, meghajtván a primás előtt fejét, helyet foglalt.

Hajnald Lajos, kalocsai érsek, fenhangon elkezdé: Reverendissime Pater, postulat Sancta Mater Ecclesia Catholica etc. mire a herczegprimás felolvasá az intelmet a szertartások könyvéből.

Ennek felolvasása után Ő Felsége felállott a székről és a szolgálattevő püspökök által az oltárhoz és a primáshoz kisértetett, a hol is Ő Felsége a legutolsó lépcsőn az udvari káplán által elhelyezett vánkosra térdelt és letette az esküt, hogy a békét és igazságot fenn fogja tartani, a mely esküt Ő Felsége mindkét kezét az evangeliumra tevén, e szavakkal fejezett be: Sic me Deus adjuvet et haec Santa Dei Evangelia.

Mig Ő Felsége térdelt, a magyar kir. főkamarás tartá a kalpagot.

A herczegprimás ezután átnyujtá Ő Felségének a keresztet megcsókolás végett.

Az eskü letétele után Ő Felsége a baloldalon a legalsó lépcsőn kiteritett szőnyegen, melyre az udvari káplán három, aranynyal szegélyzett vánkost helyzett, fejét lehajtá, a mialatt a herczeg-primás térdelve elmondá a minden szentek litániáját. A többi püspök, szintén térdelve, felelt ezen szavakig: ut omnibus fidelibus defunctis etc. a melyek után a herczeg primás felállott, a püspöki jogart kezébe vette és folytonos imádkozás közben két keresztet csinált a megkoronázandó király feje fölött, ki azt még mindig lehajtva tartá.

Ezt tették a többi püspökök is térdelve.

A litánia és az ezen szavakkal ; „Oremus, praetende Domine“ kezdődő ima végeztével Ő Felsége a szolgálattevő püspökök segélyével felkelt és kisérve azoktól, továbbá a magyar királyi főudvarmester és főkamarástól, ugyszintén más két szolgálattevő cs. k. kamarástól, Zichy József és Széchényi Gyula grófoktól, a főoltár mögé ment, hogy a fölkenetésre készüljön, a miközben Ő Felsége mentéjét, kalpagját és kardját letette.

Nemsokára visszatért Ő Felsége ugyanazok kiséretében és a legfelső lépcsőn egy, az udvari ceremoniáriustól letett vánkosra térdelt, a hol is a herczegprimás Ő Felségét jobb karján, azután a vállak közt — imádkozva — szentelt olajjal felkente. Erre Ő Felsége ugyanazon kisérettel visszatért a főoltár mögé, hogy magát megtörülje.

Ő Felsége azután a fennebbi kisérettel együtt visszatért az oltár mögől és trónjához ment, itt letérdelt és a szolgálattevő püspökök-, továbbá a magyar kir. főudvarmester — (Curiae magister) és főkamarás (Cubicularorum magister) segélyével felölté a sz. István palástját.

Most tehát megkezdé a herczeg-primás trombitaharsogások és dobszó között a nagy misét és elmondá azt a lépcsőimáig.

Ezután a herczeg-primás a szertartást végző püspökökkel együtt visszatért a főoltárhoz, és pedig a baloldalra, hol a jelvények vánkosokon feküdtek.

Ő Felsége akkor, kisérve a szolgálattevő püspököktől, a magyar kir. főudvarmester- és főkamarás által, továbbá a magyar kir. testőr kapitányoktól, a főoltárhoz ment, ott letérdelt, meghajtá fejét a primás előtt és átvette attól jobbjába sz. István kivont pallosát, a miközben a herczeg-primás a következő szavakat mondta : Accipe gladium de altari sumptum etc. Erre a primás a kardot visszavette, hüvelyébe ereszté és azzal Ő Felségét (a ki is e végből felállott) a szolgálattevő püspökök a magyar kir. főudvarmester és főkamarás segélyével körülövezte e szavakkal : Accingere gladio etc.

Miután ez megtörtént, Ő Felsége a nép felé fordult, kivonta a kardot és megtette vele a szokott vágásokat, egyet előre, egyet jobbra, egyet balra, mire Ő Felsége a kardot ismét hüvelyébe ereszté. Ekkor tette a katonaság az első üdvlövést.

Midőn a kard hüvelyében volt, Ő Felsége ismét letérdelt a legfelső oltárlépcsőre és most tette fejére a ministerelnök Andrássy gróf és a herczeg-primás a koronát.

A herczeg-primás azonban a többi érsekek- és püspökökkel együtt kezét a korona felé tartá és ezen előirt szavakkal: Accipe coronam regni etc. áldást adott rá.

Erre a herczeg-primás Ő Felségének jobbjába adta a jogart, baljába az ország almáját ezen szavakkal: Accipe virgam virtutis etc., azután állva lekötötte Ő Felsége oldaláról szt. István kardját, a miközben őt azok segiték, a kiknek segélyével azt felköté, és visszaadá a főpohárnoknak.

Midőn vége volt, megtörtént a második üdvlövés.

Ő cs. és apostoli kir. Felsége a herceg-primástól jobb kezénél fogva, a kalocsai érsektől balkezénél fogva, a kit a többi püspökök követtek, — előre menvén — a 11. zászlós, a hirnök, a fölovászmester, ezután a magyar kir. főudvarmester és főkamarás, a testőr kapitányok, a cs. k. első hadsegéd, a miniszterelnök és a jelvényeknek vivői által kisérve — a baloldalon fölállitott trónhoz vezettetett és itt ünnepélyesen trónjába helyeztetett.

Ő Felsége jobbjára állott a herczeg-primás, balján azonban a kalocsai érsek, ezek mellett a többi püspök, az előbb emlitett egyének ugyanazon helyeket foglalták el, melyeken az előbbi trónnál.

A herczeg-primás a következő szavakat mondá: Sta et retine a modo locum, quem hucusque paterna successione tenuisti, haereditario jure Tibi a Deo delegatum per auctoritatem omnipotentis Dei etc. A ministerelnök által adatott jelre és annak háromszoros éljenkiáltása után, mit a nép lelkesen ismételt, megtette a katonaság a harmadik üdvlövést.

Az ágyuk megdördültek és a harangok Pesten és Budán elkezdtek zugni.

Ezután a herczeg-primás a faldistoriumba ment, hova őt a többi püspök is követé, csak a két szolgálattevő püspök állott a lépcsőzet mellett, jobbra és balra.

Ezek Ő Felségéhez mentek, átvették a jogart és az ország almáját és azt a főoltáron levő vánkosokra tették.

A herczeg-primás ekközben visszajött és leült a főoltár mellett levő székre.

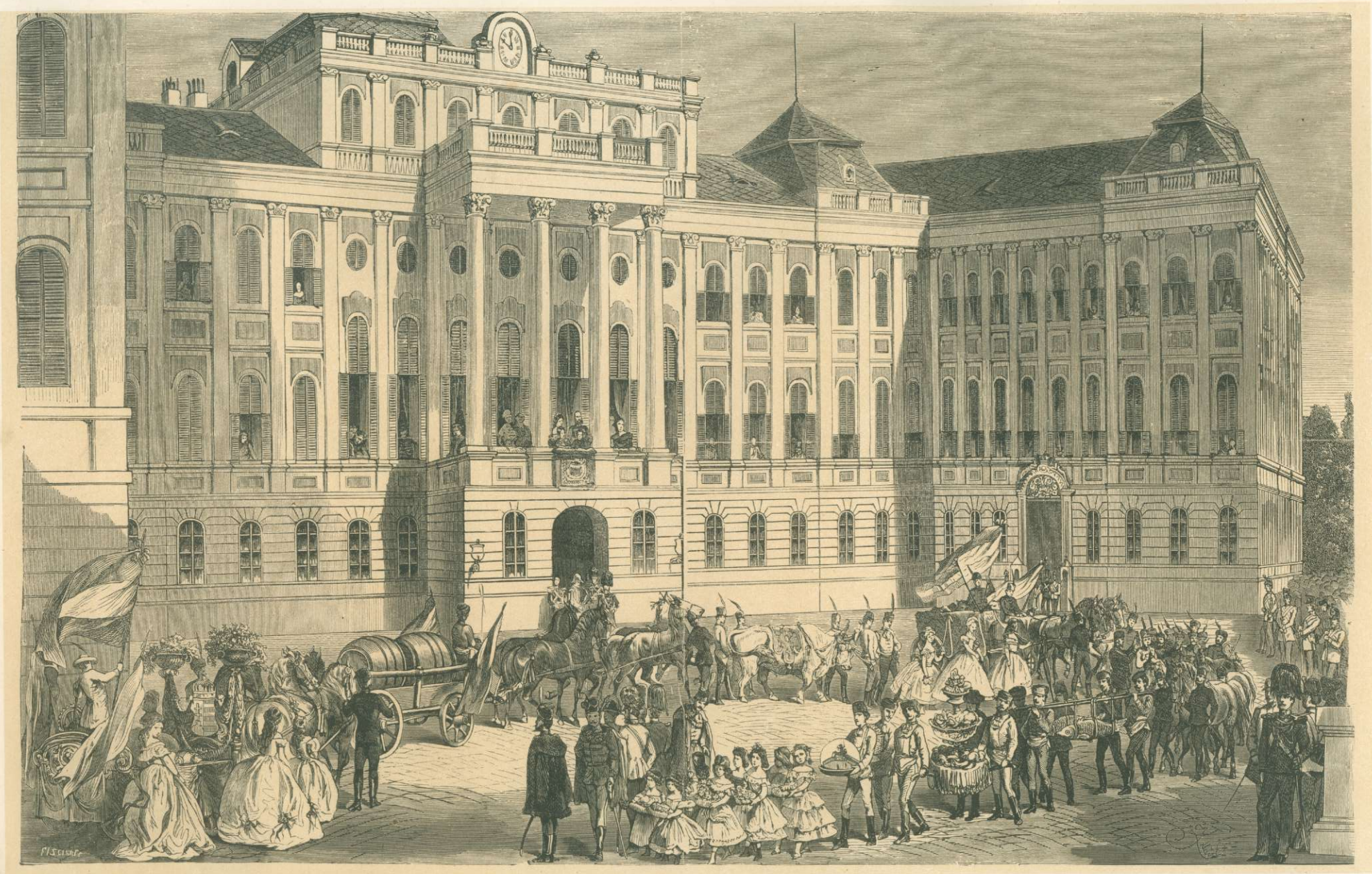
Ő Felsége ekkor koronával a fején felállott és kisérve a két szolgálattevő püspöktől, a magyar kir. főudvarmester és főkamarás által, azután a testőr kapitányoktól, a főoltár mellett ülő herczeg-primáshoz ment.

Ide ment Ő Felsége, a császárné is, miután főudvarmestere a házi koronát levette, azt a kincstartónak átadta, az utóbbi pedig gazdagon megaranyozott vánkosra tette és egy előre elkészitett asztalkára helyezte, eközben Ő Felségét főudvarmestere kezénél fogva vezette és a két szolgálattevő püspök kisérte. A főudvarmesterné, ki mindig a ruha uszályát vitte, az országbiró neje és a két szolgálattevő palotahölgy követte.

Ezután Ő Felsége a királynét a herczeg-primásnak, mint fölszentelőnek, a következő szavakkal mutatta be: Reverendissime Pater, postulamus etc. a melyet Ő Felsége az udvari pap által tartott misekönyvből olvasott fel, mire Ő Felsége ismét trónjához tért vissza az emlitett kisérettel együtt.

Ő Felsége a királyné a legalsó lépcsőn a már előre odakészitett vánkosra letérdelt, megcsókolta a felszentelő herczeg-primástól odanyujtott keresztet és más két oda előre letett vánkos fölé hajlott, mig elmondatott a minden szentek litaniája. Ekkor a ministerelnök Andrássy gróf a magyar kir. főudvarmester segélyével átvette Ő Felségétől a koronát és azt az oltárra helyezte.

A litania végeztével Ő Felsége ezen szavaknál: Oremus! Omnipotens sempiterne Deus etc. fölemelé fejét és a rá következő ima végeig egyenesen térdelve maradt.

Deutsch testvérek müintézetéből Pesten.

Minden módon történő többszörösítés törvényesen fenntartatott.

A termesztményi ajándokok átnyujtása junius 10. 1867.

Természet után rajzolta Kollarz Ferencz, Metszette Fischer.

Most felkente a herczeg-primás a szertartás szerint Ő Felségét kétszer jobb karján és egyszer vállai közt az udvari szermester által, aranyozott tálczán odanyujtott olajjal, a miközben az udvarmesternő, a ki a fölkenetés alatt az uszálylyal karján oldalt állott, az udvarmester pedig bal oldalt, és az országgbiró neje és a két palotahölgy szolgált.

A fölkenetés után Ő Felsége, a császárné az udvarmestertől, a két szolgálattevő püspökkel és a női kisérettel a sekrestyébe vezettetett, megtörültetés végett, a mire a szükséges eszközöket az udvari szermester nyujtá át a püspököknek.

Miután vége volt a megtörültetésnek, Ő Felsége az oltárnál álló felszentelőhöz lépett és a legalsó vánkosra térdelt. A veszprémi püspök ekkor tette föl Ő Felsége fejére a főudvarmestertől átvett házi koronát.

A ministerelnök, Andrássy gróf fölvette a vánkosról a koronát s átnyujtá azt a herczeg-primásnak, a ki azt annak segélyével Ő Felsége jobb válla fölé tartá, erről azonban rögtön elvette. A ministerelnök, Andrássy gróf, kinek a herczeg-primás a koronát visszaadta, azt a trónhoz vitte és a magyar kir. főudvarmester segélyével Ő Felségének fejére tette.

A herczeg-primás ezután Ő Felségének, a királynénak jobbjába adta a jogart és az ország almáját baljába, és elkisérte Ő Felségét, kit a főudvarmester vezetett, a két szolgálattevő püspökkel és az emlitett női kisérettel a trónhoz Ő Felsége mellé. A herczeg-primás a felső lépcsőre állott jobbra, a királyné főudvarmestere balra, a trón mellé (mint azelőtt), a szolgálattevő püspök pedig az Ő Felségét szolgáló két püspök mellé. A főudvarmesterné és a három hölgy pedig elfoglalák a trón mögött elkészitett helyeiket. Ő Felsége a királyné szolgáló kamarása szintén oda ment s ott a lépcsőzet mellett balra foglalt állást.

A herczeg-primás most elkezdé a Te Deum-ot, mire megtörtént a negyedik üdvlövés a harangok zugása közt.

A Te Deum után a herczegprimás ismét az oltárhoz ment, a veszprémi püspök pedig átvette Ő Felségétől a házi koronát, a jogart és az ország almáját.

A házi koronát átadta a főudvarmesternek, a ki azt a főoltárhoz közel álló asztalra helyezte, a jogart és az ország almáját ellenben átadá a király melletti püspököknek, kik azt Ő Felségének ismét kézbesitették.

Ezután a nagymise folytattatott. Az evangelium eléneklése alatt Ő Felsége, a jogart jobb kezében és az ország almáját baljában tartva, fölegyenesedve állott trónjában.

Az evangelium után Ő Felsége a jelvényeket átadá a két szolgálattevő püspöknek, kik azokat az illető országnagyoknak kezeikben tartott vánkosokra tették. A kalocsai érsek ezután átvette az evangeliomos könyvet és azt, az udvari szermester kiséretében, átnyujtá Ő Felségeiknek megcsókolás végett.

Ő Felségeik a trónban térdre ereszkedtek s azonnal kezdetét vette a credo.

Ennek végezte után, az offertoriumkor a herczeg-primás a főoltár második lépcsőjére ment. A két Fölség koronával fejökön, (a veszprémi püspök e czélra feltette a királynénak fejére a házi koronát), a többször emlitett kettős kisérettel a főoltárhoz ment, az udvari szermester által az első lépcsőre tett vánkosra térdelt és megcsókolá a herczeg-primás által odanyujtott patenát.

Ekközben először Ő Felsége áldozott egy arany érmet, melyet a magyar kir. főudvarmester egy tányéron nyujtott át s melyet Ő Felsége egy püspök által nyujtott aranyozott tálczára helyezett. — Ő Felsége a királyné azonban az országbiró neje által nyujtott aranyérmet egy az udvari szermester által tartott tálczára tette, mire Ő Felségeik trónjokhoz visszatértek. [1])

Mig a herczeg-primás előbbi helyére visszatért, a kalocsai érsek tömjént égetett Ő Felségeik előtt.

Minelyt a kánon megkezdődött, a kalocsai érsek ő Felségéhez lépett, levette fejéről a koronát és a ministerelnök, Andrássy gróf által tartott vánkosra helyezte azt. — Ő Felsége, a királyné fejéről a koronát a veszprémi püspök vette le, ez átadta a főudvarmesternek, a ki ezt ismét a kincstárnok vánkosára helyezte.

Az Ur-változása alatt a jelvények vivői lehajták a püspököktől átvett jelvényeket, ugyszintén a kardot a magyar kir. fölovászmester, a zászlókat a zászlósok, és a hirnök levette fövegét és lehajtá a botot.

Agnus Dei alkalmával ő Felségeiknek átnyujtatott a pax megcsókolás végett épen ugy, mint azelőtt az evangelium s az aspersorium.

Áldozáskor Ő Felségeik a szolgálattevő püspökök kiséretében az oltárhoz mentek, a legfelső lépcsőn az udvari szermestertől letett vánkosra térdeltek, magukhoz vették a felszentelőtől az Ur vacsoráját és a kehelyből a szent vért, mire Ő Felségeik ismét a gyóntatószékbe mentek.

A ministerelnök, Andrássy gróf a kalocsai érsek segélyével Ő Felsége fejére a királyi koronát és a veszprémi püspök a királynénak fejére a házi koronát tette.

A szolgálattevő püspökök átnyujták Ő Felségének a jogart és az ország almáját.

Midőn a nagy misének vége volt, a nagy templomajtó kinyittatott és a menet gyalog az országház utczán a helyőrségi templomba ment.

Ezen téren lépcsők voltak készitve, melyek veres, fehér és zöld szőnyeggel voltak bevonva.

A menetrend ez volt:

1. két udvari fullajtár, 2. a cs. k. udvari inasok, 3. két pitvarnok, 4. a cs. k. nemes apródok udvarmesterökkel, 5. egy kamarai hadirnok, 6. az asztalnokok, kamarások és rendek, 7. a mágnások, titkos tanácsosok és ministerek, 8. a cs. k. rendek lovagjai, rendfokozat szerint, 9. a középkeresztesek és 10. a nagykeresztesek, 11. az aranygyapjas rend, 12. a tizenegy országzászlós, 13. a magyar kir. hirnök feltett föveggel, a pálczát tartva, 14. a magyar kir. főajtónállói helyettes, 15. a két koronaőr, 16. az országnagyok, mint a jelvények vivői, 17. a ministerelnök Andrássy gróf, 18. Ő Fenségeik, a cs. k. főherczegek, 19. a püspök a kereszttel, pluvialeban és a püspöki süveggel (jobbról), 20. a magyar kir. fölovászmesteri helyettes kivont pallossal (balról), 21. Ő cs. k. apostoli Felsége, a koronával fején és a sz. István palástjával, továbbá a jogarral és az ország almájával, kisérve jobbról a primás és balról a

1) Már előbb kézen tartott Seidl kincstárnok és Dr. Schilling kormánytanácsos vagy 30 aranyat nyomó aranyérmet, mely külön ezen czélra veretett mintegy annak jeléül, hogy a felséges áldozók készek, a mindenhatónak legkedvesebb birtokukat is feláldozni, Ő Felsége az arany pénzt, melyet a magyar kir. főudvarmester egy tányéron nyujtott s mely Ő Felsége a királyné képével volt ellátva, egy püspök által nyujtott aranyozott tálczára tette, a kiralyné ellenben az országbiró neje által nyujtott aranypénzt felséges férje képével azon tálczára tette, melyet az udvari szermester tartott, mire Ő Felségeik a trónhoz visszatértek. Az Ő Felsége által feláldozott pénz előlapján a királyné képe látható ezen fölirással: „Elisabetha Austriae Imperatrix," mig a hátlapon a korona és e fölött ezen szavak: „Fausto sidere laeta," alant pedig e szavak: „Coronata Regina Hungariae Budae 1867" láthatók. A királyné által feláldozott pénz előlapján Ő Felsége feje található ezen fölirással! „Franciscus Josephus I. D. G. Austriae Imperator; a hátlapon van a korona és alatta keresztbe téve a jogar és kard; a korona fölött láthatók e szavak: „Virtuti confido," alant pedig e szavak: „Coronatus Rex Hungariae Budae 1867."

kalocsai érsektől. Két oldalról követték a magyar kir. főudvarmesteri helyettes a pálczával, a magyar kir. főkamarás, a testőrség kapitányai és a cs. kir. első fő hadsegéd. Pest és Buda hatósága két oldalt ment. 6 magyar testőr képezte a mellék kiséretet, 22. a jelenlevő érsekek és püspökök diszöltönyben s a többi papság, 23. egy félszázad gyalog, 24. a magyar kir. pénzügyminiszter lóháton, a ki katonai fődözet alatt a koronázási templomtól a ferenczieк (helyőrségi) templomáig ezen ünnepélyre készitett kisebb nagyobb érmeket szórta. A pénzügyministernek ebben két mágnás nyujtott segédkezet : Csáky Gyula gróf és Apor Sándor báró, ugyszintén két képviselő : Stoll Károly és Tulbás János. Elszóratott 50 kis-, 100 nagy aranyérem, 500 nagy, és 4000 kis ezüstérem. — A nép ugyan könnyen megmagyarázható versenygéssel kapott e pénzek után, a nélkül azonban, hogy a rendet bármikép is megzavarta volna, és habár itt, valamint a szőnyeg feldarabolásánál zavar volt, az illendőség határait soha tul nem lépte. [1])

1) Ezen magasztos ünnepély legszebb és legmaradandóbb emlékét kétségkivül a koronázási érmek képezik. Nem sokat mondunk, ha állitjuk, miszerint a rajz és a veretésre nézve a legcsinosabb és legtökélyesebbek mindazok közt, miket Austria e téren előmutathat. Érmek és tulajdonképeni pénzekből állanak. A rajzra nézve egyenlők. Az egyik rész Ő Felsége mesterileg kivitt képét mutatja, a másik Ő Felsége, a császárné képét. Az előlapon (egyik oldalán latinul, másiknál magyarul) a fölirás, az előbbieknél ez : Franciscus Josephus I. D. G. Austriae Imperator, vagy I. Ferencz József I. K. austriai császár, az utóbbiaknál : Elisabetha Austriae Imperatrix vagy Erzsébet austriai császárné, ennek megfelelőleg látható az előlapon a jelige : „Virtuti confido“ illetőleg „Bizalmam az ősi erény“ és „fausto sidere laeto,“ magyarul „Boldogitó csillagzat örömárjai közt“. A kétféle érem hátlapján látható a sz. István koronája azon különbséggel, hogy azokon, melyeken Ő Felsége képe van, a kard és jogar keresztben található, mig a királyné képét viselő az utóbbiak helyett két egymást metsző borostyán ágat mutat, alatta e fölirás : Coronatus rex Hungariae Budae MDCCCLXII. (Magyar királylyá koronáztatott Budán MDCCCLXVII.) és Coronata Regina Hungariae Budae MDCCCLXVII. (Magyar királynévá koronáztatott Budán 1867). Különböző nagyságuak az arany- és ezüstérmek a pénzek. Néhány ugynevezett áldozati érem is veretett, mely 30 aranyat nyom s Ő Felségeiknek maguknak vannak készitve Különböző értékü kisebb érmek azután átadattak a császári ház fenséges tagjainak, a koronázásnál főszereplőknek, püspököknek, méltóságoknak, országnagyoknak, mágnásoknak, képviselőknek stb. A koronázási érmek két-két osztályba sorozhatók. A nagyobb aranypénz 1¾ aranyat, a kisebbek valamivel többet nyomnak egy aranynál. A rajzra nézve, mint mondva volt, a pénzek az érmekkel ugyanazonosok. — Egyáltalán érem veretett aranyból : 4 darab à 30 arany nehéz, 20 darab à 20 arany és 220 darab à 15 arany, összesen 274 aranyérme és 24 ezüst érme à 2½ lat ; koronázási pénz 1200 à 1¾ arany, és 2400 darab à 1 arany nehéz ; — ezüstből 8500 darab á 5/16 lat és 18000 darab à 3/16 lat. Mindezen koronázási érmek és pénzek egyik fele Ő Felsége a császár és király képével és a másik fele. Ő Felsége a császárné és királyné képével van földiszitve ; a fölirások részint magyarok, részint latinok. A mi az érmek és pénzek rajzát illeti, meg van tartva a régi történelmi jelleg, a k. érem- és régiség gyüjteményből egész sora a koronázási érmeknek szolgált mintául. A kereszt a szent István koronáján ennélfogva egyenes, mint az előbbi koronázási érmeknél is.

Az előbbi koronázási érmekre nézve Krauss Jakabnak, pesti régiségárusnak következő leirást köszönhetünk :

A legelső magyar koronázási érem 1508-ban veretett II Ulászló király által, akkor két éves fiának II. Lajosnak megkoronáztatása alkalmából. Vannak arany és ezüst érmek. Az előlapon látható II. Ulászlónak vértezett és megkoronázott mellképe ezen fölirással : Wladislaus Dei Gracia Rex Ungariae Et Bohemiae. A hátlap a vánkoson térdelő kétéves király-fiucskát mutatja fején koronával, alatta e szóval : Coronatus, és a fölirás : Ludovicus filius Rex Ungariae Et Bohemiae :

II. Lajosnak 1526-ban Mohácsnál történt szerencsétlen halála után I. Ferdinánd ellen, mint ellenkirály föllépett I. Zápolya János a Szepesség grófja, és követőitől Tokajban valóban királylyá kiáltatott ki és 1526. nov. 11-én Székes-Fehérvárott megkoronáztatott, de nem ismerünk tőle pénzt, mely ez alkalomra vonatkoznék.

Ekkor a Zápolya Jánossal történt egyezség szerint, a ki különben királyi czimét és a királyság egy részét élethossziglan birta, I. Ferdinand lépett a magyar trónra. Már előbb 1527. nov. 3-án Fehérvárott megkoronáztatott. Tulajdonképeni koronázási pénzt e fejedelemtől nem birunk, mindamellett az igen ritka, ugynevezett magyar hódolati tallér tekintetik olyannak, mely ez alkalomra veretett. A tallér művészileg van készitve és az előlapon, ezen fölirat mellett : Ferdinand Dei Gracia Hungariae Boemiae Dalmatiae Croaciae Zc (et caetera helyett) Regi Infanti, láthatni a koronázott királyt teljes diszben lovon, mellette két pánczélozott férfi két zászlót visz, a földön imádkozó emberek térdelnek, ezek mellett kutyák feküsznek, a háttérben is áll néhány ember. A hátlapon ezen fölirás van : Hispaniarum Archiduci Austriae Duci Burgundiae zc. Comiti Tirolis és egy czimer, melyben a Magyarországé a legtekintélyesebb. Az évszám 1528.

Ekkor behozatott a Habsburg herczegek, illetőleg a hajdani római császárok és Austria főherczegeinek örökösödése a magyar trónon és II. Miksa, I. Ferdinánd fia még atyja életében, hihetőleg, hogy részére az örökösödést biztositsa 1563. september 8-án Pozsonyban megkoronáztatott. Ezen esemény a következő tallér alaku pénz által örökittetett meg. Az előlap elénk állitja : atyja vértezett mellképét, vállán az arany gyapjuval és ezen fölirást : Ferdinand Dei Gracia Electus Romanorum Imperator Semper Augustus Germaniae Hungariae Bohemiae Rex 1563. A hátlapon a fölirat. Maximilian D. G. Ro. Hun. Bo. Rex 1563. Itt azonban nemcsak II. Miksának vértezett és sugárkoszoruval koronázott alakja látható, hanem nejének, Máriának, V. Károly császár leányának képe is látható, a mi azon véleményre, hogy férjével egy időben koronáztatott meg, szolgáltat alkalmat.

Ezen királyt követte II. Rudolf, a ki szintén atyja életében 1572. september 25-én koronáztatott meg Pozsonyban. Ezen koronázásra a következő darab veretett. Az előlapon az a fölirás : Rudolf Archidux Austriae, és látható négymezejü czimere Magyarországnak, Dalmátiának, Csehországnak és Austriának. A hátlapon ez áll : Coronatus Est Rex in Hungaria 1572. A pénz kis ezüstdarab.

Rudolf császár, mint tudva van, 1672-ben figyermek nélkül halt meg, fivére II. Mátyás mindamellett már előbb amannak lemondása után 1608-ban magyar királylyá lőn és ennélfogva ugyanazon év nov. 19-én Pozsonyban fejére tétetett sz. István koronája. Az ezen alkalomra vert 6 arany nehézségü érem igy néz ki : az előlapon : a király vértezett és megkoronázott mellképe ezen fölirással : Matthias II. D. G. Rex Hungariae Etc. és a hátlapon : a magyar czimer és e körül az azon időben ezen országhoz tartozó kilencz tartomány : Dalmatia, Horvátország, Tótország, Bosnia, Serbia, Galiczia, Lodomeria, Kunság és Bulgaria.

II. Ferdinand ezután jog- és törvényszerüleg követte nagybátyját, II. Mátyást és már 1618 julius 1-jén Pozsonyban megkoronáztatott. Az akkori erdélyi fejedelem, Bethlen Gábor mindamellett nagy kedvet érzett magyar királylyá lenni és ezen tervében az osztrák ellenes párttól segittetve aug. 26-án 1620-ban Uj-Zólyomban megkoronáztatott. Mind a két fejedelem érmek veretése által nagyobb nyomatékot akart szerezni jogainak. Bethlen Gábor nem sokáig örvendhetett királyi méltóságának, mert már 1621 decz. 31-én anikolsburgi egyezség szerint azt letette, de haláláig (1629) Erdélyt és Oppeln és Ratibor herczegségeket megtartá. II. Ferdinand Magyarország királya maradt 1637-ben történt haláláig.

Most áttérünk az ezen két király által kiadott koronázási érmek leirására. A II. Ferdinánd által kiadott kicsi ezüst és négyszegletü, egy ugynevezett „Klippe.“ Az előlapon láthatni a borostyánágakba övezett korona alatt F. betüt és e számot II., a hátlapon ugyanazon jelvény mellett ezt a fölirást : Coronatus in Regem Hungariae 1 Juli 1618. — Bethlen Gábor által kibocsátott pénz előlapján van annak mellképe magyar öltönyben és ezen fölirás Gábriel D. G. Regnorum Hungariae. A hátlap a magyar koronával fedett czimert mutat, ebben megvan Magyarország, Erdély és a Bethlen család czimere, s ezen fölirás : Transylvaniae Princeps Ac Siculorum Comes. Évszám nincs rajta, kitünő szépségü, tizenkét aranyat nyom s igen ritka.

III. Ferdinand atyja (II. Ferd.) intézkedései folytán 1685 decz. 8 Sopronyban koronáztatott meg. Az akkori zavaros idők arra határozták el az atyát, hogy fia Magyarországban az öröködést biztositsa. Koronázásánál a következő ezüst pénzek szórattak, a melyeknek mi itt leirását adjuk. — Egy borostyánkoszoruban láthatni a koronát s alatta ezen fölirást : Ferdinando III. Coronatus Rex Hungariae Die VIII. Decembris. A pénz másik oldalán a király jeligéjét : Pietate et justitia mutatja egy szalagon s egyensulyban álló mérlegen, melynek felső csucsát kereszt képezi. Az évszám rajta 1625. IV. Ferdinánd követte atyját a kormányzásban, miután sokkal előbb, 1647. jun. 16. megkoronáztatott. Ezen királynak jelképe volt egy két borostyán ággal körülvett egyenesen álló jogar, melyen a felhők fölött a gondviselés szeme nyugszik, s mely körül egy lebegő szalag van övezve, a melyen a király jelszavával : Pro Deo et populo áll és ez tölti meg az előttünk levő koronázási pénz előlapját. A hátlapon a borostyántól körülvett korona alatt következő felirás olvasható : Ferdinandus IV., Rex Bohemiae, Archidux Austriae Coronatus in Regem Ungariae 16. Juni Anno 1649. Egész alant diszitések közt látható a kereszt.

IV. Ferdinánd halála után, mivel magtalanul halt meg, következett a trónon annak fivére, nagy Lipót, III. Ferdinánd fia. 1655, máj. 27. Pozsonyban koronáztatott meg. Az itt leirt pénz veretett koronázása alkalmából, habár némely szerzők azon körülmény miatt, hogy a mellkép roszul van találva és hogy régibbnek látszik, a fölött kétkednek. Az előlapon e röviditett fölirás van : Leopold. Dei Gracia Romanorum Imperator Semper Augustus Germaniae Hungariae Bohemiae Rex. Rajta látható még a magyar czimer, Magyarország védasszonyának, Isten anyjának képe s az uralkodónak borostyánnal koszoruzott mellképe, vállán az aranygyapjuval. A jelszó : „Consilio et Industria“ és Leopold jelképe, szárnyakkal ellátott földgömb, az Isten sugárzó szeme alatt, a mely fölött a felhőkből kinyu ló két kéz jogart és kardot tart, tölti be hátlapját ezen pénznek.

I. József, I. Leopold fia, követte ezt a kormányzásban. A magyar elégületlenek II. Rákóczy Ferencz vezérlete alatt sok bajt okoztak apának ugy, mint fiunak és miután Rakóczy 1705-ben az egyesült rendek herczegének czimét vette föl, tette csak valóban ingóvá a császár trónját Magyarországon. — Végre 1711-ben menekült, soká bolyongott Franczia- és Lengyelországban, mig végre, mint tudva van, 1735. Rodostóban Kis-Ázsiában halt meg.

Mihelyt a menet a plebánia templomot elhagyta, Ő Felsége a királyné a kápolnából, hova visszavonult, hogy a házi koronát letegye, megindult és az ekközben előrobogott diszkocsira ült.

Ekkor ezen menet a disztéren, a várutczán, a sz. György téren keresztül a királyi várba ily sorban vonult:

1. egy század huszár, 2. egy udvari fullajtár, lóháton, 3. egy udvari pitvarnok, lóháton, 4. nehány nemes és mágnás lóháton, 5. a cs. k. testőrség, 6. a magyar királyi, a főhg. osztrák és a két cs. k. osztrák hirnök, 7. a nyolczfogatu diszkocsi, melyben Ő Felsége ült; a kocsi két oldalán 3 udvari inas. Oldalt de egy kissé hátrább, Ő Felsége főudvarmestere és szolgálattevő kamarása, 4. cs. k. nemes apród és 6 magyar testőr lóháton, 8. egy hatfogatu udvari kocsi, melyben Ő Felsége udvarmesternője és ennek balján az országbiró neje ült, a kocsi mindegyik oldalán 1 undvari inas, 9. négy hatfogatu udvari kocsi, melyben a tizenkét szolgálattevő udvarhölgy ment, a kocsik oldalainál egy-egy inas, 10. a cs. k. gárda lóháton, 11 egy század huszár.

A lovasok, kik Ő Felségét a királynét kisérték, a nemes ifjak, a magyar testőrség és gárda, ugy szintén a két huszár század mindjárt megérkeztök után a várban megfordultak és a helyőrségi templomhoz mentek, hogy ott az illető helyen Ő Felsége menetéhez csatlakozzanak.

Miután Ő Felsége a helyőrségi templomba érkezett, a szentélybe a baloldalon felállilott trónba ment, a jogart és az ország almáját az illető országnagyok által tartott párnára tette, sz. István kardját a csupán e czélra kinevezett mágnás, Károlyi István gróf-, a magyar kir. főudvarmesteri helyettes és a magyar kir. főkamarás segélyével felölté, kivonta azt hüvelyéből és megérinté vele háromszor a vállát minden aranysarkantyus vitéznek, kiknek sora már előbb Ő Felsége elé terjesztetett jóváhagyás végett.

Az országbiró és a m. k. minister Festetics gróf felválta szólitották a lovaggá ütendő vitézeket, kik mély meghajtással a trónhoz léptek és Ő Felsége előtt a második lépcsőre térdeltek. Az ezen alkalommal előhitt „equites aurati" voltak: Almássy Vinczc, Apor Géza báró, Bánffy György gróf, Eszterházy András gróf, Frideczky Timót, képviselő, Huszár Ágoston, Kardos Kálmán, képviselő, Latinovics Albin, cs. k. kamarás, Lazanszky Sándor gróf, Meduyánszky Dénes báró, cs. k. kamarás, kellemesi Melczer István, titkos tanácsos és k. személynök; Nákó Kálmán gróf, cs. k. kamarás, demeteri Németh János, földbirtokos, Nyáry Jenő báró, cs. k. kamarás, Reviczky Sándor, udvari titkár, Semsey Lajos, cs. k. kamarás, Szapáry Antal gróf, cs. k. kamarás, szitányi Szitányi Bernárd, képviselő, Teleky Sándor gróf, Torkos László, ministeri titkár, Victoris János, képviselő, Vojnits Jakab, földbirtokos.

Midőn vége volt a lovaggá ütésnek, Ő Felsége rövid időre a sekrestyébe vonult.

Ez időközben mindenki, Ő Felsége közvetlen kiséretén kivül, kiment a templomból, lóra ült és alakitá a menetet.

Rövid idő mulva Ő Felsége kijött a templomból, a csatlós és a magyar kir. főkamarás segélyével lóra ült, mire a menet az uri utczán, a disztéren, a vizi kapun keresztül, az Albrecht-uton a lánczhidon át Pestre ment, itt a Ferencz Józseftéren keresztül a part hosszában a plebánia templomhoz, azon állványhoz, hol Ő Felsége az esküt tette le, ily rendben vonult: 1. egy század huszár. 2. udvari fullajtár lóháton. 3 a banderiumok, és pedig oly rendben, mint azt a magyar kir. fölovászmesteri helyettes meghatározta.

A vármegyék és városok banderiumai az ország négy kerülete szerint, Dunán innen és Dunán tul, Tiszán innen és Tiszán tul, négy főcsoportra voltak felosztva. A tiszántuli csoport Erdély banderiumait is magában foglalta.

Minden csoport élén egy fiatal mágnás volt mint rendező, magyar diszöltönyben. Ezen négy mágnás volt: Bánffy György ifj. Teleky Samu, Wenkheim Frigyes és Csekonics András gróf.

Az egyes banderiumok egyáltalán három tagból állottak; de volt megye, a mely hatot, sőt hetet is küldött. Somogy megye azáltal tünt ki, hogy gondoskodott, miszerint a banderiumokban a nép is képviselve legyen, a mennyiben három nemest és három népembert, községi birót küldött a koronázáshoz.

A banderialisták mindnyáján aranynyal és ezüsttel gazdagon voltak diszitve és zászlóik közt nem kevés ősi, történelmi értékü volt. A lovak egyáltalán pompásak voltak; nehány távolabb fekvő megye, részben az idő rövidségeért, részben, mivel a lovak tartása bajos és drága, Pesten béreltek.

Legjobb benyomást tett a jászok és kunok derék csapatja, mely 250 emberből állott, mind erőteljes férfiak, rendezett sorokban, pompás lovakon.

I. József ezen folytonos zavarok miatt már 1687. decz. 9. Pozsonyban megkoronáztatott. Több koronázási érmet ismerünk ezen fejedelemtől, hanem mi a következőt veszszük elő és irjuk le. — Az előlapon a fiatal fejedelem mellképe van eléállitva, ezen német fölirással: Joseph im Namen und Erbrecht der Erste, mig a jelige: Dir und deinem Samen nach Dir a következő allegoriai képpel együtt a hátlapon látható. Ugyanis egy pázsitos téren van a magyar czimer és a térdelő Hungaria egy vánkoson átadja a fiatal királynak a koronát. A hátlapon olvasható ez is: den 9. Dezember, mint a koronázás ideje.

VI. Károly császár, Spanyolhon királya, szintén I. Leopold fia, s igy fivére az előbbinek, 1711 okt. 12-én római császárrá választatott Első József fiörökösöket nem hagyván maga után, minden általa birt ország VI. Károlyra szállt, — következésképp Magyarország is — és 1712 május 22-én Pozsonyban királylyá fel is avattatott. A koronázási pénz, mely ekkor veretettt, kicsiny s egyszerü, egyik oldalán jelszavát láttatja: Constantia et fortitudine és jelképét felhőktől körülvett földgömb és a másik oldalon a magyar koronát ezen fölirással: Carolus VI. Romanorum Imperator Semper Augustus Germaniae, Hispaniae, Hungariae, Bohemiae Rex, Archidux Austriae Coronatus. Poson. 22 May, hét sorban.

VI. Károly leánya az egyedüli örökös és utolsó herczegnő a Habsburg házból, a nagy Mária Theresia atyja halála után Magyarország királynőjévé lőn. Mint ilyen 1741 jun. 25: Pozsony ban nagy fénynyel megkoronáztatott. E királynő szép jeligéje: Justitia et Clementia, a koronázási érem előlapján van, látható továbbá rajta egy megkoronázott oroszlán (a cseh), mely egyik talpában a magyar patriarchai keresztet tartja, másikkal pedig az osztrák czimerre támaszkodik. Ezen irás: Mária Theresia in Regem Hungariae Coronata Poson 25. Juni 1741 és a szent korona képezik a hátlapot.

A nagy Mária Theresia 1780 nov. 29-én meghalt. Fiát II. Józsefet 1765 sept. 23-án, miután 1764 apr. 3-án római királylyá koronáztatott, kormánytársává fogadta. Az örökös tartományok kormányát átvette mindjárt anyja halála után, de magyar királylyá soha sem koronáztatta meg magát, ezért nem is birunk tőle koronázási érmet. Meghalt 1790 febr. 20-án.

II. Lipót, II. József fivére, a nagy Maria Theresia fia, foglalta el a megürült magyar trónt és 1790 nov. 15. Pozsonyban megkoronáztatott. Általában koronázási érme hasonlita Mária Theresia alatt vert éremekhez, csakhogy más a jeligéje: Pietate et Concordia, és más az évszám Meghalt 1792 marcz. 1-jén és az országot fiára hagyta.

I. Ferencz, a ki 1792 jun. 6-án magyar királylyá koronáztatott, a következő pénzt szóratta ezen alkalommal. Az előlapon olvasható jeligéje: Lege et Fide, és látható a cseh oroszlán, tartva a magyar czimert. A magyar koronát lefüggő lánczokkal láthatni a hátlapon és alatta ezen fölirást: Franciscus Dei Gratia Bohemia, Rex Archidux Austriae Coronatus Budae VI. Juni MDCCXCII.

A még most is élő I. Ferdinand, Magyarországon e néven V. koronázása volt az utolsó, a mely az előbb leirtelőtt és pedig 1830 september 28-án ment végbe. Atyja még életben volt, de kormánytársává nevezte ki, és ennek következtében megkoronáztatott. Egyike a legszebb s legpompásabb érmeknek, melyeket az ujkor felmutathat, ezen alkalommal veretett. Az előlapon látjuk az atya és fiu mellképeit egymás mellett, az előbbié borostyánnal van koszoruzva, és ezen fölirás: Franciscus Augustus Et Per Eum Ferdinandus V. Coronatus Posonii Die XXVIII. Septembris MDCCCXXX megmutatja az alkalmat, melyre az veretett. E szép mondat: Robur Et Prosperitas Nostra In Te, a hátlapon föliráskénti szolgál és az érteménydus allegoriai kép: egy régi izmos tölgy, a mely mellett több csemete nő ki a földből, s a melyhez a magyar czimer támasztva van és az egészet besugározza Isten szeme, tökélyessé teszi az egészet.

Ezen tömött csoport négyes sorjában ment és két alkapitány, egy jász és egy kun által vezéreltetett.

A megyék banderiumai ritka sorokban hármasával haladtak, a kik közt a középső vitte a zászlót.

A banderiumok előtt lovagolt a jászok és kunok kapitánya, gr. Ráday Gedeon, deli, szép alak, mely a rég elmult időkre emlékeztetett. Fejét fekete astrachan-kucsma födte, melyből büszkén emelkedett föl a sastoll, vállát párducz kaczagány fedte, jobbjában a buzogány csillogott és az ős, hires jász kürt, Lehel kürtje lógott le.

Mellette lovagolt Bánffy György gróf, a ki ugyanezen napon, — kevéssel ezelőtt arany sarkantyus lovaggá üttetett

Ezután jött Nagy-Kunság banderiuma; mind fiatal deli alak égszin kék, fehér prémezetü, ezüsttel kisinórozott mentékben.

Közvetlen utánuk mentek a jászok, alkapitányukkal élökön. Sötét kék dolmányt viseltek, nadrágjuk s mentéjök hasonló szinü volt, ez utóbbin farkas prém volt. Fejökön kis sapka volt a kerület ezüst czimerével. Mind egyenes katonakardot viselt, mint 1848-ban a német könnyü lovasok; de itt ott mégis látható volt a görbe magyar kard.

A kis-kunok csapatja hasonlitott az előbbihez, csakhogy hiányzott a mente. A huszár dolmányt elől tömött sinórzás födte. A csapatnak meg volt a maga trombitása.

A jászok és kunok után ment a buda-pesti banderium, a mely a következő tagokból állott: vezető: Tarone Ferdinand. Lovasok: Baumann Antal, Clement Gusztáv, Eigel Ferdinand, Götz Gyula, Grandt József, Haggenmacher Henrik, Hofhauser Gusztáv, Horváth Károly. Huber Pál, Kammersberger Gyula, Kiss Adolf, Klein Frigyes, Klusacsek Rezső, Krause Herman, Lohr Antal, Majovcsek József, Morbitzer Mátyás, Németh Frigyes, Öhler János, Pauer Ede, Schiefpeck Ferdinánd, Schilweitz András, Tárczay János, Török Flóris, Windisch Ferencz, Woraschek Antal. — Öltönyük: Kócsagtollas világos kék kalpag, fehér atilla, kék nadrág, kék nyakkendő, fekete csizma, kék hajtókával. Fehér takaró a nyergen- s az egészen ezüst zsinórozás.

Az erdélyi banderiumokat ifj. gróf Teleky Sámuel vezette. Alsó Fejérmegye. Hárman képviselték: Lengyel Károly, Zeyk Ádám, Pogány Károly. — Öltözetük: kalpag piros leffentyüvel, szürke prémmel, vörös mente szürke prémmel, veres nadrág, azur szin dolmány, sárga csizma; minden ezüstre. Veres nyeregtakaró.

Belső Szolnok-megye. Két banderista: Ujfalvi Samu, Rácz Ferencz, (a harmadik megbetegült). Egész kék öltöny, ezüstre — fekete csizma.

Hunyadmegye. Három diszlovas: Barcsay Árpád, Jánky Lajos, Oláry János. — Ruhájuk: Veres kalpag szürke prémezettel, veres mente szintén szürkén szegve, sötétkék atilla, veres nadrág, sárga csizma; veres lótakaró ezüstre. Zászlójuk egykor Hunyady Jánosé volt.

Kolozsmegyéből: Gaal Gyula, Dorgó Béla, Lázár Alajos: kócsagos kék kucsma, ugyanoly szinü mente szép prémezettel, kék nadrág, veres dolmány, fekete csizma, ezüst zsinórzat tevék ki öltözetüket.

Küküllő megyéből hárman: Boér Kálmán, Pálffy, Elekes. Világos zöld ruha aranyra, fekete csizma.

Maros székből. Bereczky Sándor, Pataky Miklós. Sötétkék mente, dolmány, nadrág, fekete prémezettel sas tollas kalpagban.

Torda-megyéből. Három diszlovas: Rediger Béla, Szőllössy Mátyás, Ferenczy Béla. Öltözetük: kalpag, hamuszin prémmel, vörös rojt és tollal, piros mente hamuszin szegélylyei, fehér dolmány, veres nadrág, fekete csizma; sima ezüst zsinórzattal.

Udvarhelyszékből. Kelemen András, Török Pál, és Simon Lajos. Kalpagjuk sötétkék volt hamuszin prémezettel, sötétkék mente, fehér damast atilla, fehér nadrág. Kék nyeregtakaró

Ezen csapat után gróf Wenkheim Frigyes vezette a Királyhágon inneni banderiumot

Árvamegyéből Zmeskál Mihály, Csillaghy József, Várzelyi János.

Bács-Bodrogmegye hét diszlovast küldött: Karakapovics Sándor, Wagner Ferencz, Latinovics Leo, Latinovics Gyula, Ivanics Sándor, Pollák Dénes, Kovacsics Antal. Öltözetük hattyu-prémmel ékitett világoskék kalpag, fehér atilla, kék nadrág — ezüstre.

Barsmegyéből négyen: Rudnyánszky Titus, Simonyi Győző, Klobusiczky János, Kiss Sándor: — Öltözetük veres, hattyuprémmel szegélyzett kucsma, kócsag tollal, épenugy prémezett mente, veres dolmány.

Esztergommegye küldött öt diszlovast: Andrássy Gyulát, Kovács Pált, Kruplanicz Pált, Palkovics Lászlót, Kopek Istvánt.

Hontmegye hat diszlovast: Majláth Imre, Majláth István, Blaskovics Pál, Szilassy Cäsar, Nagy Antal és Kovács Ervin.

Nográdmegye küldöttei: Veress János, Szentiványi Oskar, Szakáll Bertalan. Öltönyük: fekete kalpag, fekete mente, fekete prémmel, fekete atilla, veres nadrág, aranyzsinórzat.

Nyitramegye küldöttei: Marsovszky Camill, Beznák Vilmos, Deák János.

Pestmegye banderiuma: Beniczky, báró Prónay Aurél, s Jankovics Béla. Öltözteik farkasbőr kalpag darutollal, kaczagány, azurkék dolmány, veres nadrág, sárga csizma, veres leffentyüvel, s aranyozott diszkard.

Pozsonymegye három küldöttje: Pálffy Antal, Lipcsey Fabricius Károly, Cuczy János.

Trencsénmegye hat küldöttje: b. Skrbenszky Fülöp, Kruplanicz István, Ugrósdy Alajos, Dualszky Béla, Stankovics Lipót, Narli Imre. Öltözetük: Farkasbőr kalpag sastollal, farkastorokkal szegélyzett fehér mente, kék dolmány és nadrág, fekete csizma. Mentéjüket széles selyem szalag tartá össze. Ezüst zsinórzat, kék nyeregtakaró.

Turócmegyéből: voltak Zatureczky Tamás, Rutkay István, Maruskovics Mihály, jelmezök fekete kucsma sastollal, kék mente fekete prémmel, vörös dolmány, kék nadrág, fekete csizma, ezüstzsinórzat, vörös nyeregtakaró.

Baranya-megye küldöttei: Jeszenszky Ferencz, Országh József, Mayer Béla. Öltözetük: fekete asztrakán kucsma zöld leffentyüvel és sastollal, fekete prémü zöld mente, zöld dolmány, vörös nadrág, fekete fényes bőrből való csizma — aranyzsinórzat — vörös nyeregtakaró.

Fejérmegye küldöttei: grf. Zichy Sándor. grf. Eszterházy Andor, b. Splényi Ödön, Tóth Gyula és Fiáth Imre.

Győrmegye banderiumát képezték: Fischer János, Joda Béla, Kégly Imre, fekete kucsma, kékmente, sárga atilla, vörös nadrág, sárga csizmával.

A királynak átnyujtott koronázási ajándékot tartalmazott szekrény.

Fénykép után rajzoltatván, metszette Pollák.

A királynénak átnyujtott koronázási ajándékot tartalmazott szekrény.

Fénykép után rajzoltatván, metszette Pollák.

Komárommegyéből voltak: Boday Vilmos, Pécsvárady Zsigmond, Rátkay József. Ruházatuk volt: fekete prémü kék mente, kék atilla, téglavörös nadrág, sárga csizma; aranyzsinórzat; kék nyeregtakaró.

Mosonymegye küldöttei: Vajda Gábor, Francisán János, Nagy Sándor, Suszter Miksa, Suszter Béla, Rohrer Károly.

Somogymegye hat küldöttje: Tallián Kálmán, Tallián Jenő, Sárközy Vince, Gulyás Ferencz, Szmódics József, Rada József. Zászlójuk volt a Zrinyi Miklós lobogója. Diszöltönyük: Hattyuprémes zöldmente, ugyan ily prémü kócsagos kalpag, zöld dolmány, veres nadrág, zöld csizma veres sarkkal; aranyzsinorzat; veres nyeregtakaró.

Sopronmegyéből: Gf. Széchényi Jenő, Dőry Miklós, Ürményi Miksa.

Tolnamegyéből: gf. Zichy László, Fördős Kálmán, Kiss Miklós; diszöltönyük: fekete asztrakán kucsma kócsagtollal, feketeprémü kék mente, kék atilla, veres nadrág, sárga csizma; ezüst zsinórzat; veres nyeregtakaró.

Vasmegye hat egyénből álló diszküldöttsége volt: gf. Erdődy Gyula, grf. Erdődy György, Józsa Kornél, Radó Kálmán, Vidacs Benedek, Kiss Gyula. Öltönyük: fehér kalpag, fehér mente prémmel, kék dolmány és nadrág ezüstre.

Veszprémmegyéből voltak: Barcza Gábor, Rohonczy Béla, b. Horváth Antal.

Zalamegyéből: Ghyka Jároslav, Horváth Mór, Bogyay István, Pálffy Elek, Csillag Gyula, Ránky László: Diszöltönyük volt; hattyuprémes kalpag, ugyanugy prémezett fehér mente, azurkék dolmány és nadrág, sárga csizma. A zsinorzat: arany.

Az ezek után menő csapatot gf. Csekonics András vezette.

Abaujmegye öt küldötte: b. Horváth József, Darvas Imre, Bárczy Acház, Korponay János, Semsey Jenő.

Bereghmegye négy küldöttje: Szücs János, Vincze Miklós, Dancs Gusztáv, Várady Bertalan. Diszöltönyük: veres kalpag fehér prémmel, sárga mente szintén fehér prémmel, sárga atilla, királyveres nadrág, fekete fénylő csizma, arany zsinórzatü veres nyeregtakaró.

Borsodmegyéből: Szepessy Andor, Szifkovics Emil, Miklós Gyula, gf. Beckers Alfons, Melczer Béla. Öltözetük: kék kucsma, kék mente, veres nadrág és dolmány.

Gömörmegyeiek: Máriássy Kálmán, Szentmiklósy Aladár, Polgár Károly. Diszöltönyük: fekete kucsma, kócsaggal, fekete prémes veres mente, veres dolmány és nadrág, mind aranyra; zöld csizma, veres nyeregtakaró. Lobógójuk ugyanaz volt, melyet a hét éves háboruban is használtak.

Sárosmegyéből: Keczer Miklós, Semsey Lajos, Fáy László, Melioris Miklós. Diszöltönyük: kék bársony mente szürke prémmel, fekete bársony atilla, veres nadrág, fekete csizma.

Szepesmegyéből gróf Csáky Kálmán, Salamon Aladár, Salamon Tódor.

Tornamegyéből: Koós Pál, Pécsi Gábor, Waigt Gyula.

Ungvármegye küldöttei: Svidniczky Mihály, Lyakovits András, Orosz Ignácz; diszöltönyük volt, a lovat s lovagot takaró medvebőr kaczagány, kék nadrág.

Zemplénből: Lónyay Ödön, Zalay István, Szirmay Gyula, Bogyay Zsigmond, Harkányi Károly. Öltözetük fekete asztrakán kucsma veres leppentyüvel s magas kócsaggal, zöld mente fekete prémmel, veres dolmány (mindettő rövid, veres nadrág arany zsinórzat.

Aradmegye küldöttei: Almay József, Bohus László, Purgli János.

Békésmegye küldöttei: Hárman, u. m. Láczay Ferencz, Villand János, Szinnyey Lajos.

Biharmegye küldöttei: Márky Albert, Sebes György, Vincze Miklós. Diszöltönyük volt: Sötét szürke szür gazdag sárga zsinorzattal, ugyan oly szinü s kivarrásu atilla, azurkék nadrág, szintén sárga vitézkötésekkel, a kalpag szintén azurkék pompásan szegve, szalma sárga szattyán csizma aranyzsinorral szegve, s rajt aranysarkantyu. A nyeregszerszám: kárminvörös nyeregtakaró közepén fekete, szélein széles aranyszalaggal czifrázva, a szegleteken Biharmegye szélesen aranynyal kivarrott czimerével. A szijak fekete fénylő bőrből készitvék, a lovak fejéről arany csillag szórta sugárait, a zabla, kengyel szintén azanyozva valának.

Csanádmegye: Zsarnay Antal, Návay András, Raffay Lajos.

Csongrádmegye: Kamocsay János, Ratócs Gábor, Lukács Ferencz.

Krassómegye; báró Bruckenthál Acház, Ucsevnyi-Pálik Arthur, Vuja Péter.

Krasznamegyéből: Pécsy Mihály, Domby László, Virágh László.

Középszolnokmegyéből. Dobay Antal, Pécsy Zsigmond, Kuuk Jenő; egész öltönyük kék, szép prémmel, kalpagjukon sastollal, s egész ruhájukon aranyzsinórzattal.

Marmarosmegye küldöttei; Dallos János, Barna Vilmos, Pogány Ödön. Jelmezök volt: szürke kalpag, szürke prémes kék mente, kék dolmány és nadrág, aranyra, fekete csizma.

Szabolcsmegyéből; Bay Bertalan, Gencsy Albert, Jármy Márton.

Temesmegye küldöttjei: Paulovics Miklós, Szitányi Péter, Dadányi Béla. Diszöltönyök volt: sastollas kék kalpag, fehér köpeny, kék dolmány, veres nadrág mind ezüstre.

Torontálmegyéből: Dániel Erneszt, Csávóssy Gyula, Kapuszarovics Miklós.

Ugocsamegye három küldöttjei: Ujhelyi Andor, Ujhelyi Antal és Butykay Menyhért.

Szatmármegye nem küldött banderiumot, s elkéstek a küldéssel Liptó, Zaránd, Doboka, Felső-Fejér és Zólyom megyék, a külön választott Kővárvidék és Brassó.

4. Két cs. kir. udvari fullajtár lóháton. 5. a cs. k. nemes apródok nevelőjükkel lóháton. 6. Egy kamarai hirnök lóháton. 7. Mágnások, rendek kamarások vegyesen, lóháton. 8. Titkos tanácsosok, ministerek lóháton. 9. A cs. k. rendek lovagjai a rendek fokozatai szerint lóháton. 10. A közép keresztesek, aztán 11. a nagykeresztesek lóháton. 12. Az arany gyapjas rend lovagjai. 13. A zászlós urak. 14. A magy. kir. herold lóháton jogarát fennen tartva. 15. A főajtónálló-helyettese lóháton. 16. A két koronaőr lóháton. 17. A jelvények vivői lóháton maguk előtt tartva a részint vánkosokat a jelvényekkel, és pedig vitte az országbiró a kir. jogart, Horvátország bánja a birodalmi almát. 18. A magy. kir. ministerelnök gróf Andrássy Gyula, lóháton (báró Beust birodalmi kancellár ő nagyméltósága is részt vett a menetben lóháton) 19. Ő Fenségeik a főherczegek lóháton. 20. Az ezüst keresztet vivő püspök lóháton. 21. A fölovászmesteri helyettes kivont karddal lóháton föveg nélkül. 22. Ő Felsége, a király, lóháton, mindkét oldalán

hat-hat magyar testőr lépdelt, ezeken kivül közvetlenül környezték: a főudvarmesteri helyettes, a magy. k. főkamarás, a testőrkapitányok, az első szárnysegéd. 23. Érsekek, püspökök, apátok diszruhában, (párosan) lóháton és pedig a herczegprimás, Simor János, Hajnald Lajos kalocsai, Bartakovics Béla egri érsekek, Bonnaz Sándor csanádi, Jekelfalusi Vincze székesfehérvári, Zalka János győri, Peitler Antal váczi, Biró László szatmári, Fogarassy Mihály erdélyi rom. kath. és Papp Szilágyi József nagyváradi gör. kath. püspökök; a szentmártonhegyi apát Kruesz Krisostom, a szombathelyi püspök Szenczy Ferencz; Popasu János karánsebesi gör. kath. püspök, Lipthay András, Pauer János czimz. püspökök, Vancsa János Szamosujvár püspöke, Jankovics István munkácsi gör. kath. püspök gróf Forgách Ágoston és Svic Venczel czimzetes püspökök. 24. A magy. kir. testőrcsapat lóháton. 25. A cs. kir. gárda. 26. Egy osztály Lichtenstein huszár.

Miután Ő Felsége az állványhoz ért és a magyar k. főudvarmesteri helyettes segélyével leszállott lováról, s a fölovászmesteri-helyettes elől vivén az ország pallosát, Felsége a keresztvivő püspök után az esztergomi s kalocsai érsekek között haladt fel. Utánuk haladtak gf. Andrássy Gyula ministerelnök, valamint a többi magyar ministerek, főkamarások, testőrkapitányok, s az első főhadséged. De ezek mindnyáján lovon maradtak.

Az állványtól nem messze egy másik volt felállitva a menetben részt nem vevő tagok s mindkét ház képviselői számára.

Ő Felsége egy háromlépcsőjü aranyozott emelvényre állván, a magy. ministerelnök által neki nyujtott esküformát a primásnak átadta.

A herczegprimás most előolvasá az esküt; Ő Felsége utána mondá a szavakat arczával kelet felé fordulva s jobbjának három ujját az ég felé tartva, baljában a kereszttel.[1])

Az eskü letétele után — a mennyire a nép örömzsivajában kivehető volt — a miniszterelnök három „éljent“ kiáltott — melyeket a nép milliószorosan viszhangoztatott.

A katonaság üdvlövéseket tett s az ágyuk harmadszor dördültek meg.

Ezután Ő Felsége már emlitett kisérettel leszált az állványról, s a főudvarmesteri helyettes által lovára segittetve megindult a menet az előbbi rendben vissza, keresztül a városház téren, váczi utczán németszinháztéren, Dorottya utczán keresztül a Ferencz-József téren felállitott koronázási halom felé.

A menet nagy félkört képezett a halom körül, ugy hogy a menet eleje a lánczhidfőnél állapodott meg.

Ezután a király kiugratott a menetből, s egyes egyedül száguldva fel a halom tetejére, ott a világ négy tája felé vágott csak a tetőn kihuzott Sz. István féle karddal; és pedig először keletre, majd nyugatra, délre és éjszakra, lova minden vágásnál fordult. — Királyné Ő Felségét a vár aljától a plébániatérig egy gözös szállitá s a kárdvágást a Lloyd-épület homlokzatára neki készitett helyről nézte.

Eme szertartás után ismétlődött a sor katonaság üdvlövése s az ágyuk negyedszer harogtak éljent.

Ő felsége most leugratott, s a menetben előbbi helyét foglalta el; keresztül vonultak a lánczhidon, fel az Albrecht uton, keresztül a vizi a fő őrállomás előtt, a várutczán, a Györgytéren a várba, hol is Ő Felsége lakosztályába vonult. A jelvények is mind oda vitettek s egy asztalra tétettek, a zászlósok emlékül megtartották zászlóikat.

E közben a főudvarmesteri helyettes végezte tiszti teendőit, s gondoskodott az ebéd feladásáról. A főajtónállói helyettes kivül felállittatta biztosait s gondoskodott, hogy a jelenlevők s az udvari személyzeten kivül senki be ne bocsáttassék.

Az étkeket tálnokok s mágnások rakták fel a főasztalnok elővezetése mellett.[2])

Miután minden rendben volt, a főudvarmesteri helyettes jelentést tett Ő Felségénél, mire Ő Felsége belső lakosztályából kilépett oda, hol reá a méltóságok, diplomatiai testületek, palota- s meghivott hölgyek, különféle rendek stb. őt ebédhez kisérendők várakoztak. A terembe érvén kiki elfoglalta kimutatott helyét.

Ily rendben mentek az étterembe: kamrai hadsegédek, asztalnokok, rendek és kamarások vegyesen, mágnások, titkostanácsosok, ministerek, a magy. k. herold botjával, feltett föveggel, a herczeg primás a kalocsai érsek.

Ő Felsége fején koronával, vállain szent István köpenyével kisérve két püspöktől, a főudvarmesteri helyettestől, a főkamarástól, a testőr kapitányoktól s a fő hadsegédtől.

Ő Felsége a királyné házi koronájával, gyémántos diademjével fején, két püspök által kisértetve. Uszályát a főudvarmester neje emelte után, aztán követtek az országbiró neje s a palota hölgyek.

Ő Felsége széke mögött állott a magyar kir. udvarmesteri helyettes a pálczával kezében és ennek baljánál a magyar kir. főkamarás, mellette pedig a két szolgálattevő püspök állott.

A lépcsőkön helyet foglalt jobbra a magyar kir. testőr kapitány és az első szárnysegéd, balra egy színvonalon a magyar testőr kapitánynyal állott a cs. gárda kapitánya.

A püspök a kereszttel a lépcsőn állott, és pedig jobbra a külső szögleten.

Ő Felsége a királyné széke mögött volt udvarmestere, a falnál állottak a szolgálattevő püspökök; az emelvény mellett az udvarmesterné, az országbiró neje és a szolgálattevő palotahölgyek. A magy. k. hirnök az emelvény külső jobb szegletén foglalt helyet.

Mielőtt Ő Felségeik leülni méltóztattak, megmosták kezeiket, a mi végből két nemes ifju mosdótálat hozott; és pedig a ministerelnök, Andrássy gróf töltötte Ő Felségeiknek a vizet és a herczeg-primás nyujtá a törülközőt. Azután ez utóbbi az udvari szermester segélyével elmondá a benedicite-t és Ő Felségeik leültek, a mi végből Ő Felségének a magy. k. főkamarás és a királynénak főudvarmestere nyujtá a széket.

1) Az esküforma: Mi első Ferencz József Isten kegyelméből stb. mint Magyarországainak örökös és apostoli királya esküszünk az élő Istenre, boldogságos szüz Máriára, Istennek minden szenteire, hogy Isten egyházát Magyarország s társországainak hatóságait s minden egyházi s világi lakosait jogaikban, kiváltságaikban, szabadságukban, törvényeikben minden jó s helyben hagyott szabadalmaikban megtartjuk; mindenkinek jogát megtartjuk, Magyarország jogait, alkotmányát, törvényes függetlenségét, területének épséget sértetlenül fenntartandjuk; néhai II. András király törvényeit (a harminczegyedik czikk azon pontjának, mely igy kezdődik „Quodsi vero nos“. Ezen szavakig „in perpetuum facultatem“ kivételével) megtartandjuk; Magyarország s társországainak határait s ezen országok bármi nevü és czimü jogait sem megszüntetni sem megröviditeni, sőt inkább erőnktől telhetőleg gyarapitani s kiterjeszteni akarjuk s mindazt megtesszük a mit a közjólétre, dicsőségre s országaink határainak kiterjesztésére tehetünk. Ugy segélyjen bennünket Isten és minden szentei.

2) A főasztalnok segitségére a felsőházi tagok közül megválasztva lőnek ifj. b. Vay Miklós, gf. Pejacsevich Gábor b. Venkheim László, gf. Sztáray Antal; a főpohárnok segédeivé: gf. Batthyányi Ferencz, gf. Festetich Leo, gf. Teleky Károly, főasztalnoki segédek voltak Szirmay Pál, Bencsik György, Trauschenfels Emil, Tóth Vilmos, Vojnics László és Stephanides Henrik.

A magy. k. főudvarmesteri helyettes átvette Ő Felségétől a koronát, és azt jobbra a már előre odakészitett asztalon levő aranyozott tálczára tette, e mellett állottak a koronaőrök mindaddig, mig Ő Felsége ebéd után a koronát ismét föltette.

Ő Felsége, a királyné azonban megtartá a házi koronát helyettesitő fejdiszt.

Miután mindkét Felség leült, a többi vendég is helyet foglalt, ugyanis a herczegprimás Ő Felsége jobbjánál és mellette a kalocsai érsek, Ő Felsége a királyné jobbjánál a pápai nuntius és mellette Andrássy gróf.

A magy. kir. főpohárnok szolgált Ő Felségeiknek mint pohárnok.

Egy a vérmezőn, nyilt sátorban megsütött ökörből egy darabot a magy. kir. asztalnok a kir. asztalhoz hozott. (Az ökör azután a nép közt elosztatott. A sátor közelében folyt a veres és fehér bor, és a nép közt kenyér osztatott szét.

Midőn ő Felsége először ivott, a vendégek felállottak s az ágyuk megdördültek.

Valahányszor ő Felségeik ittak, a vendégek mindaddig, mig a poharat Ő Felsége a pohárnoknak vissza nem adta, állva maradtak.

Ezen pillanatban kezdődött az asztali zene.

Miután Ő Felsége a királyné ivott, a palotahölgyek eltávoztak az asztaltól és egy mellékszobában levő asztalhoz ültek, hol a főudvarmesterné az országbiró neje jobbján ült, a többiek minden tekintet nélkül a rangra, ültek. Miután a királyi asztalnál felhozatott a csemege, a hölgyek a teremben előbbi helyeiket foglalták el.

A második tál étel szintugy, mint a csemege, asztalnokok és mágnások által adatott fel s az asztalra tétetett.

Miután a csemege elvitetett, fölálltak a vendégek s helyeiken állva maradtak, mig Ő Felségeik ülve kezeiket megmosták.

A vizet két mágnás öntötte és a törülközőt a ministerelnök, Andrássy gróf nyujtotta.

A magy. kir. főudvarmesteri helyettes Ő Felségének, ki még ült, fejére tette a királyi koronát.

Most felkeltek Ő Felségeik az asztaltól, és a herczeg primás meg az udvari szermester elimádkozták a Deo gratias-t

Ő Felségeik az előbbi kisérettel belső lakosztályaikba vonultak, hova csak a közvetlen környezet kisérte.

Ő Felsége fejéről a magy. kir. főkamarás levette a koronát, azután vállairól sz. István palástját s mindkettőt a többi jelvényekhez előre elkészitett vánkosokra tette.

Ezután eltávoztak a jelenlevők mindnyájan.

A koronázási ebéddel azonban az ünnepélyes cselekmény befejezve még nem volt. Mert legott a magyar királyi méltóság jelvényeit, melyeket az ur fölkentje letett, kelle a várpalotából a koronázási templomba átvinni, a hol azok három napig közszemlére valának kiteendők. E végből nemsokára a koronázási ebéd után összegyültek az átvitelnél szereplők, ugyanis Ő Nagyméltóságaik, a cs. k. biztosok: lovasági tábornok Grünne gróf és Crenneville gróf táborszernagy, Majláth országbiró, a két koronaőr, Károlyi gróf és Vay báró, a szekrény vitelével megbizott urak és az országgyülés küldöttsége, Ő Felsége belső lakosztályában.

A koronázási jelvények Ő Felsége jelenletében az ekközben a koronázási templomból áthozott szekrénybe tétettek, a mely azután lezáratott és a kulcsokat Ő Felsége az első cs. k. biztosnak kézbesitette. Ezután a jelvények tartóját aranyszövettel bevonták, fölemelték, 6 magyar testőr mellékkisérete mellett a készen álló hatlovas nyilt diszkocsira helyezték és époly módon, mint az előbbi napon, a budai plebániatemplomba vitték.

A templomnál, hol nagy tömeg nép gyült össze, a mely tiszteletteljesen levette fövegeit, megérkezve, a szekrény levétetett a kocsiról és a bejárattól jobra levő sekrestyébe vitetett.

Az első cs. k. biztos ezután átadta a kulcsot az első koronaőrnek és ez felnyitá a szekrényt, amelyből a jelvények kivétettek, vánkosaikra helyeztettek és a mellékhajó kápolnájában, mely korláttal volt elzárva s a mely előtt egy osztály magyar koronaőrség állott, egy ott előre elkészitett, veres bársonynyal bevont asztalra tétettek ki közszemlére; itt az egész kitétel ideje alatt egy koronaőrnek kellett maradnia.

Ekkor eltávoztak a cs. k. biztosok és a bizottság többi tagja és bebocsáttatott a közönség, ki ezen engedélyt a legnagyobb mérvben felhasználta.

Igy véget ért a koronázási ünnepélyek harmadik napja is, és pedig annál szerencsésben, mert a közönség a nagy tolongás daczára mindenütt példásan viselte magát. Sehol összeütközés vagy kihágás nem történt és szerencsétlenségekről sem panaszkodhatunk.

Mielőtt e naptól megválnánk, meg kell jegyeznünk, hogy Ő Felsége a császárné és királyné az ezüst szövetü ruhát és fátyolt, melyet a koronázásnál viselt, a veszprémi püspöknek (a királyné kanczellárjának) adta, hogy ezen két ruhadarabot a veszprémi székesegyházban (a melyben van az első apostoli királynénak, Gizellának kápolnája is) örök emlékül megőrizze.

Az ünnepélyek 4. napján jun. 9-én délben a külföldi hatalmaságok képviselői kivántak szerencsét a bevégzett koronázáshoz. Délutáni 3 órakor ment végbe Pesten a redoute-teremben a koronázási diszebéd. Jelenvoltak a bécsi birodalmi gyülés meghivott tagjai, a bécsi községtanács tagjai, más magas vendégek, mint Beust báró és mások, a magyar clerus főbbrangu tagjai, a mágnások, képviselők, banderialisták, polgárok stb. összesen körülbelől 900 vendég. 4 órakor megjelentek Ő Felségeik a király a királynét karon fogva, a császári ház tagjai és a palotahölgyek. Először átmentek a nagy termen és elérkeztek a felső terembe, hol a primás felköszönté Ő Felségeiket; Ő Felségeik itt tovább időzni és többekkel kegyelmesen beszélgetni méltóztattak, azután másodszor keresztülmentek a nagy termen és egy fél óra mulva eltávoztak. A legmagasb vendégeket leirhatlan lelkesedéssel fogadták, a kik is a hódolatot szivélyes üdvözlettel viszonozták. — A felköszöntések, melyek később történtek, sok tekintetben nyilatkozatai voltak a testvériességnek, mely a birodalom mindkét felének képviselői közt fennáll.

Ugyanaz nap estéjén Pest és Buda ünnepélyesen kivilágittatott, a mit Ő Felségeik fél 10-től 10-ig a népesség örömrivalgásai között megtekinteni méltóztattak. Ugyanazon este azon legmagasabb határozat tétetett nyilvánossá, mely szerint a politikai vétkesek minden vád alól fölmentetnek, és a kivándorlottak engedélyt nyernek hazájukba visszatérhetni. Ezen általános amnestia, minél ismertebb lőn, annál tágabb körökben idézett elő lelkesedést.

A koronázási ünnepélyek 5. napján azaz jun. 10-én Ő Felségeik délelőtti 11 órakor az országos és városi küldöttségeket fogadták. Közvetlenül erre következett a koronázási ajándék átadása és Pest és Buda városok termény ajándokai.

A koronázási ajándék, mely Ő Felségének a császárnak és királynak adatott, 50,000 aranyból állott, és 50,000 aranyból az, a mely a királynénak pompás ezüst szekrénykében nyujtatott át. Ezen szekrénykék a budai várpalota pompás trónter-

mében, vörös bársonynyal bevont és ezüst kerettel diszitett alapzaton állittattak fel. Mindkettő egyenlő nagyságu és igen részarányosan van készitve. Az, a mely Ő Felsége a császárnak volt szánva, kupola alaku födelén a koronázási jelvényeket tünteti elő, legfelül a sz. István korona, a jogar- és kard felett álló kereszttel, oldalt fekszik az országalmája és az egész födelen gazdag ránczokban hullámzik a sz. István palástja. Különben a szekrényke hasonlit egy az oldalain lecsiszolt koczkához, a mely többfoku alapon áll, s ez hasonlit egy szobor alapzatához. Mintha gazdag ezüst gyöngyfüzérek csatolnák a bársonyt a laphoz. A koczka négy lapja számos jelképet mutat. Az előrészen diszlik angyaloktól vitetve Magyarország czimere, az oldal lapokon a legfölségesebb név kezdő betüi láthatók. Ehhez járul elől e fölirat: „Ő cs. s ap. kir. Fölségének, I. Ferencz József Magyar Királynak, Koronázási emlékül az ország nevében hódolva ajánlják Magyarország főrendei és képviselői Buda-Pesten 1867. Junius havában.“ A koczka lecsiszolt csucsain négy csinos kis szobor emelkedik fel, sz. Istváné, Corvin Mátyásé, Nagy Lajosé és II. Leopoldé. A királynénak szánt szekrényke ezzel tökéletesen egyenlő, itt is az oldallapokon a legmagasabb név kezdőbetüi, a fölapokon az angyalok által tartott czimer látható. A fölirás ez: „Ő cs. kir. Fölségének Erzsébet Magyar Királynénak Koronázási emlékül az ország nevében hódolva ajánlják Magyarország főrendei és képviselői Buda-Pesten 1867. Junis havában. A négy csucson a szobrok Magyarország legkitünőbb királynéit állitják elő, sz. Erzsébetet, Adelheidot, Máriát és Mária Thereziát. A födél nem sz. István koronájával, hanem Ő Felsége házi koronájával, melyet két angyal visz, van diszitve.

11 órakor fogadtatott Ő Felségeiktől az ezen ajándék átadásával megbizott országos küldöttség. Hajnald kalocsai érsek beszedére Ő Felsége igy méltóztatott válaszolni:

Az ország törvényhatóságának imént kijelentett hódolata kedves Előttünk, mert hisszük, hogy szavaik szivből fakadtak, s hogy hü ragaszkodásukra mindig számithatunk. Legyenek másrészt önök is meggyőződve, hogy atyai törekvéseink legkedvesebb czéljául alattvalóink megelégedését tüztük ki, hogy jólétükben találjuk legfőbb megnyugvásunkat.

Meg vagyok győződve, hogy az ország törvényhatóságai bölcs tapintattal fogják követni azon utat, melyen czentul a trónnak és alkotmánynak biztos támaszai és védői lesznek.

Vigyék meg küldőiknek királyi kegyelmünk s őszinte hajlamunk nyilvánitását.

Magának az ajándéknak átnyujtásánál igy szólott Ő Felsége:

Az ország rendei és képviselői részéről megajánlott koronázási dijt, mint igaz hódolatuk és őszinte ragaszkodásuk jelenségét, Magunk s a Felséges királyné nevében kedvesen fogadván, azt hazai czélra kivánjuk forditani, mi iránt szándékunkat Hűségtekkel annak idejében tudatni fogjuk.

A koronázási ajándék átnyujtása közben szerepelt mint kamarás Dessewffy Gyula gróf, mint palotahölgyek a következők: Sennyey Mária bárónő, szül. báró Fiáth; Bombelles-Hunyady Fanni grófnő; Eszterházy-Orczy Eliz grófnő; Zichy-Zichy Livia grófnő; Bánffy-Eszterházy Ágnes bárónő; Zichy-Meskó Irén grófnő; Waldstein-Zichy Theresia grófnő.

Zajos éljenzés követte az uralkodó e kegyes szavait, a mely a trónterem nyitott ablakain keresztül a népig hatolt és ez azt legélenkebben ismételte.

A országos küldöttség után Ő Felsége az egyes vármegyék küldöttségeit méltóztatott fogadni, a melyeket is a királyi kegy minden jeleivel fogadott. Legnagyobb figyelmet gerjesztett a tót követség Pejacsevics Péter gróf vezérlete alatt, a melyben Tótország városai is képviselve voltak. Ő Felsége ezeket a bemutatásnál a legkegyelmesebb szavakkal fogadni méltóztatott — és szintugy a küldöttség fejét, mint az egyes városok képviselőit személyes megszólitás által kitüntetni.

És most következett a menet, a melylyel az ország fővárosai, Pest és Buda, ősi örökölt szokás szerint a termesztményi adományokat Ő Felségeiknek benyujtották. A menetet megnyitá egy világos kék füzőbe fehéren öltözött sora a leányoknak, háromszinü övvel vállaikon. Diszes kis kosárban virágot és gyümölcsöt vittek, valamint egy urhölgy Pestről és Budáról egy virágkoszorut Ő Felsége, a királyné részére. — Erre következett a menet zöme, és pedig melyben a városi lobogó lóháton vitetve két lovagló által kisértetett a Pest és Budai banderium fele, és azután egy zenekar. Ezeket követték az ajándék vivők, és pedig legközelebb a czukrász segédek s tanulók, fejeiken fehér főveggel fehér rokolyába öltözve, czukor süteményeket vive egy diszes tálczán. Az első osztály vitte egy szép s minden részleteiben utánzott művészi előállitását a koronázási dombnak, és Ő Felségét koronázási diszben, midőn a sz. István kardját fölemeli a kardvágásra; a második a sz. István koronáját fehér tésztanemüből, nagy violaszinü vánkoson. Ezek után jöttek a sütők, nagy, csinosan font fejkosarakkal, melyekben kenyerek, zsemlyék és más sütemények voltak, ezeket követték a gazdák vajjal és szinmézzel, azután a mészárosok feldiszitett sódarokkal, végre a halászok, két nagy, pálczán vitt, még élő hallal. Ezek egyike bámulatos nagyságu fogas volt, 60 fontot nyomott, a másik sergő, 25 fontnyi nehézségü tokfajból; mindkettő nehány nappal előbb Pest mellett Promontornál fogatott. Háromszinü szalagokkal voltak körülfonva, különösen a sergő volt szalagbokrok- ée csokrokkal feldiszitve.

A legközelebbi szemléleti tárgy volt egy kétéves 14 marok és 1 vonal nagyságu csikó, mely Ő Fenségének a koronaherczegnek volt ajándokul szánva. Szine fakó, sörénye és farka szintén háromszinü szalagokkal volt diszitve. Ezután egy nagy ágakkal és virágokkal diszitett kocsi robogott elő, melyen három bárány és két borju volt, mind fiatal, mintegy 14 napos állatok, kissé hátrább mészárosok lovagoltak kék mellényben, fehér ingben. bő ujjakkal és nem kevésbé bő száru, fehér, magyar, ránczban végződő gatyákkal, melyek szintugy mint ingujjaik végei háromszinü szalagokkal voltak diszitve. Fejökön kis, pörge, fekete kalappal, elboritva ama borzas, tollalaku fütől, melyet a köznép oly költőileg árvalányhajnak nevezett el. A kocsi után ment az ünnepélyesen diszitett ökör, terjedelmes, szétágazó szarvai virágkoszorúkkal voltak ékitve, hátát veres takaró fedte. Az ökröt háromszinü szalagokon mészároslegények vezették, a kik az előbbiekhez hasonlóan voltak öltözve. Szöllővesszők és két nyolcz akós, ezüsttel abroncsozott tölgyfahordók, melyeket a legközelebbi szekér vitt, ez ország legnemesebb ajándékát, a bort tüntették elő, az egyik hordó veres-, a másik fehér bort tartalmazott. Különös csinnal birt a következő szekér, melyen a kertészet terményei, a legpompásabb főzelék- és gyümölcsnemek, a legillatosabb virágok csinos rendben voltak elhelyezve. Mellette leányok falusi öltözetben, nagy szalmakalapokkal fejökön, a kertészet jelvényeivel kezökben mentek. A pesti lisztipar termékei, nagy képekkel diszitett lisztes zsákok vitettek a legközelebbi szekeren. Lobogó zászlók jelenték ki az egyes malmok neveit, melyeknek köszöni Magyarország legjövedelmezőbb iparát, lovasok és munkások nemzeti öltönyben kisérték a kocsit. A budai menet semmiben sem különbözött a pestitől rendezés- és diszitésre nézve, csakhogy a budai ökör még gazdagabban volt ékitve.

Ő Felségeik, a kik megjelenésöknél zajos örömmel fogadtattak, a menetet a várpalota erkélyéről nézték. Ő Felsége a császárné fehér magyar ruhát viselt, Ő Felsége a császár pedig magyar tábornoki egyenruhát. Ő Felségeik között helyet foglaltak: a fenséges koronaherczeg világos nyári öltönyben, magyar kalappal, és Gizella főherczegnő, a ki rózsaszin ruhát viselt.

Az 1508-tól 1867-ig vert koronázási érmek.

A válasz, melyet Ő Felsége az ajándékok átnyujtásánál mondott, igy hangzik:

Pest-Buda fővárosok részéről ősi szokás szerint fölajánlott koronázási ajándékokat kegyelmesenen fogadjuk, s lelkünk mélyéből óhajtjuk, hogy, midőn ezentul gyakrabban fogunk körükben megjelenni, mindannyiszor örömmel szemlélhessük ezen nagyreményü szép városok folytonos emelkedését és kereskedelmük virágzó fejlődését, minek előmozditását uralkodói kedves feladatunkul tekintjük.

Ezután a banderiumok részesültek azon szerencsében, hogy Ő Felségeik előtt elvonulhassanak. Körüllovagoltak a várudvaron s miután az erkély alatt elvágtattak, a várkapun és a balszárny előtti kerten keresztül eltüntek. Harsona éljenkiáltás, melyet az erkély alatt hangoztattak s melyet a nép messze elterjesztett, jelelt minden uj banderiumot. Fényes lovagi látvány volt ez, mely a régi megható lovagi játékra emlékeztetett. Mintegy félóráig tartott, mig minden csapat elhagyta a várudvart. A diplomátiai testület és számosan a magas aristokratiából az egész ünnepély alatt a vár ablakainál voltak. Beláthatlan néptömeg állott el minden bejárást a várpalotába.

Az ünnepélyességek 6. és utolsó napján, azaz junius 11-én véget értek a koronázási szertartások, visszavitetvén a koronázási jelvények a városi plébánia-templomból, hol eddig közszemlére kitéve voltak. A visszavitel szintoly ünnepélyességgel ment végbe, mint a koronázás előestéjén a szent ereklyék átvitele a templomba. Az egész uton a várpalotától a templomig gyalogság sorfalat képezett. A templomban megjelentek a cs. k. biztosok, kik közt most Ő Nagyméltósága, a cs. k. fő udvari marsall Kuefstein Ferencz gróf is megjelent, ki eddig betegség által volt megakadályozva hivatalának eleget tenni, megjelentek a magy. kir. megbizottak és az illető küldöttségi tagok is.

Előttök tétettek a jelvények a korona-szekrénybe, a mely Károlyi gróf koronaőr által bezáratott és a kulcs a cs. k. udvari biztosnak adatott át. A szekrény maga aranynyal himzett szövetbe takartatott és a külcsarnokban váró, hat fehér ló által vont udvari diszkocsira tétetett, melynek két oldalán inasok, ajtónállók, magyar testőrök és a koronaőrség képezték a diszkiséretet, mig a szereplő méltóságok előre kocsiztak és a menetet, melyhez az udvari szermester, Raymond is csatlakozott, megnyitá és bezárta egy század huszár.

A főlépcsőhöz, mely a legmagasabb lakosztályba vezet, megérkezve, a menet megállott és a küldöttség előremenvén a szekrény a cs. k. biztosok és a koronaőrök kiséretében Ő Felsége a király belső lakosztályába vitetett, hol Ő Nagyméltósága a herczeg primás Simor, Ő Fönsége, a cs. k. főudvarmester Hohenlohe Schillingfürst herczeg, Ő Nmsága, a magy. k. ministerelnök Andrássy gróf és az itélőmester Ő Felsége megérkeztére vártak. Mihelyt Ő Felsége belépett, a szekrény megnyittatott s tartalma darabonkint vánkosokra helyeztetett. Ezután az ország jelvényei egyenkint elsoroltattak és gondosan a szekrénybe ismét visszahelyeztettek, az itélőmester fölvette a jegyzéket, mely Ő Felsége által aláiratott és a szekrénybe tétetett.

Miután ez megtörtént, a szekrény bezáratott és lepelcsétetett, a mely czélból arra egy négyszögletü zsinegek által a zárhoz erősittetett és a zsinegek szintén lepecséltettek. A pecsételés igy ment végbe:

Az első cs. k. biztos átvevén Ő Felségétől legmagasabb pecsétjét, azt a szekrény födelének közepére nyomta, sajátját pedig a bal felső csucsra, a második cs. k. biztos a bal alsó csucsra. Azután jobb oldalon következtek egymásután az országbiró, a herczeg-primás, a cs. k. első főudvarmester pecsétjei, végre Ő Felsége pecsétje fölé az első koronaőr, alája pedig a második koronaőr nyomta pecsétjét.

Ezután a szekrényvivő mágnások és képviselők azt fölemeltek és kisértetve a cs. k. első udvarmester, a két cs. k. biztos, az országbiró, az országa küldöttség által, továbbá hat magyar testőr mellék kiséretében a nagy lakosztályon keresztül, a felső háznegyedben levő korona helyiségekbe vitték és az ott levő állványra tették, a termet azonban bezártak.

Ugyanazon napon a hivatalos lap, a „Budapesti Közlöny“ rendkivüli száma, a következő legmagasabb kéziratot hozta:

Kedves gróf Andrássy!

Midőn szerencsés megkoronáztatásunk által helyreállitva látjuk azon egyetértést, mely minden birodalom hatalmának és jólétének alapja, atyai szivünknek nincs forróbb óhajtása, mint az, hogy a mult szomoru eseményeinek nemcsak következményei megszüntessenek, de szenvedései is, a mennyire Tőlünk függ, enyhittessenek. Ezen óhajtástól vezéreltetve, adtuk ki a tegnapi napról kelt rendeletünket.

Az országgyülés küldöttei Magyarország nevében 50,000 darab aranyat azon czélból ajánlottak föl, hogy Minket ragaszkodásuk ezen jele által is megörvendeztessenek.

Mi ezen összeget a volt honvédek árvái, özvegyei, munka és keresetképtelenné vált rokkantjainak fölsegélésére kivánjuk fordittatni.

Magyar ministeriumunk föladata leend ezen alapitvány legczélszerübb kezelése és a kijelölt czélra való fordításának módozatai iránt mielőbb részletes javaslatot Elénk terjeszteni. Kelt Budán 1867. jun. 10-én. Ferencz József.

Kedves gróf Andrássy!

Örömmel csatlakozom Felséges Uram és Férjem mai nap önhöz kiadott legmagasb kéziratának tartalmához, midőn az országos küldöttség által Nékem átadott 50,000 darab arányból álló koronázási dijt ugyanazon czélra szentelni kivánom. Kelt Budán, 1861. jun. 10-én. Erzsébet.

Másnap, julius 12-én elhatározta az országgyülés, küldöttséget küldeni Ő Felségéhez, mely a koronázási ajándék kegyes adományozásaért köszönetet szavazzon. Ezen küldöttség Ő Felségeiktől fogadtatott, és a szónok, Simor János herczeg-primása a nemzet hálás érzületét következő meleg szavakkal tolmácsolta.

Császári Királyi Apostoli Felség! Legkegyelmesebb Urunk!

Császári Királyi Felség! Legkegyelmesebb Asszonyunk!

Hogy a trónok és népek fölött egyaránt végetlen irgalommal és szeretettel őrködő Istenhez nem sikeretlenül szálltak föl milliók imái, midőn a mennyei dicsőségbe fölvett sz. királyaink koronája Felséged fölkent fejére tétetett: annak elérzékenyitő tanujelét, örökös zálogát birjuk már is ama fölülmulhatlan nagylelkűséget tanusító kegyelemtényekben, minőkre a pusztán emberi jószivüség ugyan nem, de csakis az Istennek szent kegyelmétől áradozó és a jóltevésben boldogságot lelő vallásosság képes.

Az ország főrendei és képviselői mélyen megilletődve köszönik cs. kir Apostoli Felségednek, valamint ama legfelsőbb elhatározást, melynélfogva minden, Magyarország és a társországok bármely lakója ellen politikai vádak vagy sajtóvétségek következtében hozott itéletek és elrendelt vizsgálatok megszüntettetnek, az elitéltek javai visszaadatnak, s azoknak, kik hasonló okok miatt külföldön tartózkodnak, az országba leendő szabad visszatérés megengedtetik, — ugy azon második az elsőnél nem kisebb jótéteményt is, melyben Felségeddel legkegyelmesebb Asszonyunk, a Felséges Császárné és Királyné osztozni méltóztatott, melynél az, hogy a Felséged által kimondott czél szentebb s örömhozóbb-e, hogy t, i. „a mult szomoru eseményeinek nemcsak következményei megszüntessenek de szenvedései is lehetőleg enyhittessenek,“ vagy a kir. adomány nagysága meglepőbb-e, kétséges. Annyi azonban már is kétségtelen előttünk, sőt az egész mivelt világ előtt, miszerint azoknak, kik a mindkét fejedelmi kegy által megvigasztaltattak, fölemeltettek, — ugy szintén az elhunytak árvái s özvegyei által sirt öröm könyek Felséged apostoli koronájának legszebb és legmagasztosabb jelvényeit képezik és képezendik, valamig csak a jóltevést, a kegyelem osztogatást isteni cselekvénynek tartandja az ember, azaz örökké. Éljenek.

A küldöttség tagjai szünni nem akaró éljenekkel kisérték ezen beszédet.

A láthatólag meghatott király ezen beszédre azt válaszolta, hogy mennyire édes és megnyugtató az Ő és Felséges nejének szivére azon öntudat, hpgy a béke olajágával koszoruzhatták meg a koronázás által szentesitett törvényes és alkotmányos frigyet.

Ezen nap estéjén Ő Felségeik eltávoztak. Az ut a kir. várpalotából a pesti állampályafőig diszesen ki volt világitva, és számosaktól körülvéve, kik itt vártak, hogy a Felséges párnak bucsuzásul szivélyes éljeneket kiáltsanak. Igy a népesség szerencse kivánatától kisértetve, Ő Felségéik a pályaudvarig mentek. Itt ministerek és az országgyülés számos tagja, valamint minden rend képviselője és a pályaudvaron kivül nagy közönség gyült össze, mely, mihelyt Ő Felségeik láthatók lőnek, hosszan tartó zajos éljenekben tört ki. Ő Felségeik a külteremben nehány perczig társalogtak több országnagygyal és azután Ő Nagyméltósága a ministerelnök Andrássy Gyula gróf által a waggonok-hoz kisértettek. Ő Felsége a király azonnal a kocsi belsejébe lépett, mig Ő Felsége a királyné a nyitott ajtónál állva maradt és a szünni nem akaró éljeneket legkegyesebb üdvözléssel viszonozta. 10 óra 15 perczkor hangzott a jel az elutazásra és a királyi vonat kirobogott a pályaudvarból.

Ezzel végződtek az 1867-ik évi nevezetes koronázási ünnepélyek; de nem fejezhetjük be annak leirását anélkül, hogy meg ne emlitenők, miszerint Ő Felsége jun. 12-én reggel az országgyülés által hozott törvényeket szentesitette, és hogy ezen szentesités az ugyanazon nap történt üléseken az alsóházban délelőtt (11 órakor), és a felsőházban (fél egykor délben) kihirdettetett. Az igy szentesitett törvények ezek voltak: Ő Felsége V. Ferdinánd lemondásáról, a nádor hatásköréről, a ministerek kinevezési módjáról, a budget megállapitásáról, a nemzetőrségről, a 48,000 ujoncz kiállitásáról és a közös ügyekről.

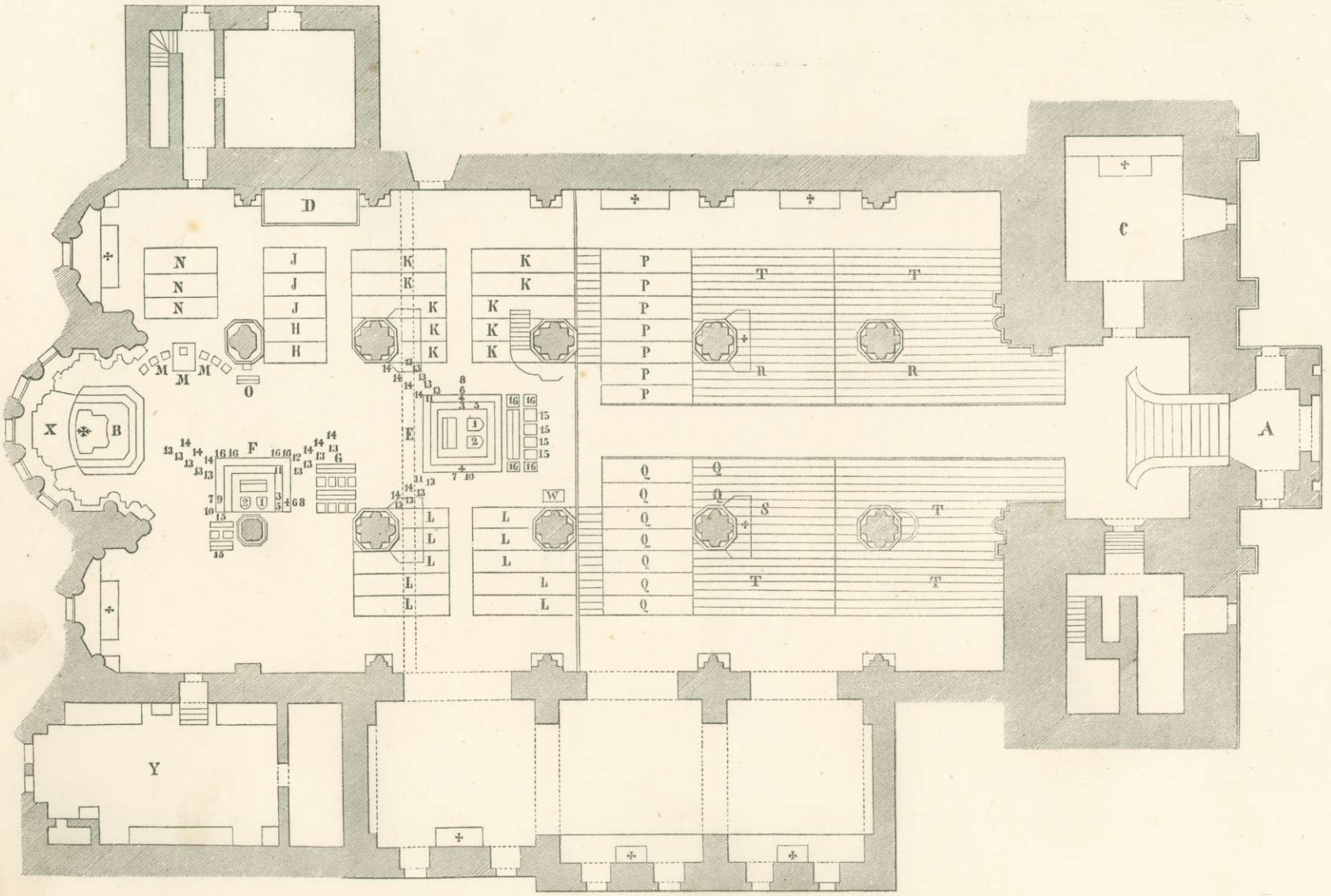
Ezen leirás méltó záradékaul szolgáljanak azon szavak, melyekkel a felsőház elnöke a koronázás jelentőségét az ezen napon tartott gyülésben megvilágitá:

Mi, ugymond, részesei voltunk azon vallásos szertartásoknak, melyekben az áhitat ihletésének varázsa mély közjogi jelentőséggel párosult; részesei voltunk azon ünnepélyes jelenetnek, midőn a koronázott király, szabad ég alatt, az ország szine előtt tőn ünnepélyes fogadást, hogy az alkotmányt megtartja és mások által is meg fogja tartatni; tanui voltunk azon villámszerü kardvágásoknak, melyek mintegy azt jelzik, hogy Magyarország koronázott királya százszoros erővel rendelkezik az igazságtalan megtámadás visszatorlására; tanui voltunk azon lelkesedésnek, melylyel a tündéri szépségü s angyali jóságu királynét éltette; tanui voltunk azon példás rendnek, melylyel a nép meghajolva a perez fontossága és szentsége előtt, minden rendőri beavatkozás nélkül saját maga tartotta magát féken. A mit évek hosszu során keresztül százezer hazafi-kebel epedve óhajtott, bevégzett ténnyé vált: vége az ingatagságnak, mely oly kártékonyul hatott a közerkölcsiségre; helyreállitva ismét a törvény tekintélyének elve. — Uj korszak küszöbén állunk, uj viszonyokkal, uj kötelmekkel; a régi pártárnyalatok elenyésztek, ujak tömörülése fog bekövetkezni, uj cselekvési rendszerre leend szükség.

Ősapáink kardjuk élén szerzék a hont és védték meg, a későbbi nemzedék a szivós kitartás és bölcs engedékenység ritka mértékü vegyületéve tartotta azt fenn. Már most ennél többre van szükség, az enyészettől menekülni, ha az előrehaladott polgárisult államok között illő helyet akarunk elfoglalni Élni kell a jelen század fegyverével: a tudomány emlőjén nagyra nőtt értelmiség, – az ernyedetlen, lankadatlan szorgalmu munkássággal. Ezek voltak nyugati szomszédaink fegyverei, ezek használata emelhet egyedül azon állásra, melyre e hont helyezve látni szeretném. Változtak a viszonyok minden tekintetben. A szenvedélyes heves vitatkozásokat nyugodtabb, behatóbb vitatás, komoly tanulmányozások fogják felváltani.

Mátyás király templomának

a koronázás napjáni beosztása

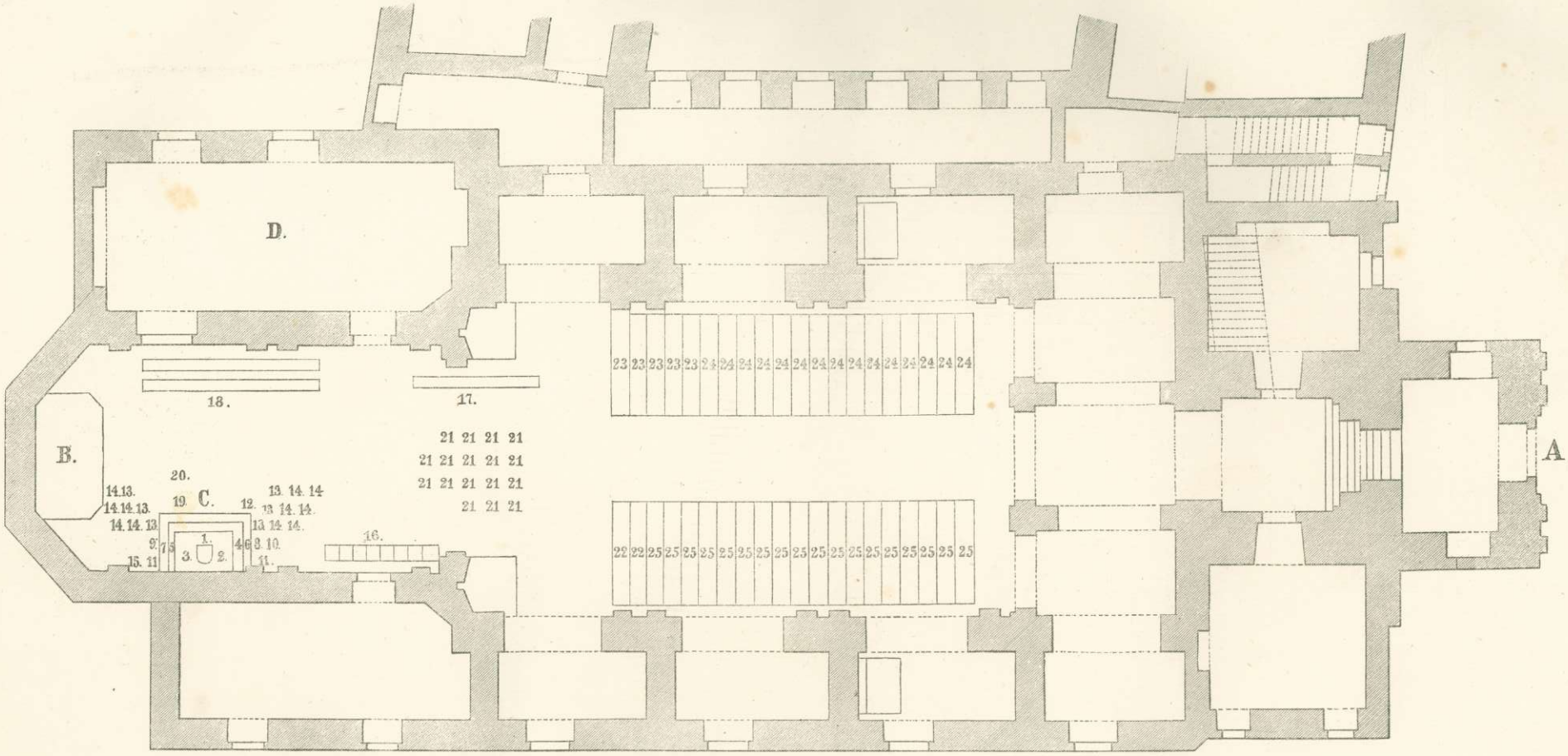
A. Előcsarnok.
B. Főoltár.
C. Oldalkápolna, hol a koronázás jelvényei voltak kiállítva, s hová Ő Felségeik megérkezésükkor visszahuzódtak.
D. Az oratorium, a legmagasb uraságok számára.
E. Ő Felségeik trónja a szertartás alkalmával.
F. A trónfoglalási emelvény.
G. A főherczegek helye.
H. Az aranygyapjas vitézek helye.
J. A nagykeresztesek „
K. A titkos tanácsosok „
Kl. Az összes magyar miniszterium.
L. A képviselő- és felsőház tagjai, kamarások stb.
M. Faldistorium.
N. A többi érsek, püspök és apát helye.
O. Az apostoli nuntius helye.
P. A diplomatiai testület emelvénye.
Q. Palota és udvarképes hölgyek emelvénye.
R. A követek háza.
S. A lajthántuli képviselőház küldöttsége.
T. Közönség.
U. Asztal Sz. István palástjával.
V. Szerkészlet-aszta!.
W. Asztal Ő Felsége, a királyné házi koronájával.
X. Azon hely, hol Ő Felsége a szent olajozáshoz készül.
Y. Sekrestye, hol Ő Felségeik a szent olajozás után kendőztetnek.

---

1. Ő Felsége, a király.
2. Ő Felsége, a királyné.
3. A m. kir. fölovászmester a karddal.
4. „ „ „ főudvarmester.
5. „ „ „ főkamarás.
6. „ „ „ testőrség kapitánya.
7. Az udvari palotacsendőrség kapitánya.
9. Ő Felsége első tábornok segédje.
8. A királyné főudvarmestere.
10. „ „ szolg. kamarása.
11. Az apostoli keresztet tartó püspök.
12. A magy. kir. hirnök.
13. A 11 országzászlós.
14. A koronázási jelvényeket tartók.
15. A főudvarmesterné, az országbiró neje és 2 palotahölgy.
16. A szolgálatot tevő négy püspök.
17. A kincstárnok.

Sz. János egyházának beosztása

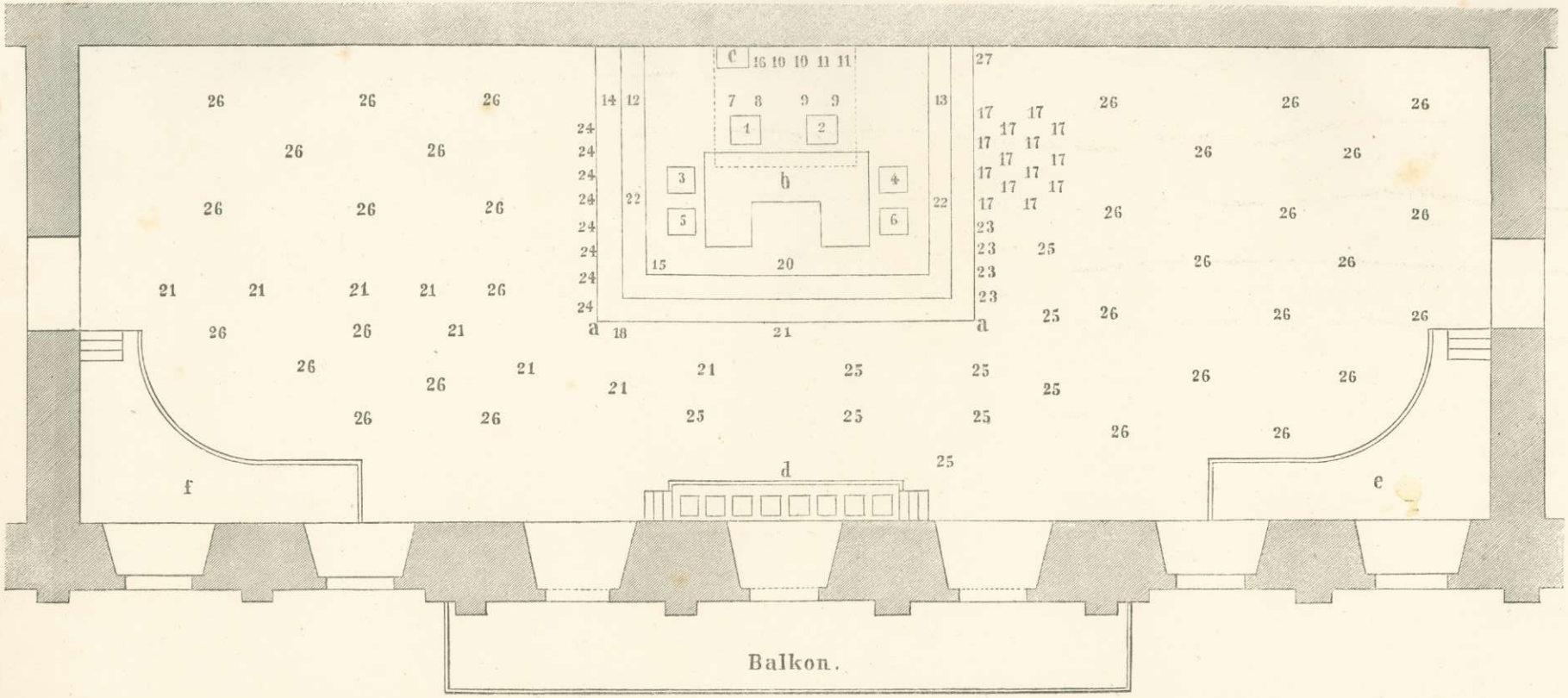
az aranysarkantyus lovagok felavatása alkalmával.

A. Főbejárás.
B. Főoltár.
C. A királyi trón.
D. A sekrestye.

1. Ő Felsége, a király.
2. A hgprimás.
3. A kalocsai érsek.
4. Püspök a kereszttel.
5. A m. kir. fölovászmesteri-helyettes a karddal.
6. A m. kir. főudvarmesteri-helyettes a pálczával.
7. A m. kir. főkamarás.
8. A m. kir. testőrség kapitánya.
9. A testőr-csendőrség kapitánya.
10. Ő Felsége első tábornok segédje.
11. A két felszolgáló püspök.
12. Magy. kir. hírnök.
13. A koronajelvények vivői.
14. A 11 országzászlós.
15. Az országnagy, ki a kard felövezésnél szolgál.
16. A főherczegek helye.
17. Az arany-gyapjas vitézek padja.
18. Az érsekek és püspökök székei.
19. Az országbíró.
20. Gróf Festetics minister.
21. A lovaggá avatandó országnagyok és nemesek.
22. A magy. kir. ministerek.
23. A nagykeresztesek.
24. A lovagrendek parancsnokai és vitézei.
25. A titk. tanácsosok, kamarások és országnagyok.

A koronázási disz-ebéd-terem beosztása.

A. Az emelvény.
B. Az asztal.
C. Asztalka a korona számára
D. A főherczegek emelvénye.
E. A diplomatiai testület emelvénye.
F. A hölgyek emelvénye.

1. Ő Felsége, a király.
2. Ő Felsége, a királyné.
3. A hgprimás.
4. Az apostoli nuntius.
5. A kalocsai érsek.
6. Ministerelnök, gr. Andrássy.

7. Magy. kir. főudvarmesteri-helyettes.
8. „ „ főkamarás.
9. Ő Fels. a királyné főudvarmestere.
10. Ő Fels. a király szolg. püspökei.
11. „ „ a királyné szolg. püspökei.
12. Magy. kir. testőrkapitány.
13. A testőr-csendőrség kapitánya.
14. Első tábornok-segéd.
15. Püspök a kereszttel.
16. A két koronaőr.
17. Ő Fels. a királyné főudvarmesternője, az országbíró neje és a szolg. tevő palotahölgyek.
18. Magy. kir. hirnök.

19. Magy. kir. főpohárnok.
20 „ „ főajtónálló.
21. Országnagyok, kik az ételeket felhordják.
22. Országnagyok, kik mint pohárnokok szerepelnek.
23. Az ország zászlósai.
24. A magy. kir. ministerek.
25. Az aranygyapjas, nagykeresztes és egyéb lovagok.
26. A cs. kir. titk. tan., kamarások, országnagyok.
27. Ő Fels. a királynő szolg. kamarásai.

Tartalom-jegyzék.

I. Irodalmi rész.

Lap.

1. Bevezetés 1
2. A király koronáztatása, Dr. Falk Miksától 9
   - I. A koronázás államjogi jelentősége 11
   - II. A koronázási jelvények 17
   - III. Az ünnepélyes koronázási szertartás 27
3. Az 1867-iki koronázás, irta Dux Adolf.
   - I. Az egyezkedés 33
   - II. Az országgyülés koronázási előmunkálatai 35
   - III. A koronázás 1867. junius 8-án, ... 42
   - IV. Azon megyék jegyzéke, melyek a királydombhoz földet küldtenek – azon helyek megjegyzésével, honnan az vétetett. 42
   - V. Névjegyzéke valamennyi követ és legmagasb vendégeknek, kik a koronázáson jelen valának 43
   - VI. A főpapság névjegyzéke, mely a koronázáson jelen volt 45
   - VII. Az egész szertartási szabályzat és a szertartásnál működők névsora 45
   - VIII. Történeti leirása valamennyi eddig Magyarhonban kiadott koronázási érmeknek 50
   - IX. Azok névjegyzéke, kik aranysarkantyus vitézekké avattattak fel 52
   - X. A jelenvolt banderialisták névjegyzéke, megyéjök megnevezése, és öltönyük leirása mellett, azonkivül az Ő Felségeikhez menesztett küldöttségek üdvözlő beszédei, és arra nyert válaszuk, a koronázási hitlevél, esküminta és hasonló történeti okmányok. 53

II. Rajzok.

1. Cimlap, mely a szent korona oltalma alatt élő nemzetiségeket a korona köré gyülve jelképes csoportozatban tünteti fel, tervezte és rajzolta Kollarz.
2. Ajánlati lap, tervezte és rajzolta Würbl.
3. I. Ferencz József mint magyar király, rajzolta Kriehuber, igen diszes keretrajzzal Katzlertől.
4. Erzsébet mint magyar királyné, rajzolta Kriehuber, igen diszes keretrajzzal Katzlertől.
5. A koronázási jelvények, és azok arczképei, akiktől származnak.
   - I. Szt. István király.
   - II. II. Sylvester Pápa.
   - III. I. Géza.
   - IV. I. Mátyás király (Hollós Mátyás.)
6. Andrássy Gyula gróf, diszöltönyben, lóháton, eredeti fénykép után rajzolta Kollarz.
7. Beust báró, eredeti fénykép után rajzolta Kollarz.
8. Simor herczegprimás, eredeti fénykép után rajzolta Kollarz.
9. A koronázási diszmenet a budavári plébániatemplomba, természet után rajzolta Katzler.
10. I. Ferencz József király koronáztatása, természet után rajzolta Kollarz.
11. Erzsébet királyné koronáztatása, természet után rajzolta Kollarz.
12. A menet a helyőrségi templomba, az éremszórással, természet után rajzolta Katzler.
13. Az arany-sarkantyus vitézek avatása a helyőrségi templomban, természet után rajzolta Katzler.
14. Az eskületétel a pesti plébániatéren, természet után rajzolta Kollarz.
15. A kardvágás a Ferencz Józseftéren, természet után rajzolta Kollarz.
16. A királyi diszlakoma a budai királyi palotában, természet után rajzolta Kollarz.
17. A népünnep a budai vérmezőn, természet után rajzolta Jankó.
    - I. A borözön. II. Ok és hatás. III. Taraczkolás. IV. Néptömeg. V. Tánczterem. VI. Árbocz-mászók. VI. Paprika Jancsi. VIII. Ökörütés. IX. Ökörsütés.
18. A koronázási diszebéd a vigarda termeiben, természet után rajzolta Kollarz.
19. A termesztményi ajándékok átadása, természet után rajzolta Kollarz.
20. A király koronázási ajándékának szekrénye eredeti fénykép után rajzolta Kollarz.
21. A királyné koronázási ajándékának szekrénye eredeti fénykép után rajzolta Kollarz.
22. Valamennyi eddig kiadott magyar koronázási érem rajza 1508—1867-ig. II. Ulászló, I. Ferdinand, Miksa, II. Rudolf, II. Ferd., Bethlen Gábor, III. Ferdinand, IV. Ferdinand, I. Lipót, I. József, VI. Károly, Mária-Therézia, II. Lipót, I. Ferencz, V. Ferdinand, I. Ferencz József.
23. A budai vártemplom alaprajza, valamennyi, a szertartásban résztvett főur elhelyezése megjelölésével.
24. A helyőrségi templom alaprajza hasonló mód.
25. A terem alaprajza a diszlakomán résztvett magas vendégek elhelyezésének kijelölésével.

PEST.
Gyurián és Deutsch testvérek gyorssajtónyomása.
1867.